

TV-15

Štev. 8

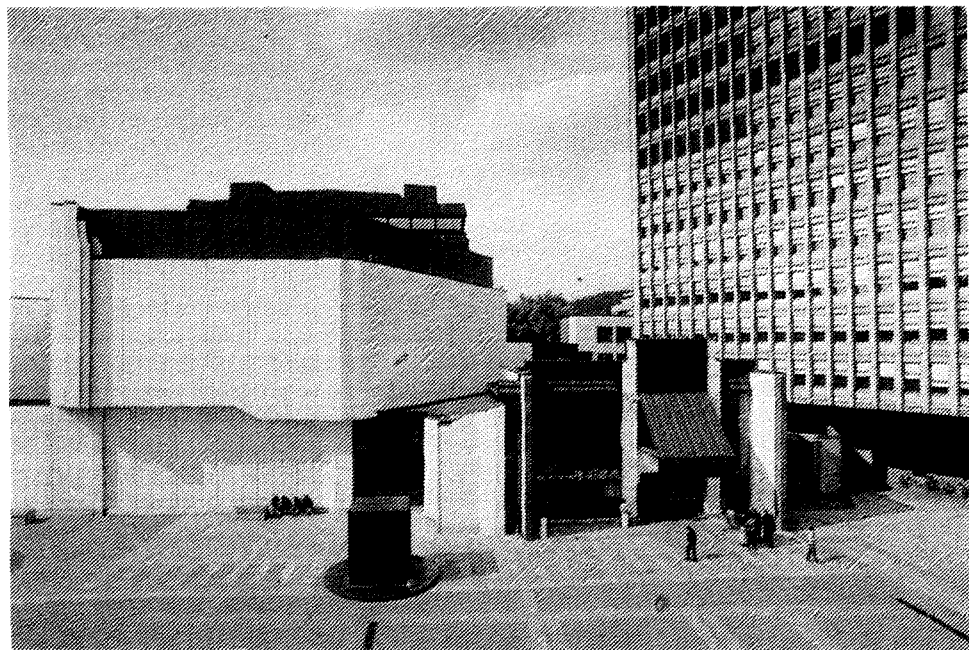
XXIX.

18. aprila
1991

Cena: 17 din

YU ISSN 0353-4405

TV-15 je oznaka za osrednjo partizansko kurirsko postajo v Občicah v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Še dober teden in se bomo vsi skupaj zbrali v Ljubljani, da bi se spomnili 50. obletnice ustanovitve OF in začetka vstaje slovenskega naroda. Prihodnjo soboto, 27. aprila torej, se bodo že ob šestih zjutraj podali na pot letošnji pohodniki po Poteh svobodne Ljubljane. S pohoda se bodo množice pohodnikov zlivale na Trg revolucije, kjer se bodo dopoldne zbirali borci in drugi udeleženci ljudskega zborovanja. Začelo se bo ob 11.00. Zbranim bosta spregovorila Ciril Zlobec in Ivan Dolničar, nato pa bodo prisluhnili še kulturnemu programu, v katerem bodo nastopili godba Milice, pevski zbori iz Ljubljane in zamejstva. Dve uri pozneje, se pravi ob 13.00, bodo vsi povabljeni v prostore Cankarjevega doma, kjer bo koncert pevskih zborov, ki bodo dopoldne prepevali na ljudskem zborovanju. Posebej slovesna pa bo večerna akademija v Cankarjevem domu. Slavnostni govornik bo predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan, potem pa bodo poslušalci lahko prisluhnili koncertu Simfoničnega orkestra RTV Slovenije in Slovenskega okteta.

Blišč in beda naših vrhov

V četrtek bo na Ohridu četrti jugoslovanski vrh. Čeprav se bodo z njim pogajanja prevesila v drugo polovico, tudi tokrat ni pričakovati spektakularnih rezultatov. Politiki pravijo, da je to normalno, saj se politike ne dela čez noč in na hitro, in da lahko nenadni rezi samo škodijo. Pravijo tudi, da se ta hip v Jugoslaviji dogajajo stvari, za katere je civiliziran svet včasih potreboval desetletja. Mi pa da bomo Jugoslavijo preuredili mnogo prej. Vsako drugačno hitenje na vrat na nos bi bilo menda usodno. Nam medtem ostane samo to, da jim verjamemo. Čeprav postajajo četrtkove seanse v imenitnih rezidencah počasi nekaj drugačnega.

V spominu namreč ostajajo bolj po blišču, ki jih spremlja. Po varnostnih ukrepih, kjer ima opazovalec občutek, da telesni stražarji enega predsednika ne zaupajo telesnim stražarjem drugega in da je predvsem to razlog za posebno previdnost; po imenitnih jedilnikih, ob katerih sestradana Jugoslavija verjetno razmišlja o svojem kosu kruha; o ceremonijah, ki včasih bolj, včasih manj vsiljivo spremlja srečanja predsednikov in ki spominja na čase

enega predsednika. V Splitu, republiku, ki so ji takšni ceremoniali očitno najbolj pri srcu, so na ulice nagnali celo pionirke z zastavicami!

Po vsebinski plati pa srečanja predsedstev niso tako bleščeča. Splitsko je bil korak nazaj, za celo leto; beograjsko droben milimetrski korak naprej, saj je v skupno izjavo, sprejmejo jo po vsakem pogovoru, uspelo vrniti odločitev Slovenije za samostojno suvereno državo; Brdo pri Kranju spet milimetrski korak naprej: če drugega ne, je z njim postalo jasneje, kaj posamezne republike želijo. Slovenija popolno suverenost in kasnejše morebitne povezave, enako tudi Hrvaška, Makedonija in BiH sta nekje vmes – obe bi suverenost, čeprav vnaprej vesta, da bo te suverenosti manj – Srbija in Črna gora vztrajata pri skupni državi. Vajeti ima seveda v rokah Srbije, Momir Bulatović očitno vedno bolj pristaja na vazalni odnos.

Formalno gledano so stvari bolj ali manj jasne. Nerodno pa postane, ko poskušas formalnosti predstaviti v prakso.

Slovenska pozicija je naj-

bolj čista, saj njeni odločitvi za osamosvojitve nihče več ne oporeka. Edina nerodnost – sebično gledano je v tem trenutku Hrvaška, ki ne odstopa od zdavnaj dane izjave, da bo šla po poti Slovenije in prepričuje, da so njene pogajalske pozicije enake, čeprav ve, da ni tako. Verjetno bo prisiljena v kompromise, kakšna bo cena, ki jo bo plačala za hrvaške Srbe in svoje meje in če si s tem lahko kupi mir, pa bo pokazal čas. V podobnih, če ne celo hujših težavah, je Alija Izetbegović, ki še vedno išče formulo za ohranitev BiH; na žarečem nakoalu je Makedonija, po svoje stisnjena v obroč svojih sosedov velikih apetitov ter prebujene nacionalne zavesti s pogledi, uprtimi v zamejstvo ter senu o makedonski državi.

Če odmislimo Slovenijo, ki je svoje zgodovinsko poslanstvo očitno že storila, bo marsikaj v Jugoslaviji poslej odvisno od dveh velikih političnih nasprotnikov, Tudmana in Miloševića. Razplet jugoslovanske krize je zato v tem trenutku – kljub datumom in papirjem – še popolna neznanica.

Nadja Pengov

Iz vsebine

2. in 3. stran: Posebnost med evropskimi osvobodilnimi gibanji

7. stran: Neskončne, obupne poti

8. in 9. stran: Iznajdljivost brez meja

10. in 11. Težak boj za borčevske stran: pravice v parlamentu

Praznovanje dneva Osvobodilne fronte slovenskega naroda ima letos izjemen pomen ne le za nekdanje udeležence osvobodilnega boja, ampak tudi za vse, ki spoštujejo njihov prispevek k osvoboditvi slovenskega naroda.

V bližnjih dneh bomo zaznamovali petdeseto obletnico začetka organiziranega odpora fašističnim zavojevalcem na slovenskih tleh. Z ustanovitvijo narodno-osvobodilnega gibanja in z oboroženo vstajo se je slovenski narod, ki ga je nacizem obsodil na uničenje in sklenil izbrisati z zemljevida Evrope, pridružil zavezniški protifašistični koaliciji. Postali smo del evropskega gibanja za svobodo in enako-

morejo zagovarjati pred krivicnimi obtožbami, da so dali svoja življenja za napačno stvar.

Namen naše proslave ni, da bi oživljali ali poglobljali delitve, ki so v času vojne prizadejale Slovencem toliko hudega. Vendar v imenu narodne pomiritve ne moremo sprejemati sodb, ki enačijo boj za svobodo in služenje tujim zavojevalcem, ali celo vso odgovornost za zlo, ki ga je povzročila vojna, poskušajo naprtiti borcem proti fašizmu. Znano je, da se delitev v slovenskem narodu, v odnosu do fašizma, ni začela šele z ustanovitvijo OF in da je fašistična os Rim-Berlin imela svoje goreče privrženca na naših tleh že tudi

Pred praznikom OF

pravnost narodov in tako veliko prispevali k skupni zmagi nad fašizmom. V duhu enega izmed bistvenih načel o povojni ureditvi svobodnega sveta, o pravici vsakega naroda do samoodločbe, je slovensko narodnoosvobodilno gibanje že sredi vojne z vrsto državnopravnih aktov položilo tudi temelje slovenski državnosti in suverenosti.

Predsedstvo Republike Slovenije je upoštevalo vsa ta zgodovinska dejstva, ko je na pobudo borčevske organizacije prevzelo pokroviteljstvo nad slovesnostmi ob 50. obletnici ustanovitve OF in upora okupatorju ter imenovalo državni odbor za zaznamovanje tega zgodovinskega dejanja. K sodelovanju v odboru je povabilo vse stranke, zastopane v slovenskem parlamentu. Republiški odbor pa je k temu praznovanju povabil tudi društva in organizacije, ki v svojih vrstah združujejo številno članstvo in zlasti mladino ter se ukvarjajo z dejavnostmi, ki sta jim skupna človeška solidarnost in ljubezen do domovine.

Pred nami sta dve osrednji republiški prireditvi na dan 27. aprila: slavnostna akademija v Cankarjevem domu, ki jo prireja državni odbor za proslavo 50. letnice OF, in veliko ljudsko zborovanje na Trgu revolucije v Ljubljani, ki ga sklicuje republiški odbor ZZZB NOV Slovenije, skupaj z borčevsko organizacijo mesta Ljubljane.

Pobuda za to srečanje udeležencev narodno-osvobodilnega boja iz vse Slovenije in njihovih prijateljev je prišla iz vrst članstva naše organizacije. To dokazuje, da si nekdanji borci in udeleženci narodno-osvobodilnega boja želimo še enkrat skupaj dvigniti svoj glas in javno povedati, zakaj smo šli v boj proti fašizmu in kako smo ga doživljali. Obramba te resnice je tudi naš dolg do tistih soborcev, ki niso dočakali osvoboditve in se danes sami ne

pred vojno. Zato nas ne čudi, da osvobodilno gibanje poskušajo izničiti ljudje, ki izhajajo iz njihovih vrst ali iz vrst njihovih sodobnih idejnih istomišljenikov. Na zgodovinsko resnico se ne morejo sklicevati tisti, ki oznanjajo sovraštvo proti nekdanjim partizanom, nikdar pa niso nedvoumno obsodili fašizma in nacizma, kot povzročiteljev druge svetovne vojne in glavnih krivcev za vse gorje, ki ga je prizadejala človeštvo.

Zivljenjska usoda ljudi, ki sta jih nekoč povezovala Osvobodilna fronta in partizansko tovarištvo, se je po vojni oblikovala različno. Marsikdo je doživel – med drugim – tudi grenkobo razočaranja zaradi vse očitnejšega prepada med družbeno resničnostjo in našimi hotenji in prizadevanji. Nad nami je obležala tudi senca odgovornosti za nečloveška maščevalna dejanja po vojni, pri katerih nismo sodelovali in v večini dolgo nismo niti vedeli zanje. Ne izogibamo se odkritju polne in vsestranske resnice o vsem, kar zadeva NOB, kot smo že večkrat izjavili, ker hočemo biti razbremenjeni posplošenih in neutemeljenih obtožb. K odkrivanju zgodovinske resnice naj prispevajo tudi letošnje jubilejne prireditve! Prav množična podpora Osvobodilni fronti v letu 1941. je dokaz, da je bilo protifašistično gibanje v Sloveniji in še posebej v ponosni, uporniški Ljubljani, resnično vsenarodno osvobodilno gibanje. Brez množične podpore v slovenskem ljudstvu bi bil naš boj proti do zob oboroženi tuji vojaški sili že ob svojem nastanku obsojen na uničenje.

Vse to mora ostati zapisano v slovenskem narodnem spominu. Ne samo zaradi preteklosti, ampak tudi zaradi današnjega in jutrišnjega dne, zaradi preizkušenj in odločitev, ki so po svojem pomenu za usodo slovenskega naroda podobne tistim izpred petdesetih let!

Bogdan Osolnik

27. aprila v Ljubljani ljudsko zborovanje!

Štajerci, Prekmurci in Korošci – na zborovanje!

Dolenjci, Gorenjci in Primorci – na zborovanje!

Vsi Slovenci, za našo pravdo v zbor!

Ob petdesetletnici ustanovitve

OF slovenskega naroda – posebnost med evropskimi osvobodilnimi gibanji

Dr. Tone Ferenc

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je nastala v posebnih razmerah, ki jih lahko mirne duše označimo za najbolj dramatične v razvoju slovenskega naroda.

Tri sosednje države, in to Nemčija (ta si je medtem že priključila Avstrijo), Italija in Madžarska, so po kratkotrajni vojni in zlomu Kraljevine Jugoslavije aprila 1941. leta zasedle vso Slovenijo. S tem so deloma uresničile svoje ozemeljske zahteve, ki so jih gojili njihovi revanšistični krogi. Ker je nove meje med štirimi državami okupatorj (poleg omenjenih je bila še Bolgarija) na zemljevidu Jugoslavije začrtal vodja nemškega rajha Adolf Hitler in ni bilo o razkosanju Jugoslavije nobene meddržavne konference, nobena izmed navedenih držav ni bila povsem zadovoljna s tistim, kar je dobila v Jugoslaviji; zadovoljni niso bili niti štajerski in koroški nacisti. Razkosanje Jugoslavije je bilo tako izrazito, da noben jugoslovanski narod ni bil pod enim okupatorjem v eni upravni enoti. Slovensko

16. decembra 1941. Nemškemu okupatorju pa je nameravano priključitev Spodnje Štajarske in Gorenjske z Mežiško dolino 1. oktobra 1941 (odloženo na 1. november 1941 in 1. januar 1942) končno onemogočil osvobodilni boj slovenskega naroda; je pa nemški okupator v marsikaterem pogledu zasedeni slovenski pokrajini obravnaval, kot da bi bili formalno-pravno priključeni k Nemčiji.

Vsi trije okupatorji v Sloveniji so nameravali slovensko prebivalstvo raznaroditi, tj. germanizirati, italijanizirati in pomadžariti. To pomeni, da so nameravali uničiti slovenski narod kot etnično enoto. Noben okupator tiste usodne pomladi 1941 ni dvomil o tem, da bo slovenski narod čez nekaj časa samo še etnološki pojem...

★

Najbolj se je pri tem mudilo nemškemu okupatorju, ki se je zvesto držal Hitlerjevega naročila: »Machen Sie mir dieses Land wieder deutsch!« (Napravite mi to

cev in naselili okoli 17.000 Nemcev). So se pa zelo temeljito lotili izkoriščanja človeških sil (uvredba delovne in vojaške obveznosti) in gmotnih sredstev za potrebe vojskojočega se nemškega rajha.

Druge dva okupatorja sta si za raznaroditev slovenskega življa postavila daljši rok in jo poskušala doseči z milejšimi sredstvi. Za italijanskega okupatorja vemo, da je že leta 1942 odvrzel masko prijaznejšega odnosu do slovenskega naroda in za čas po vojni predvidel približno enake raznarodovalne ukrepe, kot jih je bil uvedel nemški okupator. Tudi madžarski okupator je grobo kršil mednarodno pravo in uvedel vojaško obveznost za moško prebivalstvo v Prekmurju.

Takšne so bile torej posebne razmere, v katerih so 26. aprila 1941, slučajno na dan Hitlerjevega obiska v Mariboru in njegovega ponovnega naročila za pomčenje Spodnje Štajerske, v okupirani Ljubljani ustanovili Osvobodilno fronto slovenskega naroda. Ustanovili so jo torej prej, kot bi se tragedija na smrt obsojenega naroda mogla razviti do usodne ravnodušnosti. Ustanovili so jo v Vidmarjevi hiši na Večni poti: komunisti, ki so zanj tudi dali pobudo, napredni kulturni delavci, krščanski socialisti in demokratični Sokoli – po že začetem sodelovanju v Društvu prijateljev Sovjetske zveze iz let 1940–1941. Takoimenovane ustanovne skupine so izražale zastopanost vseh poglavitnih tradicionalnih slovenskih političnih smeri, tj. marksistično-delavske, katoliške in liberalne, ter najnaprednejših slovenskih umetniških duhov, Francea Prešerna, Frana Levstika in Ivana Cankarja. Če so res poldrugi mesec, od aprila do junija 1941, novo organizacijo imenovali Protiimperialistična fronta (nekateri udeleženci ustanovnega sestanka to zanikajo), je vzrok v dotedanjem komunističnem stališču Komunistične partije Slovenije, da ima druga svetovna vojna značaj imperialistične vojne in v trdnem prepričanju, da se lahko slovenski narod osvobodi le z zlomom imperializma. Dejstvo, da so sploh ustanovili fronto, in tudi proglasi in izjave ter dejavnost KPS, pa pričajo o tem, da je bilo njeno pojmovanje nalog tisti čas vendarle drugačno kot pri nekaterih drugih komunističnih partijah v Evropi. Že proglas centralnega komiteja KPS s konca aprila 1941, ki je bil v bistvu proglas Protiimperialistične fronte (dandanes ga mnogi radi prezre), je pozival v skupni boj »1. proti razkosanju in zaslužanju Slovenije, za osvoboditev, neodvisnost in združenje slovenskega naroda; 2. za slogo in enotnost

zaslužjenih narodov Jugoslavije in vseh balkanskih narodov, za bratsko skupnost svobodnih in enakopravnih narodov; 3. proti imperialistični vojni, za mir brez aneksij in kontribucij na temelju pravice slehernega naroda na samoodločbo, vključitvi pravico do odcepitve in zružitve z drugimi narodi; 4. proti gospodarskemu uničenju slovenskega življa, proti draginji in pomanjkanju, proti revizicijam, proti krivični menjavi denarja, proti uničenju domače industrije in obrti; 5. proti terorju in preganjanju, proti izrednim okupacijskim ukrepom, proti raznarodovanju, razseljevanju slovenskega naroda in koloniziranju tujcev, proti kulturnemu zatiranju, proti odpuščanju slovenskega uradništva in namješčenstva, proti potujčevanju in zlostavljanju slovenskega jezika.«

V oboroženi vstaji slovenskega naroda, ki sta jo KPS in Osvobodilna fronta pripravljali ves junij in večino julija 1941, se je oblikoval tudi program Osvobodilne fronte. Končno ga je izrazilo devet temeljnih točk, sprejetih na četrtem zasedanju vrhovnega plenuma OF 1. novembra 1941 v Ljubljani in na seji izvršnega odbora OF 21. decembra 1941. Objavili sta jih glasili Osvobodilne fronte Slovenski poročevalec 6. januarja 1942 in Osvobodilna fronta v začetku januarja 1942. Ta program, ki je ostal do konca vojne, je izražal najnaprednejše težnje slovenskega naroda: boj za izgon okupatorjev in osvoboditev dežele, združitve vseh Slovencev v eni državi (Združena Slovenija), obnovo jugoslovanske države na novih temeljih, povezanost s slovenskimi narodi, pristno ljudsko demokracijo, samoodločbo v urejanju

fronte ni bilo nepomembno načelo o lojalnosti njenih skupin v medsebojnih odnosih, kar so te ob Novem letu 1942 izrazile še s posebno izjavo.

Vodstvo Osvobodilne fronte je sodilo, da ima narodnoosvobodilni boj proti okupatorjem tudi revolucionaren značaj. Narodnoosvobodilni boj naj bi namreč pripeljal tudi do korenitejših socialne preobrazbe slovenske družbe.

Tega smotra takrat nista skrivali niti KPS niti OF, saj je celo krščansko-socialistična skupina imela za svoje glasilo Slovensko revolucijo. Zgodovinski viri pričajo, da so v vodstvu od navedenja načelnih izrazov »narodna in socialna osvoboditev« in »narodna revolucija« kmalu prešli na obravnavo teh izrazov. Iz Kočbekovih in Kidričevih podatkov tistega časa lahko zvedemo, da so si pod omenjenimi izrazi predstavljali »do-

v Osvobodilno fronto vključile vse skupine in vsi krogi ljudi, od katerih je to pričakovalo in s katerimi se je o tem dogovarjalo, se je vendarle že v letu 1941 vključilo vanjo okoli 18 skupin. Mislim, da še ni nihče ugotovil natančnega števila skupin v OF; natančneje smo jih ugotovili le 16. Bile so različne po svoji politični preteklosti, svetovno nazorski opredelitvi in drugem, pa tudi glede števila svojih privrženec. Medtem ko je npr. ministrska skupina štetela le tri člane, nekdanje ministre, jih je imela npr. Zveza društev kmečkih fantov in deklet na tisoče. Vse skupine razen dveh so ostale zveste programu Osvobodilne fronte in so njihovi predstavniki tvorili vrhovni plenum Osvobodilne fronte.

To je bil njen najvišji organ in je deloval predvsem na zasedanjih, ki so bila do italijanske kapitulacije vsa

Del narodnoosvobodilnega odbora Mozelj v svoji pisarni

sledno demokratično revolucijo» ali konkretnije: osvoboditev, združitve in samoodločbo slovenskega naroda, demokratične svoboslovanskega ljudstva, nekatere ekonomske posege. Zlasti glede slednjih je bilo – kot kaže – takrat in tudi pozneje še najmanj dorečenega, še posebej za povojni čas. Geslo »ni vrnitve na staro« so glede povojne socialne preobrazbe družbe imela takrat skoraj vsa levičarska in sredinska odporniška gibanja v Evropi. Že zategadelj je bilo programsko geslo »o socialni osvoboditvi« ali »narodni revoluciji« sprejemljivo za vse skupine v Osvobodilni fronti. Iz zgodovinskih virov tudi zvedemo, da je imelo vodstvo KPS že v narodnoosvobodilnem boju tudi zamisel o t. i. drugi etapi revolucije, ki naj bi še bolj korenito preobrazila slovensko družbo, vendar ni navajalo konkretnih ukrepov. Zato je ustrezno vprašanje: ali so voditelji KPS, zlasti Edvard Kardelj in Boris Kidrič, že takrat predvidevali ukrepe na gospodarskem in socialnem področju, ki so jih uvedli po vojni?

Vodstvo Osvobodilne fronte je sodilo, da je program devetih temeljnih točk sprejemljiv za slehernega poštenega Slovenca. Čeprav niso uspela vsa njegova prizadevanja, da bi se

v Ljubljani (15. 6., 28. 7., 16. 9. in 1. 11. 1941 ter 6. 11. 1942). Nasledil ga je 120-članski plenum OF, izvoljen 3. oktobra 1943 na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Izvršni organ vrhovnega plenuma OF oz. plenuma OF je bil izvršni odbor OF, izvoljen 28. julija 1941, potrjen 3. oktobra 1943, in so ga do razširitve 23. septembra 1944 sestavljali le predstavniki štirih ustanovnih skupin OF, večinoma na podlagi paritete.

V osvobodilno fronto so se ljudje vključevali prek njenih skupin ali pa neposredno, ne glede na skupine. Kaže, da se je večina vključila neposredno, saj ponekod ni bilo skupin, ki so tvorile Osvobodilno fronto. Za vključitev vanjo je namreč veljal le en pogoj: pripravljenost za boj proti okupatorju.

Pri tem seveda ni bil mišljen samo oborožen način boja. Z vključevanjem vedno večjega števila Slovencev je Osvobodilna fronta rastla v vseljudsko demokratično gibanje in politično organizacijo bojujočega se slovenskega naroda. Značaj gibanja ji je dala tudi vključitev vseh drugih množičnih organizacij narodnoosvobodilnega gibanja, med katerimi sta bili vsekakor najpomembnejši mladinska (Mladinska OF oz. Zveza slovenske mladine) in ženska

KPS in tako tudi Protiimperialistična fronta oziroma Osvobodilna fronta sta pojmovali fašistično okupacijo Slovenije kot najhujše zlo, ki se lahko zgodi nekemu narodu. Nista priznavali niti razkosanje Jugoslavije niti Slovenije in sta v času, ko so okupatorji in njihovi pomagači, zlasti ustaši, na veliko razpihovali nacionalno, rasno in versko nestrpnost ter obsodili na smrt cele narode, razglašali potrebo po slogi in enotnosti jugoslovanskih narodov, bratski skupnosti in enakopravnih narodov. Boj za osvoboditev slovenskega naroda naj bi pripeljal tudi do njegove združitve (program Združene Slovenije) in neodvisnosti. Ta programska načela so imela tudi t. i. »gesla našega osvobodilnega boja«, ki jih je sprejel najvišji organ OF, tj. vrhovni plenum OF, na svojem prvem zasedanju 15. junija 1941 v Ljubljani. Dejstvo, da gre za gesla osvobodilnega boja, pričajo o bojni usmeritvi KPS in OF še pred napadom Nemčije in njenih zaveznikov na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941. To in še nekatera druga dejstva nasprotujejo tezi, da naj bi imeli KPS in OF pomirljivo stališče do fašistične okupacije dežele. V teh geslih najdemo tudi že izraz »narodna in socialna osvoboditev«.

narodno ozemlje je bilo po ponovnem razkosanju (po prvi svetovni vojni je imela vsaka sosednja država kakšen njegov kos) eno najbolj razkosanih ozemelj v Evropi med drugo svetovno vojno, saj so bili Slovenci v treh državah razbiti na enajst upravnih enot (na tri pod nemškim, na šest pod italijanskim in na dve pod madžarskim okupatorjem).

Ne v Sloveniji in ne v Jugoslaviji ni bilo okupatorja, ki ne bi nameraval kakšnega zasedenega dela za vedno priključiti k svoji državi in tako grobo prekršiti mednarodno pravo, ki do sklenitve mirovne pogodbe prepoveduje priključevanje zasedenih ozemelj. S formalno-pravno priključitvijo zasedenega slovenskega ozemlja je najbolj pohitel Kraljevina Italija, ki si je s kraljevim ukazom 3. maja 1941 priključila t. i. Ljubljansko pokrajino. Madžarska si je Prekmurje priključila z zakonom parlamenta

deželo zopet nemško!). Predvideval je hitro in popolno ponemčenje dežele v treh, štirih ali največ petih letih, in to s tremi bistvenimi ukrepi: z množičnim izgonom Slovencev (izgon od 220.000 do 260.000 Slovencev, tj. vsakega tretjega Slovenca, ki je takrat živel na nemškem zasedenem območju), z množično naselitvijo Nemcev (kolonizacija okoli 80.000 oseb, predvsem nemških kmetov) in z naglim ter popolnim ponemčenjem tistih Slovencev, ki bi še po temeljitem rasnem in političnem pregledu, kakršnega nacisti niso opravili v nobeni drugi zasedeni deželi, za nekaj časa smeli ostati doma; sicer pa bi nacisti, če bi vojno dobili, preselili večino Slovencev v vzhodno Evropo. Vojne razmere in osvobodilni boj jugoslovanskih narodov so zelo ovirali te raznarodovalne ukrepe nemških nacistov (izgnali so lahke le okoli 800.000 Sloven-

Program Osvobodilne fronte je predvideval tudi obnovo jugoslovanske države, ki naj bi bila skupnost enakopravnih narodov, tudi slovenskega naroda. Slovenski narod naj bi se v novo državo vključil na podlagi samoodločbe, ki je vsebovala tudi pravico do odcepitve. Ta programska določba se je z graditvijo slovenske državnosti v NOB še kar precej konkretizirala, zlasti v letih 1943 in 1944. Združena Slovenija naj bi bila v demokratični in federativni Jugoslaviji ena šestih federalnih enot z izvirno suverenostjo in neizrabljeno pravico do odcepitve.

notranjih in zunanjih odnosov slovenskega naroda, preoblikovanje slovenskega narodnega značaja itd. Za samo trdnost Osvobodilne

(Slovenska protifašistična ženska zveza). Mislim, da je pretirano in neobjektivno prikazovanje zgodovine Osvobodilne fronte, kot da se je vanjo takoj vključila večina prebivalstva. To se je dogajalo postopoma glede na število in sposobnost aktivistov OF in tudi glede na moč in sposobnost okupatorjevega aparata, ki si je že od začetka prizadeval uničiti narodnoosvobodilno gibanje. Za odnos prebivalstva do Osvobodilne fronte niso bile nepomembne niti napake ali celo zločini, ki so jih posamezna partizanska poveljstva ali posamezniki zagrešili na terenu. Ponovno poudarjam, da zgodovina Osvobodilne fronte ni samo zgodovina njenih vrhovnih organov, temveč predvsem njenega razvoja na terenu. Ta pa ni tekel brez napak in pomanjkljivosti; vendar najbrž nobeno gibanje med drugo svetovno vojno ni bilo tako kritično do svojih pomanjkljivosti in napak kot ravno Osvobodilna fronta slovenskega naroda. O tem pričajo tudi kritični članki ljudi iz njenega vodstva, objavljeni v narodnoosvobodilnem tisku.

Kot politična organizacija je Osvobodilna fronta imela svojo trdno organizacijsko mrežo. Sestavljali so jo odbori, in to od izvršnega odbora na vrhu, prek pokrajinskih, okrožnih in rajonskih (pozneje okrajnih) odborov, do terenskih (pozneje krajevnih) odborov. Pokrajinski odbor OF so vzpostavili v vseh slovenskih pokrajinah, razen v Prekmurju, ki je bilo organizacijsko zvezano s Štajersko. Na Dolenjskem in Notranjskem (t. i. Ljubljanska pokrajina) pa je okrožne odbore OF vodil neposredno izvršni odbor OF.

Pokrajinski odbori so torej bili na Štajerskem, Gorenjskem, Primorskem in Koroškem. Število okrožij in rajonov pa se je zelo spreminjalo. Do jeseni 1944 so odbore OF, razen terenskih, navadno imenovali višji odbori OF. Jeseni 1944 pa so aktivisti OF izvolili okrožne in okrajne plenum OF in ti svoja tajništva.

Zlasti v Ljubljani so po zavodih, uradih, delovnih področjih itd. kmalu, že leta 1941, nastali matični odbori OF. Število članov v odbori OF je bilo različno, od treh pa do petnajst ali pa še več; vodili so jih sekretarji in pozneje predsedniki; ponekod je funkciji sekretarjev odbora OF in komiteja KPS imela ista oseba.

Kot v izvršnem odboru OF je tudi v nižjih odbori OF veljala koalicijska sestava članstva: sestavljali so jih zastopniki KPS, krščanskih socialistov in Sokolov, vendar je tako bilo bolj v prvih obdobjih, tam, kjer so te skupine imele članstvo ali privržnost, bolj v višjih kot v nižjih odbori OF. Treba je vedeti, da je imela Osvobodilna fronta koalicijski značaj samo, kar zadeva sestavo njenih organov, in še to samo v prvih obdobjih, medtem ko sama ni bila koalicija v pravem pomenu te besede. Od njenih ustanovnih skupin je bila stranka edinole Komunistična partija Slovenije, organizacijsko sta poleg nje bili bolj strnjeni le krščanskosocialistična in sokolska skupina, ki sta v prvih obdobjih razvoja OF imeli tudi svoj aktivistični kader. Krščanskosocialistična skupina je imela precej časa tudi svoje glasilo Slovenska revolucija, Sokoli pa so izdali brošuro Slovenski Sokol v borbi za svobodo. Kulturni delavci niso bili formalno organizirani kot skupina s svojim vodstvom, temveč so se vključevali v narodnoosvobodilno gibanje na raznih področjih. Tisti, ki so živeli in delali v Ljubljani, so že leta 1941 razglasili svoj kulturni molk, kar pomeni, da svojih kulturnih stvaritev niso objavljali v glasilih, ki so izhajala z okupatorjevo pomočjo, ali nastopali kako drugače, ker bi bilo v prid okupatorju. Spomladi 1942. leta so kulturni delavci izdali Slovenski zbornik 1942, naslednjega so pripravljali že v partizanih 1944. leta, ki pa ni izšel, jeseni 1945 pa je izšel Slovenski zbornik 1945.

Vsa vprašanja odnosov med skupinami v OF, tudi

med ustanovnimi, še niso natančneje preučena. Že iz objavljenih virov vzemo, da so bili med njimi tudi primeri sektaštva (zlasti pri komunistih), nezaupanja, skupinskega separatizma in morda tudi drugih motenj. Vendar takšni primeri – pokazali so se zlasti na osvobojenih ozemljih – niso nikdar dosegli takšne razsežnosti, da bi ogrozili sodelovanje kakšne skupine v Osvobodilni fronti ali obstoj same Osvobodilne fronte. K lojalnosti v medsebojnih odnosih je namreč skupine zavezoval program Osvobodilne fronte, tj. Peta temeljna točka.

Predvsem zaradi bojazni komunistov v vodstvu OF, da bi se lahko v primeru spremenjenih odnosov med velikimi zavezniški protifašistične koalicije (separatna sklenitev premirja s silami trojnega pakta) ali v primeru prihoda ameriške ali britanske vojske na slovenska tla in njenega neustreznega odnosa do narodnoosvobodilnega gibanja (primer Françoisa Darlana v Severni Afriki), razbila enotnost Osvobodilne fronte, ki so jo bolj motila kot ogrožala tudi nekatera dejanja v njej sami, je konec februarja 1943 prišlo do izjave ustanovnih skupin OF o enotnosti Osvobodilne fronte. V tej izjavi, ki je po kraju nastanka dobila ime dolomitska, so ustanovne skupine javno priznale Komunistični partiji Slovenije vodilno vlogo v narodnoosvobodilnem boju, krščanskosocialistična in sokolska skupina pa sta se odrekli izoblikovanju v stranki, poenotili pa so tudi aktivistični kader Osvobodilne fronte. Izjava je najprej vnesla nekaj nemira med aktiviste krščanskosocialistične in sokolske skupine v Ljubljani in na Dolenjskem, potrdil pa jo je prvi zbor aktivistov OF iz Dolenjske in Notranjske na Pugledu (pravzaprav v Žibnu pri Pugledu) na Kočevskem konec aprila 1943. Čeprav izjava ni določala ukinitve omenjenih dveh skupin, pa sta obe sčasoma nehali obstajati in so njuni člani delovali v OF le še kot posamezniki, ki so tudi poleg imeli v njej razne funkcije. Izjava med vojno ni bila objavljena v glasilih OF, dobili so jo okrožni odbori OF skupaj z ustreznimi okrožnicami ustanovnih skupin OF. Precejšnja razprava o bistvu dolomitske izjave se je razvila pred nekaj leti, pri čemer so za njen nastanek navajali različne vzroke in navadno podcenjevali ali precenjevali njen pomen. Kolikor lahko ocenjujemo takratne razmere iz današnje perspektive, bi krščanskosocialistična in sokolska skupina lahko v NOB mirno obstajali naprej, bi ju pa skoraj zagotovo odpravila povojna unifikacija jugoslovanske družbe, kot je odpravila nekatere stranke, ustanovljene v vojni ali neposredno po njej. Povojni družbeni razvoj ni tekel tako, kot ga je v vojnem času predvidevala večina udeležencev NOB. Razprava o tem pa že presega okvir tega članka in

Osvobodilna ali protimperialistična fronta?

V zvezi z imenovanjem tisti čas nedvomno ustanovljene frontne organizacije nastaja nejasnost, ali je šlo za ustanovitev »Antimperialistične fronte« ali za ustanovitev »Osvobodilne fronte«. Po spominih udeležencev ustanovnega sestanka so ustanovili organizacijo, ki je sprejemala idejo oboroženega boja kot temeljno v osvobodilnem gibanju. Kakega zapisnika ali ustanovitvenega akta tedaj niso zapisali. Zato se je treba ozreti po drugih sočasnih dokumentih, ki povedo, za kakšno organizacijo je šlo in s katerim imenom je skladna.

Časovno najbližji je letak CK KPS »Slovenskemu narodu!«, konec aprila 1941. Na njem so zapisani apel slovenskemu ljudstvu v skupno narodno fronto proti okupatorjem, apel primorskim in koroškim Slovincem v skupno osvobodilno borbo, apel vsem političnim skupinam in vsem domoljubnim posameznikom, ki so proti narodnemu zatiranju – vsem zavednim Slovincem s sledečimi programskimi točkami;

1. Proti razkosanju in zaslužnjenju Slovenije, za osvobodjenje, neodvisnost in združenje slovenskega naroda.
2. Za slogo in enotnost zaslužnjenih narodov Jugoslavije.
3. Za mir na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe.
4. Proti gospodarskemu uničenju Slovenije.
5. Proti terorju, raznarodovanju in razseljevanju slovenskega naroda.

V sklepnem odstavku poziva: »Kujte močno **osvobodilno fronto slovenskega naroda**! To je prvo imenovanje fronte, tako rekoč sočasno z ustanovnim sestankom.

Drugi časovno najbližji datum je uvodnik v prvi številki na novo započete »Slovenskega poročevalca«, datiranega »maj 1941«. Naslovljen je z »Naša nesreča in naša vera«, v njem pa izražajo **antiimperialistično stališče**, toda kot utemeljitev za nujnost boja, v katerem se naj združijo vse pozitivne sile naroda za socialno in nacionalno osvoboditev.

Naslednji dokument je »Slovenski poročevalec« št. 2, 8. junija 1941, ki naznanja zbiranje denarja za »**Osvobodilni fond**«. Nato pa »Slovenski poročevalec« št. 4, 22. junija 1941, ki objavlja »Gesla našega osvobodilnega boja«. Ta gesla je po ugotovitvi zgodovinarjev sprejel prvi plenum osvobodilne organizacije, ki je v tem dokumentu prvič omenjena kot »**protimperialistična fronta slovenskega naroda**«. To je obenem tudi edina (prva in zadnja) omemba tega imena.

Ime »**Osvobodilna fronta slovenskega naroda**« se po koncu aprila, ko je bilo uporabljeno prvič, znova pojavi v »Slovenskem poročevalcu« št. 6, 28. junija 1941. Uvodnik lista ugotavlja po Hitlerjevemu napadu na Sovjetsko zvezo, da Osvobodilna fronta zdaj »postaja živo, razgibano dejstvo«. To je dikcija, ki ne govori o ustanovitvi kake nove organizacije, temveč o večji živosti in razgibanosti že obstoječe, za katero je dala pobudo KPS in ki mora biti »najširša«, da v njej sodeluje »vsaka skupina in vsak posameznik«.

Ime »antiimperialistična fronta« se pozneje vnovič omeni šele oktobra 1944 in to v internem poročilu »Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte (!) in sedanja politična situacija v Sloveniji«, ki ga je napisal Boris Kidrič kot »informativno pismo za Moskvo«. Tukaj se Kidrič šele spušča v politično razlago imena antiimperialistična fronta (primerno do 22. junija 1941 vladajočim ocenam o imperialističnem in ne antifašističnem značaju vojne v Moskvi); tukaj omeni, da se je ime spremenilo po napadu Hitlerja na Sovjetsko zvezo, pozabi pa, da je prvo imenovanje bilo »osvobodilna« in ne »antiimperialistična« fronta. Po njem so to razlago prevzeli in ponavljali zgodovinarji NOB, pri čemer so tudi sami pozabljali na dokument s konca aprila 1941, ki pozna le »osvobodilno fronto«.

Nedvomno gre za istost in nepretrganost frontne osvobodilne organizacije od ustanovitve 26. aprila 1941 naprej, ne glede na različnost imenovanja. Za čas od 26. aprila do 22. junija 1941 bi kvečjemu lahko govorili o dveh variantah imenovanja iste pluralistične fronte za osvobodilni boj slovenskega naroda, pri čemer pa je **oznaka »osvobodilna« časovno prva** in zapisana sočasno z ustanovnim sestankom. Potem pa se končno ustali ime »Osvobodilna fronta slovenskega naroda«.

(Iz razprave dr. Janka Pleterškega na seji odbora za proslavo 50-letnice ustanovitve OF)

raziskovalno področje pisa.

Vsi tisti, ki so se ukvarjali z organiziranjem in delovanjem Osvobodilne fronte, so tvorili njen aktivistični zbor in so se imenovali aktivisti Osvobodilne fronte. Ta pojem se je razširil na aktiviste drugih množičnih organizacij narodnoosvobodilnega gibanja. Ob koncu vojne so jim podelili posebne značke aktivistov OF, po vojni pa so sredi Ljubljane postavili kip aktivista OF.

Ni mogoče niti našteti najpomembnejših akcij, ki jih je opravila Osvobodilna fronta med drugo svetovno vojno. Naj samo opozorimo na nekaj temeljnih nalog: na politično vzgojo prebivalstva, na preprečevanje raznarodovanja in podleganju vpliva okupatorjeve socialne demagogije in učinku njegovega nasilja, na vključevanje čimvečjega števila za orožje sposobnih ljudi v partizanske enote in Narodno zaščito in hkrati odtegotanje okupatorjevi mobilizaciji na nemškem in madžarskem zasedbenem območju, na skrb za preskrbo partizanske vojske, Narodne zaščite in ponekod tudi civilnega prebivalstva,

na zbiranje pomoči žrtvam okupatorjevega nasilja in vojne, izkazovanje protiokupatorskega in protifašističnega razpoloženja Slovincem z množičnimi demonstracijami in drugimi vidnimi oblikami, na graditve slovenske državnosti in ljudske oblasti in podobne.

Osvobodilna fronta slovenskega naroda namreč ni bila samo politična organizacija in množično demokratsko gibanje bojujočega se slovenskega naroda, temveč tudi utelešenje ljudske oblasti.

★

Kot je bila v jugoslovanskem in tudi v evropskem osvobodilnem gibanju posebnost že sama Osvobodilna fronta, tako je bil v Sloveniji tudi poseben način graditve ljudske oblasti. Že od poznega poletja 1941 dalje so bili odbori OF tudi organi ljudske oblasti, njen najvišji organ vrhovni plenum OF pa kot Slovenski narodnoosvobodilni odbor tudi vrhovni predstavniški in oblastni organ. Ko je to le bilo mogoče, zlasti na trajnejše osvobojenih ali vsaj po partizanski vojski nadzorovanih območjih, je

Osvobodilna fronta organizirala volitve narodnoosvobodilnih odborov kot posebnih organov ljudske oblasti. Pri tem je uveljavljala načelo demokracije, kakršno so pač dovoljevale vojne razmere. Takšne volitve so bile leta 1942 na Dolenjskem in Notranjskem, leta 1943 na Primorskem in leta 1944 v vseh slovenskih pokrajinah, razen na Koroškem in v Prekmurju. V letu 1944 so na splošnih, neposrednih in večinoma tajnih volitvah izvolili več kot 850 krajevnih narodnoosvobodilnih odborov, izvolili so tudi 31 okrajnih, sedem okrožnih in en pokrajinski narodnoosvobodilni odbor. Tam, kjer je ljudstvo izvolilo narodnoosvobodilne odbore, so odborom OF ostale le še politične naloge. Že tisti čas so uveljavljali krajevne zbore volilcev kot osnovne organe ljudske samouprave, katerih izvršilni organi so bili izvoljeni krajevni narodnoosvobodilni odbori. Bilo bi zanimivo vedeti, ali je še kakšno odporniško ali osvobodilno gibanje v Evropi med vojno organiziralo takšne volitve in uveljavljalo pristno ljudsko demokracijo tako, kot jo je OF na Slovenskem.

Svoja misel in akcijo je Osvobodilna fronta širila prek raznih delovnih oblik: sestankov, zborovanj, t. i. mitingov in podobnega, pozneje tudi prek zborov aktivistov OF, med katerimi sta bili zlasti pomembna osrednja, prvi konec aprila 1943 na Pugledu (potrditev dolomitske izjave) in drugi v začetku septembra 1944 v Črnomlju (določitev nalog na predvečer zmage).

Pomembno vlogo so imela tudi sredstva množičnega obveščanja, in to predvsem osrednji glasili OF Slovenski poročevalec, ki je začel ponovno izhajati 10. maja 1941 in je nato izhajal ves čas vojne in še nekaj časa po njej, ter Osvobodilna fronta, ki je izhajala od novembra 1941 do junija 1942. Osvobodilna fronta je imela tudi svoj radijski oddajnik, in to Radio OF »Kričoč« v Ljubljani (november 1941 – april 1942) in Radio Osvobodilne fronte v Črnomlju (julij 1944 – april 1945). Svoja glasila so imeli tudi nekateri pokrajinski odbori OF (Primorski poročevalec, Koroški poročevalec, Novi čas, Partizanski dnevnik, Novica itd.) in tudi nekateri okrožni odbori OF (npr. Glas Dolenjske, Svoboda, Od Barja do Kolpe, Med Rogom in Dolomiti itd.). Za informacijsko dejavnost so bili pomembni tudi posebni »radijski vestniki«, od osrednjega, ki je začel izhajati v Ljubljani junija 1942, do pokrajinskih, okrožnih in okrajnih. Sploh je narodnoosvobodilni tisk na Slovenskem dosegel zavidljivo raven, kakršno le malo kje v evropskem odporniškem gibanju.

Ljubljana: proslava
obletnice OF

Brez strankar- skega predznaka

Osrednje praznovanje obletnice ustanovitve OF slovenskega naroda v Ljubljani se mora otresti vseh strankarskih razprtij, saj so tudi v pripravljalnem odboru pri predsedstvu RS zastopniki domala vseh strank, so minuli teden poudarili na seji, ki jo je vodil član predsedstva Ciril Zlobec. Osnovni poudarek srečanja, ki bo hkrati srečanje vseh dobro mislečih ljudi s spoštljivim odnosom do naše polpretekle zgodovine, bo vsekakor dejstvo, da gre za del zgodovine, ki je pomembna ne le za nas, temveč za ves evropski prostor. Pri tem se je treba izogniti slehernim enostranskim ocenam, posplošitvam in seveda tudi strankarskim težnjam.

»Naš namen,« je dejal Ciril Zlobec, »je preprost. Vprašanje upora je treba obravnavati z evropskimi merili, kot nečesa, kar je bilo v tistih časih in razmerah največje patriotsko dejanje – in tako je bilo tudi v Sloveniji...«

Res je tudi, da se je v tem boju marsikaj prepletalo med seboj in da gre za zelo raznovrstne elemente in prav zato je treba ta čas pravilno ovrednotiti, z vso ustrežno dokumentacijo.

Ciril Zlobec je navedel kot zelo koristno izkušnjo odločitev italijanskih oblasti, da skupaj z borci odpora in prebivalstvom na Doberdobo 25. aprila praznujejo ustanovitev italijanske republike in odporniškega gibanja. O pomembnosti tega boja govori tudi dejstvo, da je segel na vsa območja, kjer je živel slovenski življenj in da brez tega življa, ki se je domala enostransko odločil za upor, ta enostavno ekonomsko ne bi bil mogoč.

»Sramota bi bila za slovenski narod, če bi zaradi nestabilnega zgodovinskega občutka skušal zatajiti to veliko dejanje... dejanje, ki je v evropskem prostoru zagotovo enkratno, če upoštevamo, da smo v tistih hudih časih imeli svoje gledališče, da je izšla pesniška zbirka, bil ustanovljen znanstveni inštitut, da so izhajali časopisi in je deloval radio,« je še dejal Ciril Zlobec.

Po mnenju predstavnikov odbora prireditve naj ne bi bile aktivistične, pač pa naj bi imele karseda umetniško težo.

Ker so že med samim narodnoosvobodilnim bojem nastali zametki državnosti in s tem današnjih prizadevanj za državotvornost in osamosvojitve, je prav, da je tudi ta, osrednji dogodek, vzpodbuda za vse nas, vzrok za ponovne premisleke in za nadvse potrebno strpnost.

mst

Celje: v spomin na ustanovitev OF

Veliko zanimivega

Odporniško gibanje je v Celju in okolici kaj hitro vzniknilo, so poudarili na tiskovni konferenci predstavnikov celjskega občinskega odbora ZZB NOV, in tudi zaradi tega je treba dati praznovanju obletnice OF določeno težo. Dejstva o spontanosti zagotovo zanikajo nekatere enostranske trditve, ki jih je moč ovreči s trdnimi argumenti, med drugim tudi s podatkom, da so v mestu med prvimi, 6. julija, ustanovili odbor OF. V tistem času so se že začeli polniti gestapovski zapor pri kapucinih in v Starem Piskru, kaj kmalu pa so sledile še veliko ostrejša posledice.

Osrednjo proslavo, slavnostno akademijo s kulturnim programom in govornikom dr. Matjažem Kmeclom, bodo v Celju 24. aprila organizirali v sodelovanju z občinskim vodstvom, kar je gotovo zelo pohvalno, vendar bo praznovanje

zasnovano dosti širše. Hkrati bodo manjše prireditve v vseh krajevnih skupnostih, v sodelovanju s šolami in kulturno-umetniškimi društvi in skupinami. Treba je poudariti, da gre z osrednjo prireditvijo pravzaprav za niz podobnih dogodkov skozi vse leto, od predavanj z naslovom Vzgoja za mir v kroških OZN v srednjih šolah do športnih tekmovanj in podobnega.

V vseh krajevnih organizacijah bodo, na isti dan kot v Ljubljani, položili vence in cvetje pred spominska obeležja in na grobove, v izložbah petih celjskih delovnih organizacij v samem središču mesta pa je celjski muzej revolucije pripravil razstavo, ki bo zajemala obdobje od 4. septembra 1939 ko je bila v Celju ustanovljena Zveza delovnega ljudstva Slovenije do ustanovitve mestnega odbora OF, 6. julija 1941. **mst**

Na delovnem pogovoru s predsedniki občinskih odborov

Milan Kučan o političnem dogajanju

Do junijskega datuma morajo biti pripravljeni pogoji za vzpostavitev učinkovite oblasti

Ko so predsedniki in drugi predstavniki občinskih borčevskih organizacij s cele Slovenije na nedavnem delovnem sestanku v Ljubljani obravnavali priprave na proslavljanje 50-letnice ustanovitve OF in začetka vstaje slovenskega naroda, so poleg številnih tehničnih podrobnosti obravnavali tudi nekatera vprašanja odnosa družbe in mlajših generacij do spomina na dogodke pred petdesetimi leti. Med drugim so menili, da bodo kresovi, ki bodo goreli na predvečer praznika po slovenskih hribih, simbolizirali spomin na obletnico in bodo nenazadnje tudi v opomin vsem tistim, ki danes govorijo, da udeleženci narodnoosvobodilnega boja niso bili »na pravi strani« ...

Spraševali so se, kako je mogoče, da je bil na primer

v zadnjem času tolikokrat omenjani »slovenski tolar« oproščen davščin, medtem ko pripomba za to veliko proslavo ob petdesetletnici vstaje tega ni bila deležna...

Potem, ko so si izmenjali nekatera organizacijska obvestila okrog proslave na dan 27. aprila in ko so udeleženci sestanka z vseh koncev Slovenije najavljali prihode številnih avtobusov udeležencev, je zbrane pozdravil še predsednik Predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan, ki je na posebno željo borcev spregovoril o političnem položaju Slovenije, o političnem dogajanju in obeh. Dejal je, da je sedanjí položaj v marsičem podoben onemu iz let 1918 in 1943. Menil je, da se pojavljajo precejšnje razlike v pojmovanjih politične stvarnosti – tako pri JLA kot tudi pri

zveznemu predsedniku vlade Markoviču, (zlasti kar zadeva preurejanje Jugoslavije in naše osamosvojitvene težnje). Dodal pa je tudi, da nekateri danes samovoljno interpretirajo slovenski plebiscit, kar ni v prid jasnemu pogledu ter konsolidaciji slovenskih stališč za dejansko doseganje skupnih ciljev. Poudaril je nujnost pogajanj o novih odnosih v Jugoslaviji in potrebo po razumevanju odcepljanja Slovenije kot o procesu, s čimer nihče v javnosti ne bi smel manipulirati. Kučan je govoril še o tem, da si mora Slovenija prizadevati, da bi glede osamosvajanja Slovenije prišlo z ostalimi republikami v Jugoslaviji do sporazuma, saj nam bo s tem olajšana pot tudi do priznanja drugih. To mora biti rešitev, ki bo Evropo prepričala, da ne ogrožajo njene varnosti, hkrati pa bo

priznavala tudi drugim republikam enake pravice.

Kučan je potem, ko je komentiral nekatere poteze Antea Markoviča (kot samozaverovane in samozadostne), dodal, da je zdaj že očitno, da bo jugoslovanski problem težko rešljiv vse dotlej, dokler se vse republike ne bodo zares zavedle nepreklicne nujnosti lastnega razvoja. Za vse to pa so potrebni čas, toleranca in jasne razvojne usmeritve.

Potem ko je predsednik slovenskega republiškega predsedstva odgovoril na nekatera vprašanja borcev in poslušal tudi nekatera njihova kritična razmišljanja o potezah sedanje oblasti na Slovenskem, je ob slovesu dejal, da je pač prednost demokratične družbe v tem, da v njej nobene volitve niso zadnje...

B. Ž. J.

Velenje:

Okleščen proračun

Zaradi vsesplošnih gospodarskih težav je v precejšnji večini velenjske borčevske organizacije, ki se ji, kljub temu, da občinski proračun še ni sprejet, obeta za približno dvajset odstotkov manj denarja kot lani, za delovanje občinskega odbora pa celo za 53 odstotkov manj. V tej vsoti ni zajeto delovanje domicilnih enot.

Priznavalnine so kljub navedenemu skromne (dobi jih 287 upravičencev) in so se samo v lanskem letu (številčno) zmanjšale za dobrih trinajst odstotkov. Predstavljajo, tako kot domala povsod, nekakšen socialni korektiv, podobno tudi enkratne pomoči, zlasti v primerih smrti družinskih članov. K temu je treba dodati še, da se občinski odbor zelo trudi, da bi kar najbolj zmanjšal stroške poslovanja.

Kako bo poslej z vzdrževanjem spominskih obeležij, v Velenju ne vedo, ker so se doslej ta sredstva zbirala na podlagi posebnega družbenega dogovora med družbenopolitičnimi organizacijami in občinskim odborom. DPO ni več, občinski odbor pa z (obetanimi) dodeljenimi sredstvi tega kajpak ne bo zmož reševati.

V Velenju kakšnih posebnih zaostritev sicer ne čutijo, še naprej gostujejo v domu borcev in mladine, ki je v njihovem upravljanju, vendar ne tudi last (skupščina občine) in si ga dele skupaj s socialisti in TO.

Precejšnje spremembe se obetajo Velenjčanom tudi

na področju zdraviliškega zdravljenja. Do njih je sicer prišlo že v letih 1987–1988. Pred tem je za 21 dni odšlo v slovenska zdravilišča še okoli tristo borcev, že leta 1988 pa so to število zmanjšali za eno tretjino in na štirinajst dni. Tako jih je bilo v 1989. letu na zdravljenju še dobrih dvesto, za lani pa v Velenju nimajo podatkov, ker tudi ustrezne komisije ni več, ampak to delo opravlja kar zdravniški konzilij. Po računih občinskega odbora gre za približno polovico prejšnjega števila, po

novih predpisih pa bo zdraviliško zdravljenje tako ali tako le še podaljšek bolnišničnega zdravljenja.

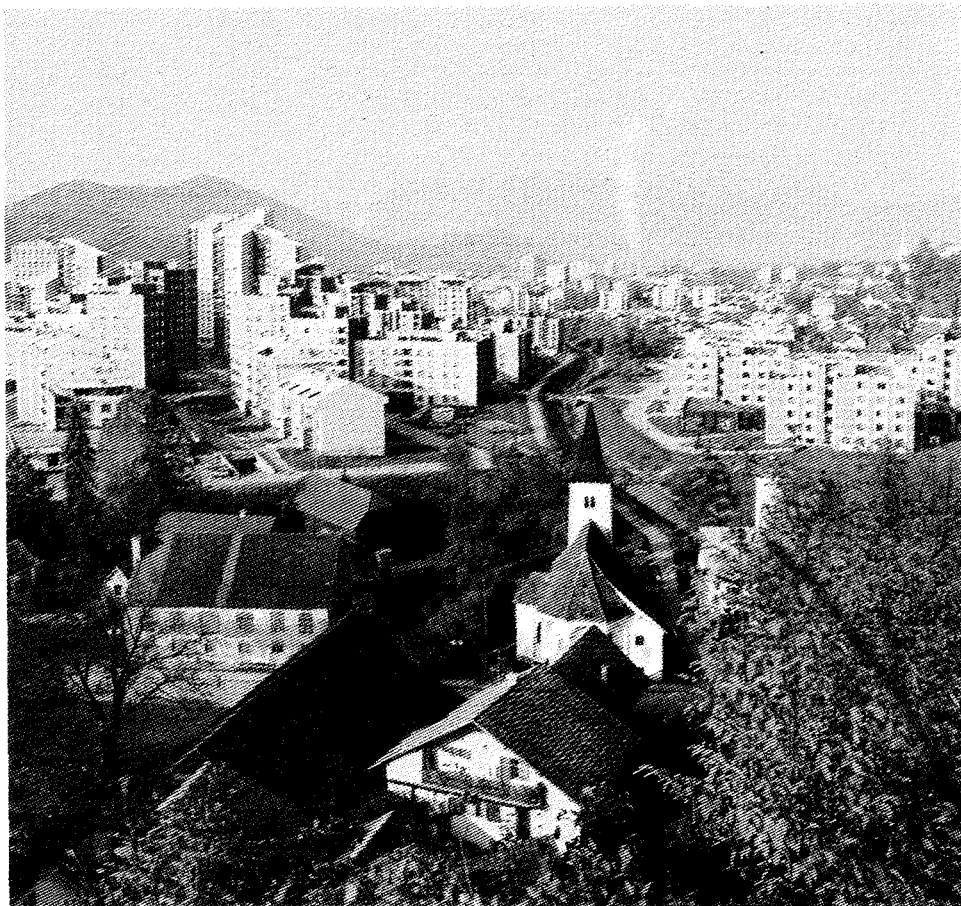
So pa v Velenju zelo zadovoljni z dispanzerjem za borce, ki deluje že dvajset let.

Bolj kot različne omejitve, je še povedala tajnica občinskega odbora Hermina Glaser, boljijo borce, po vsesplošnem zatirjanju, številna obrekovanja, sprevrčanja dejstev in nena zadnje, žalitve in omalovaževanje NOB in seveda poziciji, da bi popolnoma iz-

ničili vlogo odpora. Borci se nikoli ne bodo sprijaznili z izenačevanjem z okupatorjevimi sodelavci, na tej ravni pa seveda tudi kakršnakoli sprava ni mogoča.

Da se v Velenju stvari resnično spreminjajo, kaže tudi pročelje doma borcev in mladine. Omet namreč že odpada...

mst

Pogovor z dr. Natašo Gabrovec iz bolnišničnega oddelka Emona v ljubljanski bolnišnici dr. Petra Držaja

Mladina se šali

Potihem se je šepetalo že takoj po volitvah, da bi se nekateri radi znebili oddelka, na katerem so se pred leti zdravili številni politiki, sicer pa tudi številne znane osebnosti iz našega kulturnega, znanstvenega in poslovnega življenja ter številni borci NOB. Zato smo poiskali dr. Natašo Gabrovec, ki omenjeni oddelki vodi in jo spraševali o tem, kar te dni lahko prebiramo tudi v drugem časopisu (Nedeljski dnevnik, Mladina).

Da bi začeli od A, sogovornico najprej predstavimo.

Dr. Gabrovec, koliko let že opravljate zdravniški poklic? Kje ste začeli?

Ravnokar je minilo 28. leto.

Začela sem kot splošna zdravnica v zdravstvenem domu Ljubljana Moste in kmalu nato nadaljevala delo v Dispanzerju za medicino dela te znane ljubljanske industrijske občine. V svojem prostem času sem opravila specializacijo iz medicine dela. Po osmih letih sem odšla v UKC, na Inštitut za medicino dela, kjer sem delala v Centru za poklicne bolezni in ugotavljanje delovne sposobnosti. Magistrirala sem opravila na Medicinski fakulteti v Zagrebu iz teme Subklinične okvare perifernega živčevja pri delavcih rudnika živega srebra Idrija. Odtod ljubezen do delavstva. Nato so me iz UKC poslali na delo v specialni hospitalizacijski oddelku Emona v sklopu bolnišnice dr. Petra Držaja.

Osemnajst let ste že v Emoni. Prej pa je bil ta oddelki bolnišnice na začetku Komenskega ulice, ali ne? Koga ste v teh osemnajstih letih zdravili v Emoni?

Da. Spec. hosp. odd. Emona se je preselil v novo bolnišnico dr. Petra Držaja leta 1963. Ta bolnišnica Emona je bila prvotno namenjena borcem, pa tudi drugim občanom. Za teh

»mojih« 18 let ne morem reči, da smo bili kaj posebni. Organizirali smo preventivno in kurativno zdravstveno varstvo v Dispanzerju za borce NOV z dvema splošnima ambulantama in dvema specializiranimi službami konzilijarnih specialistov, povezovali smo se z ostalo borčevsko dispanzersko mrežo po Sloveniji, kadar so ti rabili našo hospitalno pomoč.

Zadnje čase smo iz teh področij dobivali manj pacientov kot prejšnja leta, saj zaradi stabilizacijskih ukrepov borci niso dobivali napotnic za v Ljubljano. Zdravili smo pretežno borce, njihove sorce, CVI, VVI, kulturnike, umetnike, politike, duhovnike, diplomate, zamejske Slovence in vse, ki so pri nas iskali pomoč. Kadar pa smo imeli prostor, smo sprejemali tudi bolnike, katere so operirali kirurgi iz spodnjega nadstropja. Nič elitnega, kot si nekateri predstavljajo.

Kolikor vem, izhajate iz družine, ki je sodelovala v NOB. Ali to v sedanjih novih okoliščinah koga moti?

Da, izhajam iz družine, ki je vsa sodelovala v NOB in žrtvovala iz najožjega kroga kar 6 življenj. Mati Ana Nahlik – bolničarka v partizanski bolnišnici v Smuki, stara 25 let in oče Maks, partizan, star 30 let, sta padla v roški ofenzivi leta 1942,

stric Janez Porenta pa je bil med prvimi talci v Gramozni jami. Po materi torej ljubezen do medicine. Če to koga moti? Motiti ga ne bi smelo, kvečjemu spomniti ga na mlade, zavedne, poštene ljudi, katere so v protifašistični boj vodili veliki ideali, žal nekatere tudi v smrt. Na te ljudi danes radi pozabljajo, tudi nekateri nekdanji borci.

Vaš oddelki zaposluje 27 ljudi. V Nedelju sem prebrala, da vas je v zadnjem letu za 10 odstotkov manj. Pa vendar: vas je veliko ali malo?

Za 0,2 osebe preveč iz opravljenih ur – po normativih. Pa za kakšno sestro premalo, če bi želeli delati tako, kot so nas naučili v medicinskih šolah.

Pravijo, da se vam obeta ukinitve in tudi, da bivate boj za obstanek. Ste res edini veteranski oddelki v vsej Sloveniji?

Uradno je šlo za »preverjanje« poslovanja, od drugod pa so kazala znamenja, da gre lahko tudi za ukinitve. Poleg Vojne bolnice, ki zdravi nekatere borce, ki nosijo vojaški čin, smo mi edini veteranski oddelki v tej deželi.

V intervjuju ste tudi rekli, da niste nikakršen elitni oddelki, kot najbrž ljudje mislijo. Ali lahko na ta oddelki pride vsak nekdanji borec, na primer kmet s Primorskega ali z Gorenjskega...?

Nismo elitni oddelki. Tisti, ki tako mislijo, naj si ga čimprej pridejo ogledat. Pri nas se lahko zdravi vsak nekdanji borec ali njegov ožji srojec, tudi nekaj kme-

tov smo že imeli. Tisti iz Primorskega so bili ne samo bolni, ampak tudi zabavni.

V intervjuju, ki ste ga imeli za Nedelja, sem še prebrala, da vam ne oporekajo strokovnosti. Vam torej oporekajo ozko namembnost?

Po tem intervjuju sta mi dva kolega dopovedovala, da smo v Šiški preveč oddaljeni od UKC, pa sem jim razložila, da tu lahko vse skozi delamo timsko, če je to potrebno. V hiši imamo kardiologe, revmatologe, nefrologe in kirurge. Če je potrebno, pa pošljemo pacienta v UKC. Naši učitelji, ki so postavili slovensko medicino na trdne noge, nam nestrokovnosti niso nikdar očitali. Tudi ozke namembnosti ne.

Postregli ste s podatkom, da so bile v lanskem letu postelje na vašem oddelku zasedene 87,7 odstotno. V Mladini pa obenem v zvezi s tem vašim oddelkom ponujajo primerjalni podatek, da je samo nadstropje nižje v bolnišnici Petra Držaja na gastroenterološkem oddelku nepopolnoma zasedeno, da pa

cienti ležijo celo na žimnicah, ki so položene po tleh zavoljo pomanjkanja postelj. Kako bi to komentirali?

»Mladina« se šali. Čeprav jo rada berem. Je že marsikaj pomembnega odkrila. Pri nas bo bolj držalo to, da sta spodnji dve nadstropji gastro-kirurške klinike modernizirani, v pritličju pa je potrebno razrešiti problem prostorov šoka. Ljudje dobre volje bodo tudi ta problem razvozljali. V letu 1990 je bila torej pri nas povprečna zasedenost postelj 87,7%, na celotni kirurgiji UKC pa 83,4%. Velikokrat pomagamo kirurgom in rešujemo njihovo prostorsko stisko.

Pri vas so se zdravili tudi številni znani Slovenci – politiki, kulturniki, duhovniki, profesorji, zamejci, ljudje z izpostavljenimi poklici, ki ste jih lahko zdravstveno obdelali v kar najkrajšem času. Mar tega v sedanjem času več ne potrebujemo?

To Vam bodo pa drugi povedali. Pripomnila bi pa le, da je bilo vsakemu izmed teh namenjeno po obsegu in vsebini isto zdravstveno varstvo, ne glede na njihov položaj v družbi.

Nekateri opozarjajo, da o ukinitvi Emona niso slišali šele zdaj, v zadnjem času, ko se v zdravstvu govori o ukinjanju celih bolnišnic (brežiške, na primer) in oddelkov. Prav v zvezi z Emono je bilo ukinjanje omejeno že tik po volitvah. Da ne bomo hodili kot mačka okrog vrele kaše, omenjen je bil revanšizem in konkretno ime dr. Velikonje. Kako pa je s tem?

Za morebitno ukinjanje Spec. hospitalnega oddelka Emona so že kazala nekatera znamenja »s ceste«, takoj po volitvah, pogovarjali so se o nas na občini, v nekaterih krogih UKC, pa celo po privatnih stanovanjih. V naš oddelki naj bi se preselila pulmologija, alergologija, kirurgija...

Dr. Velikonjo strokovno cenim, velikokrat je pomagal našim pacientom in še pomaga. Upam, da njegove misli in ravnanje v zvezi z našim oddelkom niso bile nič drugega kot želja po čimprejšnji prostorski razširitvi kirurgije v primeru, da naš oddelki ukinejo. Kar se pa revanšizma tiče, pa menda ta že ni zašel med zdravnike?

Dr. Kostnapfel navaja primerjalni podatek iz analitične študije, ki pove, da je umrljivost partizanske generacije večja od tiste, ki ni dala skozi vojnih naporov (kar za 16,6 odstotka). Kaže tudi, da borčevska generacija v povprečju umira za več kot 2 leti prej kot drugi. Ali ti podatki govorijo v prid temu, da naj se vaš oddelki ohrani?

Da, vsekakor. Za to govori tudi starost pacientov, narava njihovih obolenj, ki nastopajo po vrstnem redu takole: obolenja krvnih obtočil, mišičnega, kostnega in vezivnega tkiva, dihal in prebavil, sečil, živčevja in čutil, presnovne motnje.

Zato govori nenazadnje tudi 4.580 hospitalizacij na našem oddelku v zadnjih dvajsetih letih.

In vaše želje za prihodnost?

Želim, da se ohrani borčevsko zdravstveno varstvo vsaj na taki ravni, kot je bilo dosedaj, tako v dispanzerju po Sloveniji, kot pri nas.

Pogovarjala se je Bojana Zokalj-Jesih

Borci o krčenju zdravstveno-varstvenih pravic

ZZB NOV Slovenije zahteva – ob predlogih za spremembo zakonodaje na področju zdravstvenega varstva, še zlasti ob predlogih sprememb te zakonodaje na področju zdravstvenega varstva udeležencev NOV, vojaških vojn invalidov in civilnih invalidov vojne ter žrtev fašističnega zatiranja – ohranitev dosežene ravni zdravstvenega varstva omenjenih kategorij občanov, to je ohranitev njihovih že pridobljenih pravic.

Ta zahteva je v celoti skladna s programskimi usmeritvami Izvršnega sveta Skupščine Republike Slovenije, sprejetimi 28. 6. 1990, v katerih je zapisano, da bo le-ta spoštoval »ustavne in zakonske določbe o posebnem družbenem varstvu borcev NOV, vojaških vojn invalidov in civilnih invalidov vojne ter določila

Ustave Republike Slovenije o zagotavljanju posebnega družbenega varstva udeležencem NOV.«

V zvezi s predlaganimi spremembami zakona o zdravstvenem varstvu (20. člen) ZZB NOV vztraja v prepričanju, da pri udeležencih NOV, civilnih invalidih vojne, vojaških civilnih invalidih in žrtvah nacifašističnega nasilja ne moremo govoriti o privilegijih. V bistvu gre le za pravice iz nepredvidenih rizikov, ki jih terja patriotska nacionalna in državljanska obveznost ter za usklajitev in uresničitev socialne politike, sprejete v skladu s sprejetimi mednarodnimi akti o socialnih pravicah posameznikov in vojnih veteranov. Na ta nas že leta opozarjajo mednarodne veteranske organizacije, tako da je ta naša zahteva utemeljena z uporabo kri-

terijev, ki so v veljavi tudi v drugih evropskih državah.

Predvidena ukinitve dosedanjega obsega zdravstvenega varstva za borce NOV, vojaške vojne invalide, civilne invalide vojne in žrtve fašističnega terorja bi v finančnem pogledu tudi ne pomenila omembe vrednega materialnega učinka oziroma prispevka pri reševanju težavnih raz-

mer v slovenskem gospodarstvu in zdravstvu. Če pa je zaradi težavnih gospodarskih razmer zdravstveno zakonodajo že treba spremeniti, bi se morali te naloge lotiti celovito, ne pa po delih, s spreminjanjem posameznih členov (problem participacije, uvedba pozitivne, negativne in vmesne liste). Nanovo bi morala zdravstvena zakonodaja opredeliti predvsem sistem or-

ganizacije in financiranja, izvedbene akte, pravice in obveznosti uporabnikov – zavarovancev ter pravice in dolžnosti izvajalcev itd., kar bi imelo znatno večji finančni učinek, kot bi bili »prihranki« zaradi morebitnega krčenja zdravstvenega varstvenih pravic, še posebej socialno ogroženih občanov.

Zato ZZB NOV Slovenije predlaga, da se sredstva za doseženo zdravstveno varstvo zgoraj omenjenega prebivalstva v novi zakonodaji opredeli v okviru posebnih zagotovljenih sredstev. Če pa omeni, da zaradi finančnih razlogov ta pobuda ni sprejemljiva, naj ohrani zdravstveno varstvo vojaških vojn invalidov, civilnih invalidov vojne in udeležencev NOV, ki prejemajo občinsko priznavalnino.

Med ukrepi na področju

zdravstvenega varstva sodi tudi predvideno zmanjšanje pravic do ortopedskih in drugih pripomočkov. Ta ukrep neposredno materialno zadeva invalide, zato ni utemeljen ne s finančnega, še manj pa s strokovno humanega vidika. Vojaški vojni invalidi in civilni invalidi vojne imajo pravico do ortopedskih pripomočkov zagotovljeno že z zvezno zakonodajo, Republika Slovenija, ki je s podpisom medrepubliškega sporazuma prevzela določene obveznosti, da bi jih urenila v podzakonskih aktih, jih brez utemeljenih razlogov zdaj ne smela ukinjati v škodo svojih državljanov.

V zvezi s predlogom za ukinitve specialistično-hospitalnega oddelka »Emona« v bolnišnici dr. Petra Držaja pa ZZB NOV Slovenije ugotavlja, da za

ukinjanje omenjenega oddelka iz predloga niso razvidni strokovni argumenti. Ob tem opozarja, da bo v procesu osamosvajanja in odcepljanja Republika Slovenija prenehala plačevati sredstva za centralne vojaške medicinske ustanove, ki so jih uporabljali tudi slovenski udeleženci NOB; zato je še toliko bolj utemeljena zahteva po ohranitvi omenjenega oddelka. Pri »Emoni« gre za tradicionalno dejavnost slovenskega zdravstva, poleg tega pa tovrstne veteranske bolnišnice poznajo tudi druge države v svetu. Zato predlagamo, naj se dejavnost zdravstvene oskrbe borcev NOB nadaljuje, oddelki pa naj dosedanje namembnosti svoje dejavnosti spreminjajo le v skladu z upravičenimi, strokovno utemeljenimi organizacijskimi spremembami v slovenskem zdravstvu.

S poti po Kitajski II.

»Želimo si sodelovanja!«

Trgovati s Kitajci, za razliko od Honkongčanov, ni lahko. Neskončni pogovori, vljudnostne puhlice in nenadoma – vakuum. Preprosto te puste čakati, da preštevaš skozi okno kolesarje in ko si že čisto prepričan, da je pred teboj toliko pričakovani podpis pogodbe, ti podarijo vljudnostni nasmešek in povabilo – k jutrišnjem nadaljevanju! Biti moraš oborožen z neskončno potrpežljivostjo!

Nekje na sredi šestnajstih dni, kolikor sem jih preživel med Kitajci, nas je povabil na večerjo kantonski župan,

kitajske oblasti vneto preganjajo kot izredno škodljiv vpliv kapitalističnega zahoda, vmes pa na ekranu, kot spremljava, teče videospot: življenje je čudovito! Kot da ne bi v nekaterih vaseh skoraj polovica ljudi uživala mamila, s čimer se močno zmanjšuje letni dohodek na prebivalca. Kot da ne bi poznali brezposelnosti, inflacije, nesorazmerij med storilnostjo in cenami, razmaha črne borze in kriminala...

Poslovnost nas pripelje v mesto Wuxi, pri nekaj stopinjah nad ničlo prezebamo v bundah, Kitajci pa v sukničih; obed v mrazu ne te-

Wuxijem in Šanghajem, Kantonom in Hongkongom, Hongkongom in Macaom, Macaom in Kantonom, Šanghajem in Pekingom.

»Rožna cesta«

Šanghaj – Wuxi. Prostrana polja, prepredena s kanali, povsod blato, slamnate in senene kopice, farme rac, cesta v gradnji, strahovito premetavanje... Izogibanje kolesarjem je domala jalov posel. Le malo je novih hiš. Povsod nered. Očitno je, da stavb nihče ne vzdržuje. V hribovju, nad kanali, majhnimi njivicami, ki so skrbno obdelane, se svetlikajo nekakšne kapelice. »Grobovi bogatašev,« nekam mimogrede pripomni Xin Xi An, komercialist iz Wuxija. Na vsakem koraku nekakšna tržnica, ob cesti, glavni prometni žili, vse vrvi. Pokrajino sekajo kanali, na vodi se zibajo predpotopne barke, sampani, voda brbota od življenja.

Peljemo se skozi kitajske Benetke, Sozhou, kjer sta gojišče sladkovodnih biserov in središče proizvodnje svile, ki mu daje življenjsko moč vodovje Jangzegianganga. Na sampanih se ljudje rojevajo, žive in umro.

»Kdor ni len, tukaj ni reven,« pripomni gospod Xin Xi An. Zemlja je bogata, dobro namočena pridno rodi; toda na severu ljudje še vedno žive v zemljankah!

Temno je, luči pa šofer vendarle ne prižge. Ponavljajo se nemogoči položaji: iz teme se nenadoma prikaže avto, pa kolesar, zavore predirljivo zacvilijo – in že gremo naprej.

»Naj se sliši še tako smešno, ampak Kitajci menijo, da z neprižiganjem varčujejo,« pojasni Koubin.

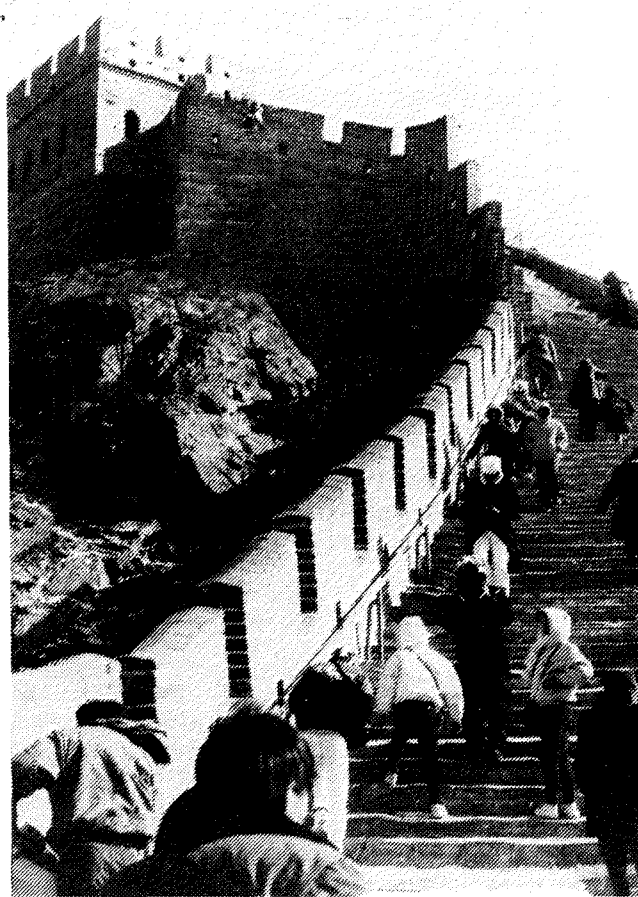
Potovanje na Kitajsko so omogočile delovne organizacije Atomske toplice Podčetrtek, Vital Mestinje, Radio Šmarje pri Jelšah in Kovintrade Celje.

Bliža se kitajsko novo leto, 15. februar. Leto ovna. Tudi koze. Leto dobrih obetov. Na poti od Macaa do Kantona smo presenečeni zrl skozi okna kombija: na obeh straneh ceste, kakšne tri kilometre, stojnica za stojnico z rožami, majhnimi pomarančevci, krizantemami, vmes še kakšen bonsai, svečke... Brez cvetja ni novega leta.

Pekiško letališče, kamor smo se pripeljali iz Šanghaja, je lepo opremljena stavba, čista in povsem evropska, vse pa je seveda ogromno, kot je tudi mesto samo s svojimi desetimi milijoni prebivalcev. Kitajsko glavno mesto je drhtelo v novoletnem utripu. Trgovine so bile izjemno dobro založene, veliko uvoženega blaga, roba znatno cenejša kot pri nas, kar so seveda že odkrili – Jugoslovani, ki, po Koubinovih besedah pustijo Kitajcem povprečno po 2000 USD! Med hotelom Jianguo ob glavni avtostigi, ki pelje proti Trgu nebeškega miru, ob Prepovedanem mestu in diplomatsko četrtjo sem na nekakšnem pekiškem Ponte rossu kaj hitro zaslišal našo, srbohrvatsko govorico.

Transparenti in slike oblastnikov počasi izginjajo, niso pa še izginile sledi tankov na cesti proti Tiananmenu. A o politiki na Kitajskem noče govoriti nihče: ne Koubin, ne gospod Edvard Wu, niti Xin Xi An...

Nad Pekingom, ki jim ga je nekako uspelo pogozditi, skorajda ne divjajo več ostri peščeni viharji: vsak Kitajec mora na leto posaditi vsaj pet dreves za splošno ljud-

Kitajski zid

ske dobro. Se je pa v tisti novoletni noči razbesnel drugačen vihar: petarde in kdove kaj še, so pokale pol ure prej in pol ure po polnoči, strahovito grmenje je stresalo kitajsko prestolnico in vsaj za nekaj bornih minut se je pogreznil, a ne pozabil, spomin na 4. junij. Na mogočnem Tiananmenu ničesar ne spominja nanj.

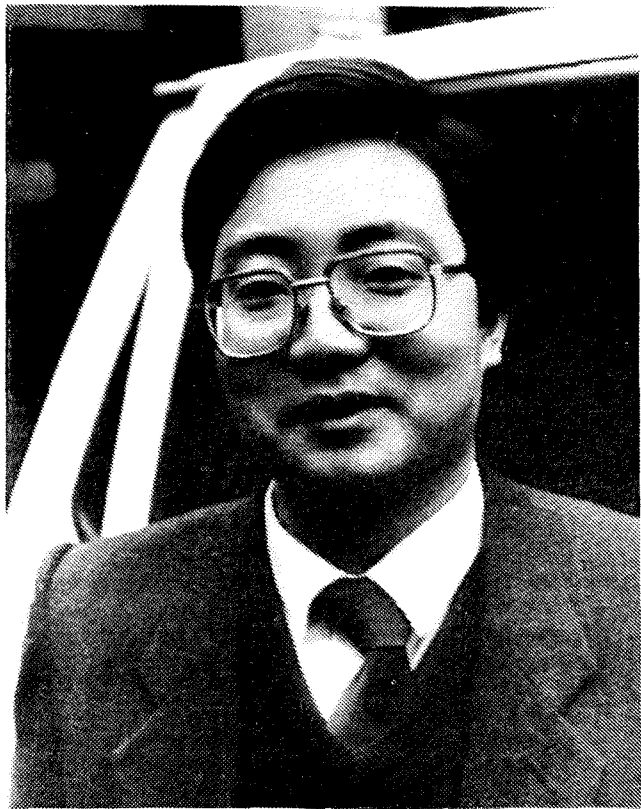
Pravzaprav pa na to Kitajce marsikaj spominja, četudi ne povsem naravnost. Pogosto srečuješ vojake, še pogostejše policaje, nad vsem skupaj pa veje kot vrage oster, mrzel veter; za bleščavo fasado prečudovitih avenij, ki Pekingu jemljejo dušo, geometrično razdeljujoč velikansko mesto, razbohoteno proti kitajskemu zidu, ki sva ga obiskala

s prijaznim Mongolcem, pa se, podobno kot v Kantonu, skrivata revščina in boj za preživetje.

Obisk kitajskega zidu in Mingovih grobnic, teh veličastnih spomenikov kitajske vztrajnosti in kulture, je bil pravzaprav slovo. Slovo od skromnih hišic pod kitajskim zidom, ograjenih z zidovi in okrašenih z zanikrnimi kupi vsega mogočega, nekakšne komune, kjer preprosto ni bilo videti ljudi in so oknice žalostno šklepetale v strupenem pišu, prihajajočem s kitajskega zidu.

Mongol, ki ne pozna drugega jezika kot svojega, prijazno ponuja žvečilni gumi, cigarete in nenehno klepetata, kaže naokoli in se vljudni smehlja.

Milenko Strašek

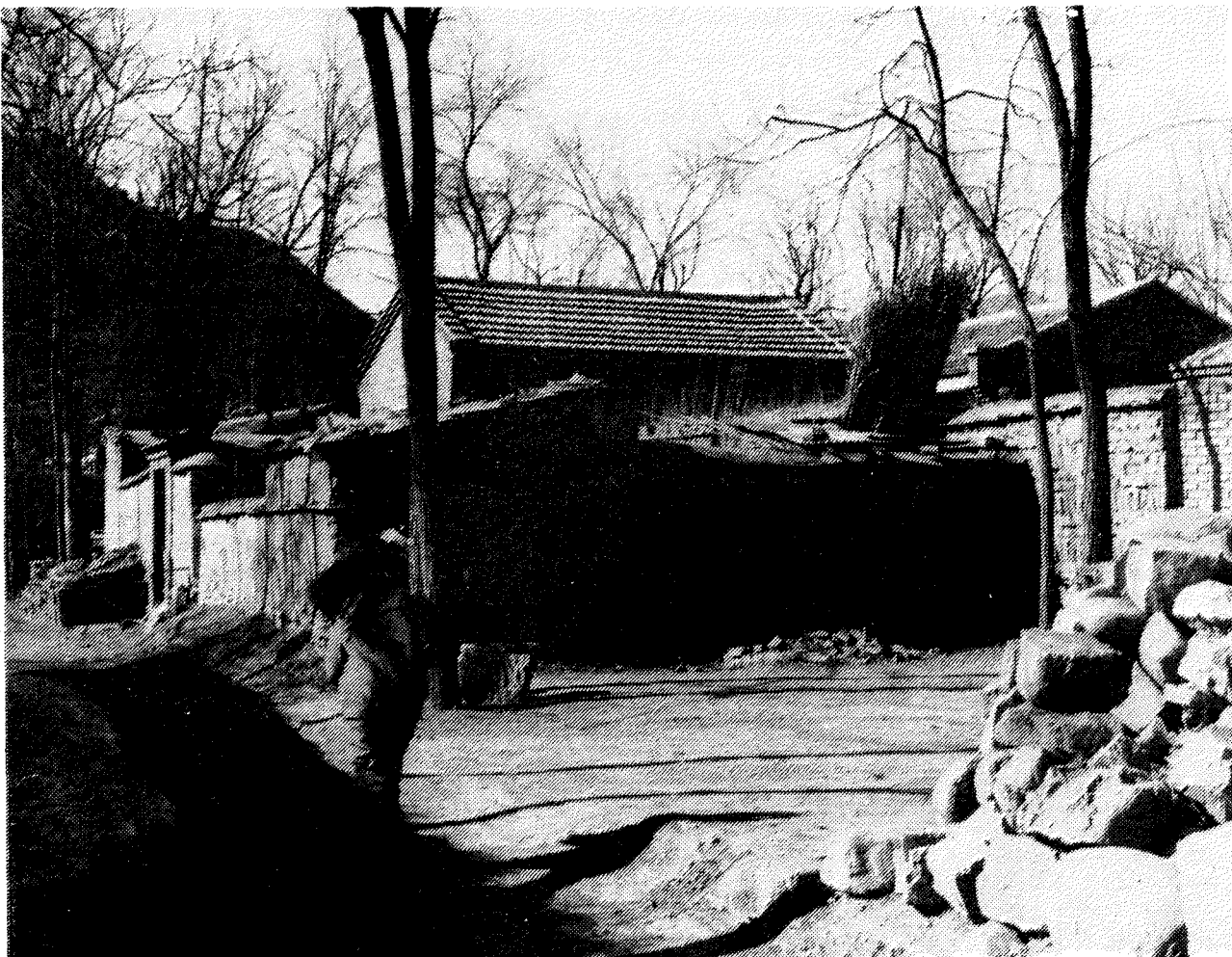
Xin Xi An: »Kdor ni len, mu ni treba biti reven!« Na Kitajskem so pogledi seveda drugačni...

gospod Sun Wei Wen, mogočen možakar, kar nič podoben majhnim in suhljatim Kitajcem. Gospod Wen si vsekakor želi razširiti sodelovanje s Kovintradeom, s Slovenci, naših razprtij seveda ne pozna (o njih smo se lahko poučili v China Daily) in bolje je tako. Slovenija je zanj zanimiva tudi kot posrednica, most med vzhodom in zahodom, obojestranska menjava pa, vsaj zaenkrat, ne zadovoljuje niti ene niti druge strani. Gospod Wen razmišlja o turizmu, o vlaganju na tem področju, zanima ga sodelovanje na celjskem sejmu, predvsem pa želi utrditi dolgoročno sodelovanje – in da vedeti, da je kitajski trg trg neomejenih možnosti. Vrstijo se zdravice, vsi so zadovoljni, spodaj se kitajska mladež – kdove iz katerih slojev?! – gre karaoke: vzameš v roke mikrofon, zapoješ kitajsko pesem, bognedaj moderno, ki jih

kne. Nenehne vožnje s kombiji, taksiji, letali, hidrogliserji, vlaki te sesujejo v sončni prah utrujenosti, temperaturne razlike skoraj dvajsetih stopinj te ovijejo v topost. V znamenitem hotelu Peace, zgrajenem v angleškem kolonialnem slogu, v Šanghaju, kamor smo se pripeljali s povsem nezanesljivim taksistom in še bolj nezanesljivim skrpucalom, ki bi se mu težko reklo avtomobil, z železniške postaje, je vladalo domače vzdušje. Pred leti so v njem posneli kar precej kadrov filma Zadnji kitajski cesar.

S televizijskih ekranov zvemo, da sta bila na trinajst let zapora obsojena ugledna kitajska upornika, intelektualca Chen Ziming in Wang Juntao. Zaradi udeležbe v tiananmenskih dogodkih 4. junija 1989. Le nekaj dni prej so v Hongkongu tiho demonstrirali proti sojenju...

Znova smo na poti. Med

Kitajska vas, tik ob glavni cesti od Pekinga do Kitajskega zidu.

terme čatež

OB VSAKEM ČASU, ZA VSAKOGAR NEKAJ

TERME ČATEŽ, BREŽICE

Bizeljsko, brežiška metla

Neskončne, obupne poti od Bizeljskega do Brežic

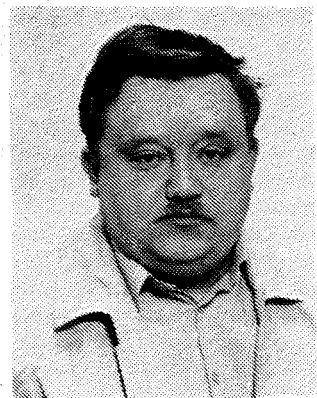
Dva skromna obrata, možnosti za zaposlovanje nikakršne, cestne povezave kriminalne...

Bizeljanci že lep čas komajda obvladujejo separatistične težnje, vedo povedati dobro poučeni pod obronki Bohorja, na savski strani Kozjanskega. Kakšne so nakane brežiške vlade, sicer nihče dobro ne ve, res pa je, da je ta prijazna vasica sredi vinogradov dobesedno odrezana od sveta, za kar so še posebej poskrbeli cestarji. Lani so se Bizeljanci še nekako zamotili z zdrahami okoli svojega mostu v samem središču vasi, katerega

zuje cesta, ki je že leta predmet spora, takšna namreč, kakršna je, tega imena sploh ne zasluži. Razdrapan in luknjasta cefra vse načrte vrlih Bizeljancev, ki se vse bolj spogledujejo zosednjo, šmarsko občino, kot da bi tam bilo vreme kaj prijaznejše. Še huje je, da tudi v brežiških občinskih načrtih ni videti, da bi jih bizeljsanske zagate kaj prida pretresle.

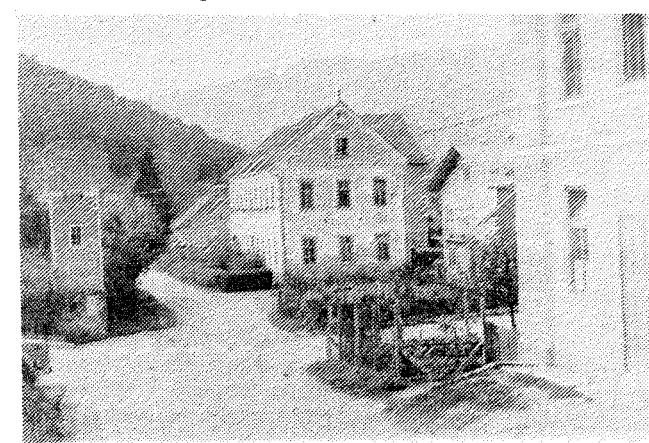
Ptiči čebelarji in silicij

Kadar nanese pogovor na ceste, Bizeljanci, ki so tudi sicer, vsaj kar se tiče celotne infrastrukture, na nečastnem zadnjem mestu v občini, komentirajo in psujejo, da se kadi. Ljudstvo pod Bohorjem, ki v povprečju že močno stari, kakšnih dvajset odstotkov prebivalstva je starejših od 65 let, z besom požira prah, ki ga trosijo tovornjaki, napolnjeni s peskom iz bližnjega peskokopa, od koder ga vozijo na pranje v Globoko in od tam v Anhovo. Ta pesek je sploh nekaj posebnega, saj vsebuje v sebi silicij. Ko zapiha sicer blagodejen vetrič, se prah razleže po pokrajini, učinek pa je kajpak veliko manj blagodejen. Da tovornjaki vztrajno uničujejo ceste, je odveč tarnati. Je pa ob tem treba zapisati – in podčrtati – da bodo peskarji vsak hip pregnali iz peščenega hriba ptiče čebelarje, ki jih menda ni nikjer več v Jugoslaviji. Z odjemalci peska so se Bizeljanci sicer dogovorili o sanaciji peskokopa, ven-

Jože Mihelin: »Razvoj krajevne skupnosti je vprašljiv, zgolj s samoprispevki ni mogoče veliko storiti!«

gradnja se je zaradi preštevilih nagajanj vlekla v nedogled. Letos pa grozi, da jim bo pokrov gneva vrglo v zrak. Človek obrača tako ali drugače, prihodnost za Bizeljance ni nič kaj rožnata, ob vse večjem centraliziranju oblasti – in kajpak denarja – v središčih pa še manj. V Brežicah, občinskem središču, pravijo Bizeljanci in srdito gledajo, kot da ne vedo zanje, prepuščenost samim sebi pa jim hodi

V kraju je sicer iz leta v leto več novih hiš, infrastrukturni problemi pa razvoja ne dohajajo.

že hudo v napoto.

Vinogradniška idilika, čudovit razgled na bizeljski grad, bližnje Orešje, s soncem oblite obronke Bohorja in skrivenčene kmetiče, ki brkljajo po vinogradih, vse to seveda ne odtehta skrbi, ki Bizeljance preganjajo iz dneva v dan. Z občinskim središčem jih pove-

dar pa nimajo denarja ne eni ne drugi in tako vse kaže, da bodo tudi ptički čebelarji kaj kmalu odleteli svoji nemili usodi naproti.

Jože Mihelin iz krajevne skupnosti, pa Dušan Lipej in seveda tudi Šekoranjeva, s katerimi premlevamo bizeljsanske tegobe, ki jim ni videti konca, ob zmanjša-

Usoda se je s Posavci, in z njimi tudi Bizeljanci, znala poigrati. Z viničarji in majhnimi kmeti naseljena pokrajina, pred prvo svetovno vojno prizorišče hudih mednarodnih bojov, je že na samem začetku druge svetovne vojne občutila strupene zobe prišlekov, ki so že 20. oktobra 1941 izdali razglas o preselevanju. Le nekaj dni pozneje, 28. oktobra, je bila na območju Brežic ustanovljena Brežiška četa. Fantje so odšli v gozdove v bližini Bizeljskega in takoj po razglasu resno nameravali preprečiti izseljevanje, takšne namene pa je imelo tudi glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, ki je na sam dan ustanovitve čete poslalo Posavcem na pomoč Prvi štajerski bataljon pod vodstvom Franca Rozmana-Staneta. Bataljon bi se moral povezati z Brežiško četo na Bohorju, vendar 2. novembra do srečanja ni prišlo zaradi zasledovanja sovražnika, zime in velike izčrpanosti. Bataljon se je vrnil v Savinjsko dolino.

Kljub najboljšim namenom preseljevanja borci na območju Posavja niso uspeli zaustaviti. V dobrem tednu, do 5. novembra, je bilo preseljenih že 12.000 ljudi. Brežiška četa je dobila nalogo, da na preseljenem območju uniči vse, kar bi lahko koristilo okupatorju ali prebivalcem, ki so jih Nemci naselili na tem ozemlju. Izvedla je vrsto akcij, okrog 25. novembra pa so se borci preselili v Kunejev hram v Gorjanah pod Bohorjem. Zaradi izdaje je bila četa po polurnem boju 29. novembra uničena, ranjeni in zajeti partizani pa ustreljeni.

Brežiška četa pa je vendarle kmalu dobila naslednike. Ustanovljale so se nove skupine, čete in Kozjanski bataljon, 27. aprila 1944 pa je bil na Silovcu nad Sromljami ustanovljen Kozjanski odred.

nem proračunu pa še manj, še globlje zavrtajo v ta navidez nerazrešljiv problem.

Ko so lani končno le dokončali sporni most in vzdolž njega regulirati še nekaj metrov Sušice, je nastal mrtev rokav, ki poleti postane prava greznica: del kanalizacije je namreč speljan v potok. Rešitev je sicer na dlani: treba bi bilo regulirati celotno strugo, na novo speljati skozi naselje ali ob njem cesto, urediti kanalizacijo in tako urejeno Bizeljsko ponuditi sicer kaj pogostim obiskovalcem, ki jim bizeljsko vino, sloveče daleč čez meje občine, ni neznanica, vendar si v zadnjih časih z njim raje hladijo jezo kar Bizeljanci sami...

Ureditveni načrt Bizeljskega, naročen že pred kakšnim dvema letoma, je te dni končno le nared, to pa bo tudi priložnost, da se krajani, pa čeprav na papirju, vendarle nekoliko optimistično spustijo v bližnjo, svetlejšo prihodnost.

Ozko razprte finančne škarje

Ob živinoreji in vinogradništvu Bizeljanci na glas razmišljajo predvsem o turizmu, v mislih se po pobočjih že vijajo vinske ceste, ob katerih ima bizeljski grad posebno mesto. A kaj, ko se ti prividi nikakor ne skladajo z resničnostjo, ki ob nenehni samoprispevkih in okrnjenih proračunih ne bogljeno caplja kot kakšna nebodigatreba revna para po bizeljskih gričih in vinogradih.

V neurju pred dvema letoma jim je uničilo ceste, letošnje »finančno« neurje pa jim je lanskih 300 milijonov dinarjev skrcilo na 170. Pri vsem tem je tudi občina zelo daleč, tudi slišijo se sla-

bo... Po dogovoru s PTT podjetjem še iz daljnega 1982. leta o razširitvi in posodobitvi omrežja so vrli Bizeljanci sicer do pike natančno izpolnili svoj del obveznosti, rili in kopali so po bregovih kot zmešani, PTT pa nič. Sledili so burni sestanki, nekaj malega kričanja in prerekanja, hude krvi in besed, ostalo pa je pri neljubi ugotovitvi, da pač ni denarja in da bo vse to mogoče uresničiti, ko bo zgrajena centrala v Brežicah, do junija in da je centrala zanj, Bizeljance, že kupljena. In tako skoraj dvesto naročnikov čaka, čaka...

V pisarni krajevne skupnosti sedi tudi Nikola Knežić, zasebni vodovodar, ki Bizeljancem pravkar napečuje vodovod. Vrlega močakarja z one strani meje ščipa zdravje, nekaj malega pa menda tudi spomladanska utrujenost. Ko so človek zakoplje med številke, ga začne črvičiti še v drobovju.

Načrti za vodovod, razlaga Knežić, so Bizeljance veljali lepe denarje, petnajst milijonov pa bo treba zbrati za gradnjo, tega denarja pa z vsem vinom vred ne morejo zbrati... »in zato pričakujemo pomoč od širše družbene skupnosti«, reče Mihelin v dobrem, starem socrealističnem besednjaku in nekoliko vedreje razloži, da spodaj, v Brežicah, menda le malo slišijo na to vižo.

Je pa seveda res, da je sleherna investicija v teh krajih najmanj enkrat zahtevnejša kot drugod, zaradi razdrobljenosti terena, oddaljenosti, hribovitosti in ne nazadnje, skromne kupne moči prebivalstva. In tako na vseh koncih škripa. Tudi pri sprejemu TV programov, elektriki, vzdrževanju

Kanček (garaške) bizeljske idilike

zadružnega doma, ki so ga vse doslej le izkoriščali (beri: Slovini), obnavljal pa ga ni nihče.

»Zapiši,« reče kratko in jedrnato Mihelin, »od Slovin na Bizeljskem ni bilo nikakršne koristi, čeprav o njih tega ne bi mogel reči. Kar so imeli, so razprodali ali podrli, nas pa pustili kot kup nesreče. Sicer pa nimamo niti pametne trgovine, ne mesnice, ničesar. Na vsake kvatre nas kdo nategne, kot denimo poštarji ali pa občina... Primer, prosim lepo: Z brežiško občino smo se lepo zmenili, da skupaj uredimo cesto Dramlja-Vitna vas v dolžini petih kilometrov, vsak pol. Navozili smo 5300 m² gramoza, položili 115 kosov cevi in tako izpolnili svoj delež, občinari pa so čakali na samo-

»Brežiška bolnišnica je stara več kot sto let,« se je trgalo iz temperamentnega vinogradnika Lipeja, »in če gospa ministrica misli, da ni potrebna, mi nismo tega mnenja. Pri takšni starostni strukturi prebivalstva, kakršno na žalost imamo, je še zelo potrebna. In – kolikor vemo – tudi v Celju ni bogve koliko prostora, Novomeščani pa tudi ne bi bili presrečni, če bi nas dobili na glavo. Vendar pa tudi zapleti z brežiško bolnišnico dobivajo novo težo. Iz dneva v dan je več centralizacije, na vseh področjih, od krajevne skupnosti, občine do republike. Navsezadnje ne bomo odločali niti o tistem, kar smo prej, da o denarju sploh ne govorim, čeprav razumemo težak položaj gospodarstva. Zahteva-

Za bizeljskega lepota so se menda zanimali Japonci

prispevek. In ker je v občini samoprispevek padel v vodo, smo ostali najbolj zmoženi mi, Bizeljanci.

Kdo bi Bizeljancem zameril njihove separatistične težnje, čeprav je v njih več nagajivosti kot resnice. V oči pa le bode... Prav na dan našega obiska je njihovo občino obiskala gospa ministrica za zdravstvo, da bi ohladila razgrete glave zaradi obetov, da bodo ostali brez bolnišnice.

Vrelišče je bilo tisti dan kajpak doseženo, kotel je sumljivo brbotal.

mo pa, ob nenormalnem vlaganju in garanju, da nam ustrezno prislusneta tako republika in občina, ker se ne mislimo večno kopati v manjrazvitosti, capljati na občinskem repu in gristi kislic občinske svojeglavosti.

Ptički čebelarji bodo morda, žal, čez čas izginili in še potrdili našo brezdušnost do narave (do malega človeka?!), Bizeljancem pa ne preostane nič drugega, kot da nenehno suvajo v treh tiste, ki nekaj še imajo...

Milenko Strašek

Obvestilo bralcem

Zaradi obilice gradiva, ki se nam je nabralo v zvezi z obletnico ustanovitve OF in začetka upora slovenskega naroda proti fašističnim zavojevalcem, smo morali skrajšati nekatere redne rubrike in tako tudi rubrike, ki jih navadno prebirate na tej strani. Komisarija Simeta in druge rubrike boste spet lahko prebrali v naslednji številki.

Od 26. aprila do 11. maja razstava Inovacije v NOB

Iznajdljivost brez meja

Med prireditvami, namenjenimi počastitvi 50. obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda, bo vidno mesto zavzemala razstava Inovacije v NOB. Pokrovitelj razstave je Ljubljanska banka, pripravili pa jo bodo v avli Iskrine stolpnice na Trgu revolucije v Ljubljani, tako da bo na voljo obiskovalcem od 26. aprila (ko bo ob 11. uri otvoritev) do 11. maja letos. Prikazali bodo nekatere izvirne predmete in mnoge fotografije in skice, ki ponazarjajo inovacijsko dejavnost med NOB.

Od preprostih izdelkov do preciznih aparatov

Kako velik razmah sta v vojni zoper okupatorja dosegla partizanska ustvarjalnost in izumiteljstvo, je razvidno že iz seznama delavnic, ki so jih v tistem obdobju ustanovljale enote narodnoosvobodilne vojske: radijske in elektrodelavnice, orožarne, kovinarske, usnjarske, čevljarke, sedlarske, tekstilne, lesarske, živilske in kemijske delavnice. V njih so izdelovali opremo in pripomočke za vojsko in organizacije v njenem okrilju. Zavedati pa se

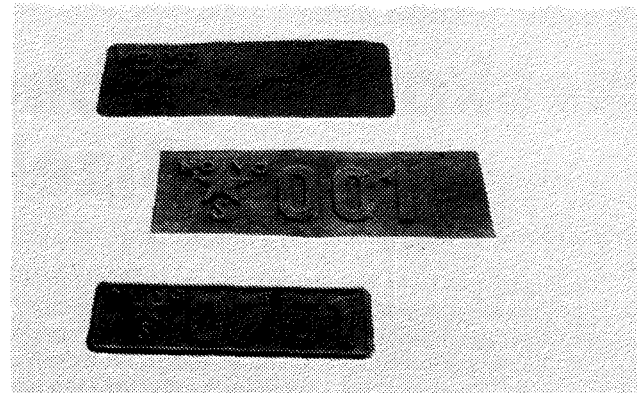
moramo, da partizanstvo ni imelo zaledja v pravem smislu besede in tudi ne svoje vojaške industrije. Zato se je morala razviti iznajdljivost, da so takorekoč iz nič rasle delavnice, oprema v njih in izdelki, ki so jih narekemale potrebe. Dandanes se nam zdi, kot da poslušamo pravljice, če se pogledamo v nastanek in razvoj tega široko razvejane početja. Lahko bi temu rekli: iznajdljivost brez meja. Eden izmed raziskovalcev partizanske inovativnosti, Franc Podnar, je zapisal: »V skritih soteskah, bunkerjih, zapuščenih žagah in zidanicah so kljub pomanjkanju primernih strojev in ustreznega materiala ustvarjali vse od preprostih izdelkov do preciznih aparatov.

Odporniška Ljubljana

Začelo se je takoj, ko je okupator aprila 1941 zasedel Slovenijo. V Ljubljani, izviru in središču odporniškega gibanja, so nastajale skrivne tiskarne, iz katerih je bruhalo propagandno gradivo s pozivi na upor in boj s tujim zavojevalcem.

Ilegalni tisk so morali na skrivaj, saj je na vsakem koraku prežala fašistična nevarnost, prenašati po mestu in razpošiljati v vse slovenske pokrajine. Za ta namen so poskrbeli z izdelavo takojmenovanih kamuflažnih predmetov v omrežju obrtnih delavnic, katerih lastniki in delavci pri njih so se priključili odporniškemu gibanju. Predaleč bi nas zavedlo naštevane vseh kamuflažnih pripomočkov, najbolj uporabne so bile aktovke in torbice s skrivnimi predalčki, knjige z dvojnimi platnicami, škatle, kante in vrči z dvojnimi dnom, za pošiljanje ven iz Ljubljane pa recimo posebni sodi za olje ali bitumenski sodi z dvojnimi dnom.

Hkrati so opremljali bunkerje in skrivališča za preganjane ilegalce in aktiviste. Organizacija odporniške Ljubljane je torej imela tiskarski, kolportažni in gradbeni oddelek, razvijala pa je tudi še radijski, pirotehnični, cinkografski oddelek in dokumentno tehniko (za izdelavo ponarejenih živilskih nakaznic, legitimacij, potnih dovoljenj in raznih listin). Novembra 1941 se je prvič oglasila skrivna radijska postaja, znana z imenom Kričac. Sodelovali so elektroinženirji, poklicni radiotehniki, študen-

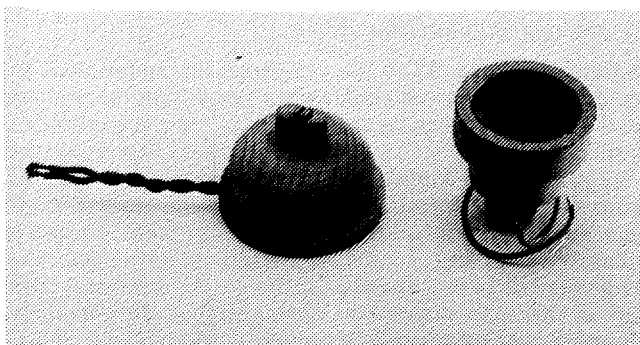
Motornih vozil sicer ni mrgolelo, toda za tista, ki so jih imeli, so izdelali primerne registrske tablice.

ti-amaterji, mehaniki in drugi, da je Kričac mogel redno – vzlic okupatorjevega nenehnemu preganjanju, blokadam in racijam ter celo občasnemu izklapljanju električne napetosti – oddajati do aprila 1942, ko so Italijani pobrali ljudem radijske sprejemnike.

Orožarne in delavnice

Razmah partizanstva je pomenil tudi postopno snovanje sprva manjših, pa vse večjih popravilnic in delavnic vsega, kar je terjala partizanskega boja. Tovrstna dejavnost se je najbolj razmahnila na Dolenskem in v Beli krajini, pa na Cerkljanskem in v Zgornji Savinjski dolini. Prvo orožarsko delavnico so si omislili že maja 1942.

na Pogačnikovi žagi v Podstenicah (območje Kočevskega Roga). V njej so popravljali orožje stare jugoslovanske vojske, izdelovali so sestavne dele za zapirale, vzmeti, merilne naprave in puškina kopita. Roška ofenziva je zatrla to delavnico, a po njej, novembra 1942. in zlasti 1943., so vzpostavili nove in nove orožarne. Najbolj znamenite in največje je ustanovil Avgust Pogačnik (po njem imenovane Gustlove) v Starih Žagah. Tu je bilo občasno zaposlenih tudi po 77 ljudi. Imele so puškarski, mitraljezni, topovski, strojni, finomehanični, mizarški, kovaški in oddelek za mine. V Starih Žagah je nastal znani in izvirni partop (partizanski top).

Električno stikalo in grlo za žarnice sta bila preprosta izdelka delavnice v Črnomlju, uporabljali pa so ju povsod, kamor so na novo napeljali elektriko.

Z Milanom Šoštarjem na Stolovniku pri Brestanici

Spomin kot britev in svojevrstno življenje

Že lep čas je v uredništvu ležal kupček popisanih papirjev in na vrhu naslov: Milan Šoštar, Stolovnik pri Brestanici. Obljubili smo, da pridemo spomladi na obisk, da bi spoznali moža, ki je vso svojo vojno »pustevstvi« iz rojstnega kraja tja v daljno Sovjetsko zvezo in nazaj zapisal v verzih.

Z vlakom sem se odpravila tja nekega lepega dne, ko so prve pomladanske rože že odcvetele in je v zraku vonjalo po južnem vetru. Njegova žena Angela, ki nas je nekoč obiskala v uredništvu, je sicer dovolj natančno opisala pot, ki vodi k njim, vendar pa je vas Stolovnik razmetana po rebri dobesedno v obliki stola. Kar nekaj časa sem se vrtela v bližini, preden sem »zadela« pravo hišo. Sicer pa je bilo toplo in okolica prelepa. Pogled je ves čas silil k brestaniškemu (rajhenburškemu) gradu in v domišljiji slikal ta kraj v prejšnjih stoletjih. Tak domišljjski izlet ni nič nenavadnega, saj še danes prej v marsičem spominja na preteklost – predvsem pa z razporeditvijo zaselkov ob vznožju hriba.

V majhni hiši s sajasto, pa nadvse toplo in prijazno kuhinjo sem našla Milana in Angelo.

»Naša vas se začne na nekdanji desetinski cesti (za katere rabo so nekoč pobirali desetino). Poleg se drži novo naselje, ki je zraslo na nekdanjih slogih, (na Preskarjevi, Kocjanovi, Alegrovi, Svajgerjevi njivi, na Leskovškem travniku in na Kukovičevem – zdaj Šoštarjevem) ...«

Komaj sledim hitrim besedam sogovornika, ki mi pripoveduje o historiatu njegove današnje domačije. Nekdanji lastnik Kukovica je vse skupaj prodal za 1600 goldinarjev in odšel v Ameriko. Kupil je Simonišek, nekoč hlapec pri bližnjih trapistih (tam nekje v letu 1895). Prav ta Simonišek je menda poročil Milanovo babico Žibertovo s Stolovnika, hčer svobodnjaka z lepo posestjo. Njen brat pa je tisto posest, kot pred njim sosed, prodal in tudi odšel v Ameriko. Tako so še mnogi drugi v letih 1895–1910 iz teh krajev odhajali v obljubljeno deželo.

Njegov ded po očetovi strani je bil usnar, Zagorec, s Huma na Sotli. Delal je v zagrebški tovarni usnja, dokler ni ostal brez službe.

Milanov oče je bil trboveljski rudar. Kot vojaka so ga potegnili s fronte v prvi vojni, ker je primanjkovalo rudarjev. Kasneje je

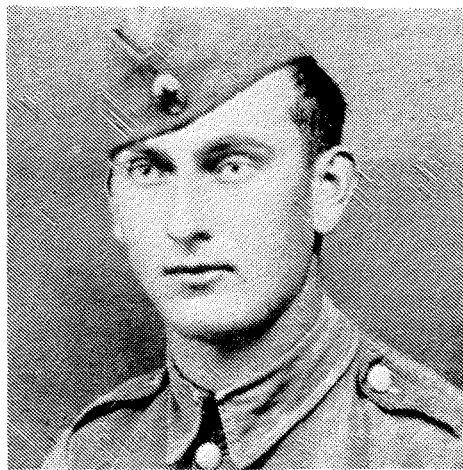
delal v rudniškem konzumu in potem kot pristav na sodišču. Za delom ga je zanesla pot tudi na Holandsko, kjer je kakšno leto in pol prav dobro služil. Ko se je vrnil, je okrog hiše dokupil zemljo in ostal na kmetiji. Vendar ga je pred drugo vojno še enkrat odneslo na tuje – tokrat v Nemčijo, od koder so do začetka vojne še ni vrnil. Tako je Milan z materjo in mlajšim bratom Tončkom pričakal vojno v domači hiši brez hišnega gospodarja. Pred božičem dvainštiridesetega je bil vpoklican v nemško vojsko in od tistega dne pa do maja petinštiridesetega se je vlekl njegov vojaška pot. Stotine kilometrov daleč, na rusko fronto in nazaj, ko je skupaj z jugoslovanskimi partizani, organiziranimi v vojaške enote v Sovjetski zvezi, prispel v Srbijo in na sremsko fronto. Toda šele na Štefanovo – v decembru petinštiridesetega – je prišel domov in se lahko oddahnil od dolge ter nevarne poti, s katere jo je odnesel le z nekaj praskami. Zdi se, da ga je ves čas spremljala sreča, saj so domala povsod, koder je hodil, vojaki padali kot snopje in oficirji so jih, dokler je seveda še bilo kaj »kanonenfutra«, nenehno zamenjevali z novimi vojaki.

Po ovinkih na rusko fronto

Na fotografiji iz začetka triinštiridesetega stoji Milan Šoštar skupaj z nekaterimi fanti iz domačih krajev strumno postavljen pred objektom. Bili so mladi, nevedni in iz njihovih obrazov je prav dobro razbrati, da še ne slutijo, kaj jim vse vojna napleta. Milan lakonično pripomni, da razen njega nihče s tiste fotografije ni več živ.

Mlade rekrute je nemški vojaški stroj premeščal po vsej Evropi, pač po svojih utečnih poteh: najprej so bili deset dni v Freisingu, (kjer si je Milan utegnil v prostem času ogledati Freiskinske (Brižinske) spomenike), nato so pod Mont Blancom prestopili mejo v Francijo in prispeli v Besançon ter Dijon. Sto dni so jih vadili za kanonirje na 150-milimetrskih kanonih ...

Beseda mu teče gladko in kaj hitro razberem, da imam pred seboj človeka s prav strašljivim spominom. Do najmanjših podrobnosti mi opisuje vojašnice, vodilne nemške oficirje, sotovaršile ... »Stacionirani smo bili v starih Napoleonovih kasarnah, kjer so nas poučevali tudi nemški jezik. Prek

Milan Šoštar v partizanski uniformi ob koncu vojne

Dijona so nas v aprilu poslali do Pariza in naprej v Rotterdam, ki je bil takrat popolnoma porušen. Nemška 376. divizija s približno 10 tisoč možmi se je na Holandskem formirala iz preostankov vojakov z ruske fronte, kakor tudi z novimi močmi – z novimi rekruti. Iz Rotterdama so nas premestili v Leiden in iz Leidna v Stombwieg, v nunsko šolo. Tam smo imeli vojaške vaje pri Olderbrücku. Bilo je ravno v času, ko je kapitulirala Italija. Izmed 160 fantov so postavili baterijo sto dvajsetih, ki so jih poslali v Italijo. Štirideset nas je ostalo in so nas premestili v Zaandam, kjer so spet iz različnih delčkov drugih enot sestavili novo baterijo sto dvajsetih. Od tam smo se selili v Breda, v zbirni transportni center in 12. oktobra odrinili na rusko fronto ...

Podrobnosti, ki bi jih bil vesel prenekateri zgodovinar, se nizajo pred njegovimi spominskimi očmi. Vlaki so bili namenjeni v Dnjepropetrovsk, vendar Milan Šoštar in sovojaki niso nikoli prispeli tja. Izkrkali so se pri Pjatigatki, kamor so Rusi do takrat že potisnili nemško vojsko.

»Prave fronte tam že ni bilo več. Naša 376. divizija se je morala umikati. Tri dni smo romali s konji nazaj do kraja Krivoj Rog in še štirinajst dni do Aleksandrije (pa ne one egiptovske). Tam smo dobili druge topove in so nas poslali na frontno črto. V zimi smo pri Novaji Pragi prvič doživeli res pravo fronto. Rusi so nas potisnili do Kirovograda, kjer so nas obkolili, vendar smo se uspeli izmuzniti nazaj do Hačanke, Ivankova in Novomirgoroda – le še z dvema topovima ...«

Nemški vojak Milan Šoštar iz Reichenburga je po 14 mesecih dobil tritedenski dopust. Teden dni je potoval domov s tovor-

nim vlakom prek Romunije do Brne in Dunaja ter prek Pragerskega do Celja in Brestanice. Ponoči je potkal na domača vrata – komaj dan za tem, ko je mimo njihove hiše odšla štirinajsta divizija. Morda je bilo naključje, da vseh štirinajst dni doma ni srečal prav nobenega partizana ...

... Z očetom sva odšla v vinograd pretakati vino. Ko sva ga pripeljala domov, je zapadel visok snež ... Stara mati so napekli dobrot in zvečer sem že moral nazaj na fronto. Z vlakom sem se odpeljal na Dunaj. Tam sem, ko sem iskal na Ostabanhofu svoj pravi vlak, videl tudi generala Vlasova ...

V Sovjetsko zvezo je prišel ravno toliko, da se je lahko s preostalimi nemškimi vojaki, ki so jih stlačili v »urlaubsregiment«, umikal, saj so Sovjeti na vsej črti poganjali nemško vojsko nazaj. Takrat se je tudi odločil s prijateljem Holzem, da jo bosta mahnila po svoje. Čez most na reki Buk sta jo ubrala na romunsko stran in se tri tedne zadrževala pri neki romunski učiteljici v mestu Golt. Rusov ta čas še ni bilo. Ker so Nemci most čez reko porušili, je morala prihajajoča Rdeča armada v naglici zgraditi pomožni most. Prvi tank, ki je prečkal reko, se je vanjo tudi zvrnil in prav Milan jih je šel s prijateljem Holzem reševati.

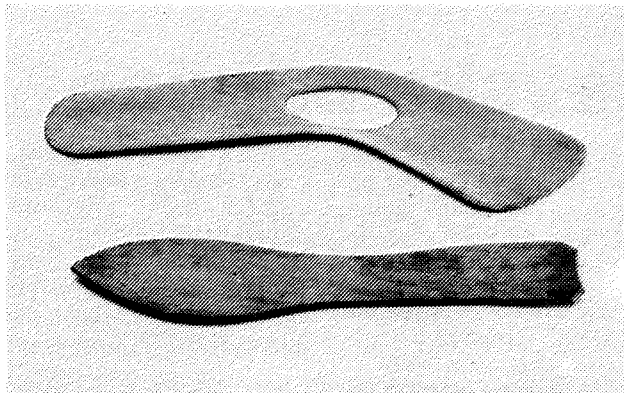
Tam se je tudi začel zasuk v Milanovi vojni poti. S prijateljem sta od Sovjetov dobila napotnico za taborišče v Kirovogradu, kamor sta se napotila po cesti. »To je

Milan Šoštar z ženo Angelo pred domačo hišo v Stolovniku

Tod so bile še mehanične delavnice. Popravljali so kolesa, motorje, pisalne in šivalne stroje, agregate na ročni in nožni pogon, stacionarne električne centrale za partizanske tiskarne, po potrebi pa so izdelovali tudi kuhinjsko posodo za civilno prebivalstvo. Jeklo in pločevino so dobivali iz razbitih vagonov in avtomobilov, zaseženih v bojih z okupatorjem. Na Primorskem je bila največja mehanična delavnica v Cerknem, v njej pa so na primer v dveh mesecih leta 1944 popravili 36 motornih koles in 432 dvo-

čin. Namakali so jih v tolmunih ali vodnjakih in nato lužili v raztopljenem apnu. Strojili so jih v čreslovini, pridobljeni iz zmletega smrekovega in hrastovega lubja. Usnja ni bilo nikoli dovolj, zato so bili v številnih čevljarskih delavnicah še bolj kot z izdelavo novih čevljev in škornjev zaposleni s popraviljem obrabljene obutve. Tako kot omrežje čevljarskih so nastajale tudi številne krojaške in šiviljske delavnice. Dela jim ni zmanjkalo, zlasti odtelj, ko so zavezniki redneje pošiljali pomoč, njihova padala pa je bilo moč izkoristiti

Opornici za podlaket in roko sta lajšali bolečine partizanskim ranjencem.

delovale ortopedske pripomočke. V bolnišnice so dostavljali opornice za poškodovane ude, obdukcijske opornice, sterilizatorje, zložljiva nosila, razne vložke in proteze, popravljali in brusili so zdravniške instrumente. Uporabljali so žico, nabrano ob razrušenih drogih, ob železniških progah in podobno.

Inovativnost se je izkazala že na doslej omenjenih področjih, še bolj pa je prišla do izraza pri elektrotehničnem delovanju in na območju radijskih ter telegrafskih zvez. Opisovanje teh dosežkov bi nas zapeljalo v ozko strokovnost, npr. pri izdelavi električne centrale za izmenično napetost 220 V ali pri rotorji kolektor- skih ročnih generatorjev.

Manj zapleteno zveni, če omenimo izdelavo radiotelegrafskih tipk. Nujno so jih potrebovali, nikjer pa jih ni bilo mogoče nabaviti. Iznajdljivost jih je rešila iz zagate. Do aluminija so prišli tako, da so razstavili propeler sestreljenega ameriškega letala. Iz tega so nastali kovinski deli tipke. Vzmeti so navili iz jeklene žice, tipke pritrdili na ploščice trde gume in nato vse skupaj montirali na osnovo iz vezane plošče.

Edinstveno je bilo prav gotovo izdelovanje sprejemno-oddajnih postaj v delavnici, znani pod oznako 99 d (o njej je napisala za- jetno knjigo inž. Vida Tom- Lasič, sama članica tega kolektiva). »O tej delavnici pove Tom-Lasičeva, »se ni ukvarjala zgolj s popravili in

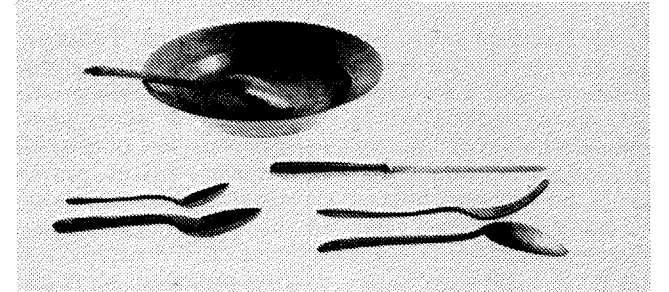
predelavami starih apar- tov, ampak tudi s projekti- ranjem in izdelovanjem no- vih, med katerimi je bilo ce- lo pet manjših serij sprejem- nikov in vojaških sprejem- no-oddajnih postaj.«

Prvi slovenski denar

Spoznali se bomo še z malo drugačno »delavni- co«, in sicer med vojno ustanovljenim Denarnim zavodom Slovenije pri predsedstvu SNOS. To je bila emisijska banka, ki je

ozemlju. Prvi slovenski de- nar je bil zelo kakovosten izdelek partizanskih tiskar-jev, o čemer pričajo imena tistih, ki so sodelovali pri tem snovanju, med drugi- mi: Božidar Jakac, Ive Šu- bic, Vlasto Kopač, France Mihelič, Branko Simčič, Sa- ša Sedlar in drugi.

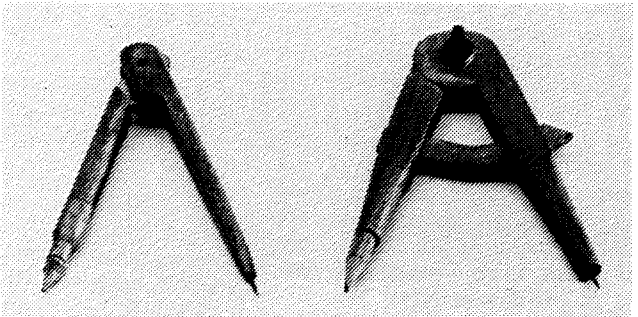
Iz kratkega orisa parti- zanske ustvarjalnosti, kakor jo bo predstavila razstava od 26. aprila do 11. maja v palači Iskre, smo se mogli prepričati, da bo ta dogo- dek vreden ogleda. Dušan

Krožnike in jedilni pribor so izdelovali iz aluminija sestreljenih letal in jih delili borce, partizanskim menzam in civilnemu prebivalstvu.

izdajala prvi slovenski de- nar, se pravi obveznice in pobotnice osvobodilnega gibanja. Prva takšna denar- na sredstva so prišla iz parti- zanskih tiskarn že aprila 1942, kasneje pa v posa- meznih obdobjih nove in nove serije, ki so bile v red- nem obtoku na našem

Marinšek, organizator raz- stave in dolgoletni zbiralec gradiva s tega področja, jo priporoča ne le generaci- jam, neposrednim udele- žencem osvobodilnega gi- banja, ampak zlasti mladim ljudem, da bi spoznali iz- jemno tvornost obdobja 1941–1945. D. Š.

Šestilo, pripomoček za partizanske šole, izdelano iz lesa in nabojnega tulca.

Zelo cenjene so bile us- njarne, čevljarske in sedlar- ske delavnice. Kože zakla- ne živine, namenjene pre- hrani, so predelovali na preprost, toda učinkovit na-

od platna do dobesedno po- slednje svilene nitke. Če ne bomo naštevali vseh zvrsti partizanskih de- lavnic, pa nikakor ne sme- mo prezreti tistih, ki so iz-

Z bojnimi tovarišem Holzem pred domačim stanom, kjer so lepoobskrbljeni kravici in obilo suhe krme, ki bo zadostovala do nove trave.

bilo še staro taborišče carja Nikolaja«, po- jasnjuje Milan Šoštar. Dali so ju še 48-im Slovencem in po treh dneh izdali ukaz, naj se odpravijo proti Moskvi in Krasnogorsku. V tamkajšnjem politično-vzgojnem taboriš- ču so bili nato od 30. maja do 18. julija (Milanovega rojstnega dne); po nekaj dneh bivanja tam so jih postrojili.

Končno so prispeli na leningrajski kolod- vor v Markovo, kjer so dobili svoje brigadne vodiče. »... Spominjam se, da sem na ko- lodvoru kupili za šest rubljev liter mleka, 18 pa sem jih prihranil v dveh mesecih. Potem pa sem tisto mleko zagnal proč, ker se je izkazalo, da sploh ni kravje, ampak – ko- bilje...«

Potem se je vojak Šoštar znašel v taboriš- ču, v brezovem gozdiču pri mestu Kolomni, kjer je bila ustanovljena Prva jugoslovanska pehotna brigada v SSSR. Milan je bil dode- ljen četrti desetine tretjega voda kot pomoč- nik mitraljezca... Tri dni so imeli še vaje v streljanju in nato parado. (Film s te parade menda še danes hranijo nekje v Zagrebu). Potem so jih poslali nazaj v Moskvo ter prek cele Ukrajine in Moldavije v Romunijo in prek Madžarske v Jugoslavijo. Pri Turnu Severinu so prestopili mejo.

Vso svojo pot je prelil v verze in kadar nanese beseda na katerega izmed bojnih tovarišev, brez zadrege gladko zrecitira svo- je rime. Tako se je spomnil tudi svojega takratnega komandanta Pavleta Korenjaka.

Na domači zemlji

Pri Kladovu so jih pričakali domačini s ku- pom dobrot za pod zob. Potem pa jih je, zdaj pot partizanske vojske, vodila na Nego- tin, v Mihajlo vas, Bor, Srbski Petrovac, v Veliko Plano, Lapovo, Kragujevac, (kjer so priredili ob mestni godbi parado), v Gor- nji Milanovci («... če se prav spominjam, je tam pri Čačku padel tudi Kučanov oče...»); v Čačku je bil dodeljen zaščitni enoti ko- mande: »... Iz moje enote sta pri prvem napadu padla dva tovariša. Tam smo se tolkli s kar dvema SS divizijama. Ponoči so Nemci poslali proti nam en tank, ki naj bi povzročil hrup in malo porogovlil. Mi pa smo imeli na voljo težak in okoren mitraljez Maksim (na vodno hlajenje). Z njim smo užgali proti tanku in ga uničili... Tri dni in štiri noči je trajala bitka. Brigada je bila razbita. Bilo je okrog tristo mrtvih in petsto ranjenih. Tja proti Moravi so se umaknili, na prvi frontni črti pa so jih zamenjali Rusi. Začelo je snežiti. Peš so se pomikali do Gornjega Milanovca in Beograd; izkazalo se je, da samo z navdušenjem ni mogoče zma- govati. Tega so se dodobra zavedali, ko so

odhajali prek edinega še celega mostu čez Savo proti Stari Pazovi, Rumi in Sidu. Pri Batajnici je Milan Šoštar prvič videl Tita, ki se je tam mudil z angleško misijo.

Z novimi rekruti (domačini) okrepljeni so šli partizani in z njimi Milan naprej na drugo stran Bosuta do Apševcev in dan pred boži- čem (44/45) prišli na položaje, da bi presene- tilo Nemce pri Ostrvu. Na sveti večer so zmrazovali ob nekem kanalu, v daljavi pa je pozvanjal zvon. Proti jutru je snežilo... Po- dobe, podobe, podobe – vojne. Vse so se vtisnile v Milanovi glavi do najmanjšega de- tajla... Zjutraj je sledilo povelje za na- pad... Boji so bili vse bolj ostri. Nemci so razbili artilerijo Milanove enote... »Le pet naših fantov je ostalo. Pobirali smo mrtve: Jereba, Bratića, Perčića, Draguto... Poko- pavalimo jih ves večer pri neki lovski koči...«

Ob novem letu je Milanovo enoto zame- njala ena izmed Krajiških brigad. Vendar miru ni bilo. Nemci so prodirali skozi linijo. Ponoči pa so šli partizani v protinapad...

... Iz 23. srbske sem prešel v Peto kraji- ško udarno divizijo, katere komandant je bil Milutin Morača. Takrat nas je obiskal Tito

in opozoril, kje bi po njegovem utegnili na- pasti Nemci...«

In tako se je Milan Šoštar skozi bitke za osvoboditev Jugoslavije prek Sremske fron- te pretolkel do Slovenije, kjer je bilo pri Celju zanj uradne vojne konec, čeravno je prišel domov le za en dan in je zaključil svoje aktivno vojakovanje šele tik pred koncem petinštiridesetega.

Kdo ve, kolikokrat je v duhu ponovil last- ne verze, da jih takole sproti stresa kot iz rokava. Res je nenavaden človek, ta Milan Šoštar. Šoštar, pravi, je po Pletersnikovem slovarju hrošč, ki zajeda zelje, po ljudsko pa človek, ki izdeluje čevlje – ne eno ne drugo pa, da ni posebno imenitno. Vendar je on sam res nenavaden in prav nič »šoštarski«. Poškili mi čez ramo v beležko in se nasmeh- ne češ, dosti hitreje mislite kot lahko zapisu- jete... Z grafologijo se namreč ukvarja za hobi in verjame v doslej še malo raziskane človeške sposobnosti. Zna brati iz roke in je prepričan, da imajo nekateri ljudje moč vi- denja dogodkov vnaprej. Še ko se poslavlja- va na travničku pred hišo, nam zanese pogo- vor na Nostradamusa.

Izjemn sogovornik je, ki natančno opa- zuje dogajanje okrog sebe in logično sklepa. Veliko ve o zgodovini svojega kraja in je zato, da ne bi šlo to ali ono v pozabo, nekatere svoje zapise tudi posredoval etno- logom na ljubljanski Filozofski fakulteti.

Sprašujem ga, kako, da ni v svojem življe- nju bolj napredoval, vnovčil svojo naravno nadarjenost in odprto glavo, pa si hkrati že tudi sama odgovarjam, ko samo skomigne z rameni. Skromen človek je, nikoli ni imel velikih življenjskih zahtev. Zato tudi ni kaj posebno posodabljal svojega doma. Z Ange- lo sta tako, kot je, kar zadovoljna – da bi bilo le zdravje. Skozi njegovo življenjsko pripoved lahko zaznamo, da so ga občinski pri parcelah za novo stanovanjsko naselje individualnih hiš lepo opetnajstili, pa da se na njegovem ob robu gozda zdaj ustvarja smetišče, ne da bi ga kdo o tem kaj vpra- šal... Vendar se ne pritožuje pretirano, nje- gova žena Angela pa skromno pripominja, da razburjanje ne bo koristilo, saj sta oba že stara in nimata ne moči in tudi ne volje, da bi se s kom bodla.

Kdor bi rad vedel več o zgodovini Bresta- nice z okolico, kdor se zanima za zgodovino in ljudi v teh krajih, bi moral srečati Milana Šoštarja. Veliko ve o reichenburškem gradu in grajskih, pa tudi o drugih prebivalcih teh krajev. Toda za nas je ostal tokrat pri vojni pripovedi. Sicer bi bilo pa zanimivo še kdaj z njim spregovoriti o tem in onem.

Bojana Žokalj-Jesih

Zasedba še nezasedene Francije

V bojnem plesu naokrog me v Francijo poslal je Bog.

Tam smo zasedli ves teren, ki mu je vladal še Petaine.

Žrtev nobenih ni bilo, vse nam je kot po maslu šlo.

V enem dnevu je končano vse, baterije naše spat so šle.

Stalingrad

Za Stalingrad boji so besneli, mi pa smo Francozom slovensko peli o naši prelepi deželi.

So Rusi boje končali, šesto armado vso pobrali. Mi pa nismo za njo žalovali.

K paradi žalni so nas gnali, na tihem smo se pa smejali, saj Rusi Švabe so ugnali.

Major nam tam je gobeždal, da Stalingrad bo maščeval, čeprav brez šeste smo armade ostal'.

Mi tam nismo dolgo več ostali, so nas na kanal poslali. Kanone težke so nam dali, da bi z njimi delali kraval, ko priplul bi Monti do obal.

Vendar Montiju se ne mudi, prej še v Afriki vse postori, se v Italijo zakadi... Za Francijo pa časa še ni. In spet naprej nas premeste, tam pri Haagu nas puste...

V deželi cvetja in vrtov smo »nasadili« še topov. Ostanki različnih čet so na Wahl prišli, mnogi so pri Stalingradu v obračunu b'li.

Garjave in ušive te nemške drhali, smo komaj prepoznali... Strah in trepet so Rusi v kosti jim nagnali.

Zdaj smo skupaj z njimi spali, o razmerah tam na fronti poslušali. Von Paulus in oficirji ostali so se Rusom predali...

Tako so Nemci brez šeste armade ostali. Le kje bi za novo vojakov spet zbrali? Tristo tisoč so jih izgubili tam, ko so obkoljeni bili.

Na rob sprejemanja republiškega proračuna

Težak boj za borčevske pravice

Slovenski parlament je pred dnevi sprejel proračun za letos. Republiški izvršni svet je sicer opravil veliko delo, toda po poslanskih razpravah ni nihče zadovoljen z dobljenimi sredstvi in večina proračunskih porabnikov že na glas nagoduje zaradi manjšega kosa pogače. Nekateri poslanci, predvsem vladajočega Demosa, so se obregli tudi ob proračunska sredstva, ki so namenjena za delovanje RO ZZB NOV in za borčevsko socialno varstvo. Prav tako je bilo na tapeti tudi financiranje borčevskega časopisa TV-15.

Kako je potekala razprava v parlamentu in o tem, kaj so povedali poslanci, pripoveduje republiški sekretar za borce in vojaške invalide Franc Godeša.

»Predvsem bi rad povedal, kako je potekal boj za nekatere postavke v republiškem proračunu, ki se nanašajo na varstvo borcev in vojaških invalidov, kakšen je bil izid tega boja in kaj nas v prihodnosti čaka, glede na težnje in stališča nekaterih poslancev, ki so, po mojem mnenju, odkrili karte.«

Preden bi spregovorila o parlamentarni razpravi, bi bilo mogoče dobro, če bi si vsi skupaj osvežili spomin, kako je sicer urejeno financiranje borčevske organizacije.

»Proračunska postavka za financiranje delovanja RO ZZB NOV izhaja iz zakona. Ta je bil sprejet marca 1990, to je potem, ko se je borčevska organizacija spremenila iz prejšnje družbenopolitične organizacije v nestranksko organizacijo. Ostale družbenopolitične organizacije pa so postale stranke, razen sindikata, ki je postal strokovna in stanovska organizacija. Pri sindikatih ni financiranje sporno, saj dobi denar za svoje

delo iz članarine. Politčne stranke se financirajo glede na število poslanskih mest, ki jih imajo v slovenskem parlamentu in občinskih skupščinah. Zakon pravi, da denar za delovanje borčevske organizacije zagotavlja na ravni republike republiški proračun, na ravni občin pa občinski proračuni.«

Na podlagi česa pa borčevskim organizacijam odobrijo sredstva?

»V zakonu je določeno, da se sredstva za delovanje ZB zagotavljajo na podlagi letnega programa, ki je usmerjen v mirovna prizadevanja, v razvoj demokracije, v njeno obrambo, v ohranjanje tradicij, v skrbi za uresničevanje posebnega družbenega varstva borcev in v mednarodno sodelovanje borcev. To je urejeno tako kot za sredstva organov družbenopolitičnih skupnosti, se pravi enako kot za upravne organe. Ne vem, ali v nekaterih občinah organizacije ZB niso oddale svojih programov, ali teh programov niso upoštevali, ali so se jim zdeli

preobširni, ali menijo, da za njihovo delovanje niso potrebni zaposleni ljudje; skratka, pojavljajo se težave.«

Kaj naj storijo občinski odbori, če bi jim odtegnili sredstva?

»Na nedavnem sestanku predsednikov občinskih odborov sem opozoril na dve stvari. Svetoval sem jim, naj se sestanejo s predstavniki izvršnih svetov ali občinskih skupščin in predstavniki strank, ki so v teh organih in jim obrazložijo namen svojega delovanja, saj očitno niso seznanjeni z njihovimi dejavnostmi. Te so namreč takšne, da jih je dejansko treba podpreti, saj so te dejavnosti tudi usmeritve v politiki naše države. Opozoril sem jih tudi na mojo okrožnico, ki sem jo poslal občinskim izvršnim svetom lanske jeseni, ko se je problem financiranja pojavil v Trebnjem. Ob rebalansu občinskega proračuna so borčevski organizaciji odtegnili sredstva in tako je čez noč ostala na cesti delavka, ne da bi kdo to možnost prej napovedal. Ko sem republiško vlado seznanil s tem, je ta ugotovila, da je to zakonska obveza in da so republika in občine dolžne zagotavljati ta sredstva. Zato naj v smislu te okrožnice, ki je še vedno veljavna, saj zakon še vedno velja, opozorijo pristojne organe v občinah. Predsednik izvršnih svetov občinskih skupščin sem na to zakonsko obveznost vnovič opozoril 12. aprila letos.«

Ali obstaja možnost, da bi zakon o financiranju ZZB NOV preprosto preklkali?

»Takšne zahteve so. Vendar menim, da bo republiški izvršni svet v svojem odgovoru povedal, da je ta or-

»Na občinskih odborih ZZB NOV pogosto slišim,« pravi Franc Godeša, »da borci ne bodo klečali pred nikomer, ne glede, kaj se bo zgodilo. Druga stvar, ki jo slišim, pa je ta, da lanske volitve niso bile zadnje. Sam pa pravim, da se mora na prihodnje volitve organizacija temeljito pripraviti.«

ganizacija potrebna, zato je potrebno zagotoviti tudi denar za njeno delovanje, tudi če bi se pojavile druge bojevniske organizacije v naši družbi. Pri tem mislim tudi na združenja prisilno mobiliziranih v nemško vojsko, ki se pojavljajo pri nas. Mislim, da so že ustanovljena v Kranju, Celju in Mozirju.«

Vlada je proti odpravi »borčevskih« zakonov

Slovenska vlada se je na svoji zadnji seji dokaj odločno postavila na stran borčevskega prebivalstva, saj je **zavrnila** delegatsko pobudo skupščine občine Ljubljana Vič-Rudnik, naj bi spremenili oziroma odpravili vse veljavne predpise s področja varstva borcev, vojaških invalidov, družinskih članov padlih in umrlih borcev ter financiranja združenj borcev NOV.

Ob tem je predsednik vlade Lojze Peterle v odgovoru na to pobudo z Viča zapisal, da se je pred kratkim republiškem izvršnemu svetu s pismom oglašil znani lovec na nacistične zločince Simon Wiesenthal z Dunaja, ki ga je zanimalo, ali slovenska vlada res pripravlja spremembo predpisov, ki bi ukinili vse olajšave in ugodnosti za nekdanje borce. V pismu je tudi navedel, da tega ne more verjeti, ker bi Slovenija s tem postala izjema v primerjavi z drugimi deželami, ki nekdanjim borcem za svobodo svoje domovine zagotavljajo materialno odškodnino. Menil je tudi, da bi bil to povod za mednarodno intervencijo proti morebitnemu sprejetju takega zakona.

Vlada je v odgovoru Simonu Wiesenthalu v celoti demantirala vesti, da se pripravlja zakonodaja, ki bi okodovala udeležence NOV, ki so se na strani zavezniške koalicije borili proti nacifizmu.

Podobno je ubran tudi odgovor delegatom z Viča, ki svoje pobude sploh niso konkretizirali, kaj in kje spremeniti, ampak so kar za splošno odpravo vseh zakonov in predpisov s tega področja. Izvršni svet poudarja, da se je že ob nastopu mandata v svojih programskih usmeritvah opredelil, da bo spoštoval ustavne in zakonske določbe o posebnem družbenem varstvu borcev, vojaških in civilnih invalidov vojne ter drugih žrtev vojne.

Zaradi tega izvršni svet ni predlagal sprememb zakonodaje, s katerimi bi zmanjšali ali ukinjali pravice udeležencev NOV, ki jih zagotavlja zdajšnja zakonodaja. Kot je znano, to področje zdaj ureja 14 zveznih zakonov in 34 podzakonskih zveznih predpisov ter 10 republiških zakonov in 12 podzakonskih predpisov. Vlada je decembra lani sprejela le spremembe in dopolnitve zakona o civilnih invalidih vojne, s katerimi so se njihove pravice še bolj približale pravicam vojaških invalidov. Pri tem je vlada izhajala iz stališča, da so pravzaprav tudi ti invalidi žrtve vojne, je med drugim zapisano v odgovoru, ki ga je podpisal Lojze Peterle.

Vlada dodaja, da bo po osamosvojitvi slovenska

država prevzela celotno normativno in finančno urejanje varstva udeležencev vojne, kar je po svoje razvidno tudi iz proračuna za letos. Poleg za območje Slovenije bo to varstvo država zagotavljala tudi za vojaške invalide in borce v zamejstvu (v Avstriji in Italiji), izplačevala bo republiške priznavalne zamejcem ter skrbela za urejanje grobišč na tujem, še zlasti pa seveda v zamejstvu, kar je zdaj še vse v pristojnosti federacije. Ob pripravi nove zakonodaje pa bo treba preučiti vse pobude in predloge za sprejem najustrežnejših rešitev, ki jih – ko gre za varstvo borcev proti nacizmu – poznajo tudi druge evropske države, dodaja vlada.

Izvršni svet je na svoji zadnji seji obravnaval tudi vlogo Združenja bivših nasilnih mobilizirancev v nemško vojsko iz Kranja, ki predlaga izenačitev nasilno mobiliziranih v nemško vojsko z drugimi žrtvami vojne ter popis bivših nasilnih mobilizirancev v nemško vojsko, toda vlada je za zdaj zavrnila tovrstne pobude.

Vlada odgovarja, da še vedno veljavna zvezna zakonodaja predlagane izenačitve ne omogoča. Vsa ta vprašanja naj bi preučili tedaj, ko bo Slovenija sama zakonsko urejala te zadeve. Tedaj naj bi tudi ugotovili, ali so si nasilno mobilizirani Slovenci v nemško vojsko že uveljavili invalidske in morebitne druge pravice pri pristojnih nemških organih. Po neuradnih informacijah, ki pa jih ni mogoče preveriti, ker gre pač za osebne zadeve posameznikov, naj bi kar precej nekdanjih mobilizirancev v ta vprašanja že uredilo pri nemških inštitucijah. Za vse tiste, ki teh stvari nimajo urejenih po tej poti, bi poskušali intervenirati šele po podpisu mirovne pogodbe med Jugoslavijo oziroma Slovenijo in Nemčijo, kar je postalo še posebej aktualno zlasti po združitvi obeh nemških držav.

Ko gre za predlog o popisu, vlada pravi, da ni zakonske osnove za tako početje. Bilo bi precej nezaupljivo, saj bi se nekateri posamezniki zbal, da bodo s tem izgubili pravice, uveljavljene v tujini, hkrati pa popis ne bi zagotavljal nikakršnih prednosti pri morebitnem uveljavljanju kasnejših pravic, pridobljenih z domačo zakonodajo.

Vlada je ob tem združenje iz Kranja pozvala, naj se poveže s podobnim združenjem na Štajerskem, vsem pa priporoča, naj stike navežejo tudi z republiškim odborom ZZB NOV Slovenije, ki je seznanjen s problematiko in ki je pripravljen pomagati pri ureditvi teh zadev.

Branko Soban

Toda kaj naj bi naredili, če bo do tega vendarle prišlo!

»Menim, da se je treba že zdaj začeti pripravljati tudi na to možnost. Zveza borcev se bo morala organizirati tako, da bo pripravljena na delovanje brez državne podpore. Delovati bo morala pač ob takšni podpori, kot jo imajo druga društva, ta pa ni takšna, da bi zagotavljala poklicne administrativne delavce. To pomeni, da bo moralo biti delo predvsem prostovoljno. Zdaj je še čas, da se o teh stvareh razmislija, da ne bi bili ob slabem razpletu stvari nepripravljeni in presenečeni. Takoj je treba začeti iskati zaveznike v parlamentu, da tega zakona ne bi odpravili kar na hitro, ampak da bi ostal še naprej v veljavi. Iskati jih je treba v sedanjih opoziciji, od katere bi pričakovali večje zavzemanje za borce, kakor tudi v vladajoči koaliciji in strankah, ki so v parlamentu in priznavajo NOV kot etično dejanje, ne glede na medsebojne boje Slovencev med vojno in povojna dejanja.«

Zdaj pa o razpravi, ki je potekala v parlamentu. Kolikor vem, so v vseh treh zborih vložili amandma na postavko o financiranju ZZB NOV.

»Res je. V vseh treh zborih so vložili amandma, da bi jo v celoti črtali in sredstva prenesli na nekatere druge postavke. Predlagatelji amandmaja so zvito predlagali, naj bi šla ta sredstva za vzgojo in izobraževanje, telesno kulturo itd. Amandma o črtanju sredstev za zvezo borcev pa je sprejel samo zbor občin. Na ponovnem zasedanju je prevladalo mnenje tistih poslancev, da zakon pomeni neko obveznost za državo, ki jo lahko upravičenec uveljavi po sodni poti. Zato ta amandma ni bil sprejet. Zbor občin pa je sprejel sklep, naj republiška vlada čim prej preuči celotno zakonodajo, ki ureja financiranje ZZB NOV Slovenije in pripravi ustrezne spremembe te zakonodaje, pri tem pa mora upoštevati pripombe, predloge in mnenja iz poslanskih razprav.«

S čim so poslanci utemeljevali svoja stališča?

»Poslanci so razpravljali približno tako. Zakaj pa bi bila ta organizacija, ki je prostovoljna, financirana iz proračuna? Naj se financira iz članarine in drugih virov! Druga pripomba je bila, naj se ne zagotavljajo sredstva za delovanje samo te zveze, ampak tudi za delovanje drugih organizacij, ki združujejo, ali bi imele v svojih vrstah člane, ki so se tudi borili med drugo svetovno vojno. Takšne zveze ali organizacije pri nas še ni, vendar niso prepovedane.«

Kako je tekla razprava v nadaljevanju?

»Druga stvar, ki jo je zajedmal predlagani amandma, so bila sredstva, ki se prenašajo iz federacije za tako imenovane beneficirane pokojnine borcev. Gre za dokaj visoka sredstva, saj znašajo 80 odstotkov vseh sredstev, ki jih dobijo borci

v Sloveniji. To so vojaške invalidnine, zdraviliško zdravljenje vojaških invalidov in nosilcev partizanske spomenice '41, beneficirane pokojnine itd. Federacija je že od lani na račun teh dolžna SPIZ-u 518.393.000 dinarjev. Letos je v ta namen predvidenih 1.053.626.000 dinarjev.

Ko so poslanci dobili pojasnilo, da to še ni obveznost Slovenije, ampak so ta sredstva v proračunu zato, ker, kot vemo, 26. junija poteče rok za osamosvojitve in bomo morali po tem datumu izplačevati te prejemke sami. Denar mora biti, saj je tako zakonsko določeno, to postavko so sprejeli. Vendar se je problem spet pokazal v tem, da je odbor za proračun in finance, potem ko je videl višino sredstev, predlagal našemu sekretariatu, da pri spremembi pokojninske in invalidske zakonodaje pripravi predloge, ki bi zmanjševali, oziroma izenačevali borce in invalide z upokojenci, ki dobivajo pokojnino iz SPIZ. Na sprejetje takšnega predloga je verjetno vplival hrvaški sklep, ki so ga sprejeli 23. marca letos in s katerim so odpravili vse beneficije borcem na področju pokojnin. To se, po vsej verjetnosti, ne nanaša na sredstva iz zveznih predpisov, ampak gre za republiška, ki so podobna kot pri nas in jih imenujemo zajamčena borčevska pokojnina.«

To torej pomeni, da bodo borčevske pravice spet kmalu v parlamentu in da se bo ob tej razpravi odprla celo paleta problemov?

Mislim, da si bodo nekateri, pod geslom izenačevanja pravic pokojninskih pravic občanov, prizadevali odpraviti denarni prispevek, ki ga daje družba k nekaterim borčevskim pokojninam. Utegnejo se odpreti vprašanja posebnih pokojnin, ki so jih dobili ljudje leta 1960 na temelju odloka zveznega izvršnega sveta. Znašajo samo nekaj tisoč dinarjev mesečno, prejemale pa jih ljudje, ki nimajo nič drugega za preživljanje. Nimajo niti dovolj delovne dobe, te prejemke pa dobivajo že dolgo vrsto let. Prav gotovo bodo prišle v razpravo tudi izjemne pokojnine. Pri teh je treba povedati, da jih ne uživajo nekdanji visoki funkcionarji, kot se na pačno misli, saj imajo pokojnine iz delovnega razmerja v republiki ali federaciji. Prejmejo jih nekateri naši ljudje, ki so bili na višjih položajih in se je glede na njihov medvojni prispevek menilo, da jim mora država nekaj dodati k njihovim pokojninam, ki tudi niso tako visoke.«

V kakšni smeri je potekala razprava o sredstvih za sofinanciranje borčevskega časopisa?

»Tretji amandma je predvideval popolno črtanje sredstev za financiranje TV-15 in je bil sprejet samo v zboru občin, v dveh drugih zborih pa ne. Pri usklajevanju tudi ni prišlo do sporazuma in se je stvar morala razreševati na skupni seji vseh zborov, tako kot predvideva poslovnik.

Na skupni seji je bil amandma sprejet, vendar ni bil obrazložen niti ustno niti pisno in se glasi tako, da se sredstva v višini 1.800.000 dinarjev s postavke, ki se imenuje sofinanciranje TV-15, črtajo in prenesejo na postavko, ki se imenuje pluralizacija medijev. To je povsem nova postavka, ki je v predlogu proračuna prišla v pristojnost sekretariata republiškega izvršnega sveta. Znašala je 27.000.000 dinarjev, po črtanju postavke o TV-15 pa se je povečala na 28.800.000 dinarjev.

V razpravi je bila postavka o pluralizaciji medijev zelo napadana in poslanci so jo sprejeli med zadnjimi. Iz nje naj bi republiška vlada financirala nekatere neodvisne časopise, ali kot se sliši, nekatere nove časopise. Tako naj bi bili mediji bolj pluralni, kot so zdaj. Naš sekretariat in tudi republiški sekretariat za finance razumeva to tako, da so postavko o TV-15 »brisali«, ker pač noben časopis nima v proračunu svoje postavke. Tudi prvi pogovori vodstva borčevske organizacije s sekretariatom republiške vlade so pokazali, da tudi tam mislijo tako. Ne bom ugal, kaj je mislil predlagatelj s svojim amandmajem. Obrazložil ga ni, zato menim, da je mislil prenos tja, kamor sodi.

»Zveza borcev pravi, da ne želi biti stranka, saj meni, da ob majhnem številu članov ne bi mogla uspeti v bitki za parlamentarne mandate. To je lahko delno res, saj so ljudje že v letih in nimajo volje za politično delo.

Opozoril pa bi rad, da ima zveza borcev v vseh slovenskih občinah ta trenutek svojo bazo, ki je organizirana in financirana, kar večina strank nima. Ima svoje krajevne organizacije in ima svoje oblikovano članstvo. Če bi se organizirala kot neke vrste stranka borcev za svobodo, bi bili v njej lahko ne samo borci, ampak ljudje, katerih cilj je svoboda. Na to sem večkrat opozarjal in moja opozorila so padla na plodna tla v tem smislu, da je bilo na nedavnem sestanku predsednikov občinskih odborov zveze borcev rečeno, da se bodo povezovali z upokojenci. Ti imajo svojo stranko, svoje kandidate, in ker so tudi borci upokojenci, utegnejo na njihovi listi priti do mandata v parlamentu. Sam pa že od samega začetka ugotavljam, da mi v parlamentu manjka zaslomba v poslancih.«

Moje mnenje pa temelji na priporočilu odbora za proračun in javne finance, ki ga je podal po obravnavi takratnega osnutka proračuna. V njem je med drugim zapisano, naj se sredstva, ki so bila zapisana pod sekretariat za borce in vojaške invalide, prenesejo na sekretariat za informiranje. Razlog za to je bil v tem, da naj bi bila sredstva za TV-15 tam, kjer je ves tisk. Zdaj pa so jih dali v postavko o pluralizaciji medijev. Na tem odboru so tudi jasno in glasno povedali, da bodo šla letos zadnjič sredstva za financiranje TV-15 iz proračuna.

Borčevski časopis bo torej letos verjetno zadnjič dobil proračunska sredstva za svoje izhajanje. Ali po vašem mnenju obstaja kakšna možnost, da bi ta časopis, ki v slovenskem prostoru izhaja že skoraj trideset let, živel še naprej?

»Glede na smeri razprav bi se morala zveza borcev pravočasno pripraviti na to.

Možnost za obstoj TV-15, ali vsaj njegovega dela, vidim v pravočasnih pogovorih z dvema revijama. Prva je revija Obramba, ki je tudi glasilo rezervnih oficirjev, kar so tudi nekateri borci. Del prostora v tej reviji bi kazalo nameniti NOB in njegovim izročilom. To se mi zdi umestno zato, ker ni več komisij za SLO in DS pri občinskih odborih ZZB NOV. Tako ostaja neizrabljeno znanje in izkušnje borcev na tem področju.

Drugo pa je upokojeniško glasilo Vzajemnost. Prva in pomembna stična točka med obema glasiloma se mi zdi ta, da so skoraj vsi borci tudi upokojenci, tako da Vzajemnost prejemajo in jo prebirajo. Ta povezava se mi zdi realna, še posebej zato, ker je RO ZZB NOV dobil ponudbo Sivih panterjev za tesnejše sodelovanje med borci in upokojenci. Skupaj naj bi po mnenju Sivih panterjev lažje dosegli svoje pravice. Nastaja tudi Unija upokojencev, ki ne bi bila stranka, ampak povezovalno gibanje upokojencev in njihove zveze in strank, vanjo pa želijo pritegniti tudi zveze borcev. Glasilo Vzajemnost ima veliko naklado, saj je ta trenutno v Sloveniji 408.000 upokojencev. Mislim, da bi pravočasni pogovori prispevali k temu, da bi bil del tega

s Štajerske so dejali, da so bile leta 1941 izseljene cele vasi in obmejna območja in takrat se ni vprašalo, ali je kdo kmet, delavec ali obrtnik, ali je kdo levi ali desni; vsi so trpeli pod okupatorjem. Odpor in upor sta morala biti in moramo ju ceniti, če hočemo biti evropski narod. Svoje zgodovine se ne smemo odreči in se je odreči. Nekateri dogodki med vojno in po njej so bili ekscesi, za katere je večji del borcev izvedel šele zdaj, tako kot drugi občani.

Pobude o odpravi nekaterih borčevskih prejemkov prihajajo tudi iz občine...

»V parlamentu se je pojavila tudi poslanska pobuda iz Ljutomera. V njej predlagajo republiškemu izvršnemu svetu, naj preuči sedanjo zakonodajo na področju občinskih priznavalnin, to je zakon o varstvu udeležencev vojne in naj nekatere pravice, ki so zdaj preveč široke, skrči, oziroma, naj nekatere odpravi. V podobnem duhu je republiški vladi poslala pobudo tudi skupščina občine Ljubljana Vič-Rudnik.«

Najin pogovor verjetno lahko skleneva z ugotovitvijo, da so borčevske pravice marsikomu trn v peti in da se bo treba za njih še krepko boriti?

»Problem se zna pokazati tisti trenutek, ko bo Slovenija začela ustvarjati lastno borčevsko in invalidsko zakonodajo. Nameravam sprejeti ustavni zakon, na temelju katerega bo Slovenija prevzela zagotavljanje pravic, ki jih predpisuje zvezna zakonodaja. Sredstva v republiškem proračunu so že rezervirana in zagotovljena. Ta prvi akt pomeni prevzem vsega takšnega stanja, kot je zdaj. Drugi akt, ki bo sprejet v samostojni Sloveniji, bo sprejem lastne zakonodaje. Ob tem bo treba razgrniti, kakšna je sedanja zakonodaja in kakšne pravice zagotavlja. Zna se zgoditi, da bodo nekatere pravice primerjane z drugimi pravicami občanov, na primer invalidov. Če se bo primerjalo pravice vojnih in delovnih invalidov, se bo ugotovilo, da so slednji precej prikrajšani. Utegne se tudi zgoditi, da bodo ugotovili, da so sorazmerno visoke pokojnine vojaških upokojencev in verjetno bodo prisotne težnje, da bi prišlo do nekakšnega uravnoteženja.

Pričakujem, da bo prišlo do sestanka predstavnikov predsedstva Slovenije, parlamenta, izvršnega sveta in zveze borcev, na katerem naj bi predstavniki oblasti povedali, kakšen je in kakšen bo odnos do udeležencev NOB, vojaških invalidov, družin padlih borcev, civilnih invalidov vojne in ostalih žrtev vojne. Neko zagotovilo o spoštovanju njihovih pravic bi pri ljudeh pregnal strah, ki se zdaj poraja v njih, da jih utegne samostojna država Republika Slovenija pustiti brez pravic, ki so jih uživali do zdaj na temelju zveznih predpisov.«

Pogovor zapisal Bojan Kuntarič

Rušilec Zagreb 17. aprila 1941

Junaško dejanje

Letos 17. aprila je minilo petdeset let od dneva sramotne kapitulacije kraljevine Jugoslavije. Prav na 17. aprila pa se je zgodilo častno dejanje, ko sta poročnika bojne ladje Sergej Mašera in Milan Spasić razstrelila v Boki Kotorski rušilec Zagreb, da ne bi prišel v roke sovražnika in pri tem oba šla v smrt.

Sergej Mašera je bil Slovenec, Milan Spasić pa Srb. Oba sta bila častnika na rušilcu Zagreb; prvi kot topniški, drugi pa kot torpedni častnik. Dne 6. aprila 1941, ko je izbruhnila vojna in so italijanska letala močno bombardirala Boko Kotorško in vojaške ladje v njenih pristaniščih, sta se Mašera in Spasić pokazala kot vzorna častnika, ki sta s svojo zbranostjo in hladnokrvnostjo zelo dobro vplivala na svoje podrejene. Mašera je bil ves čas pri protiletalskih topovih, ki so bruhalo ogenj na sovražnikova letala, Spasić, ki kot torpedni častnik pri tem ni imel dela, pa je ostal ves čas na krovu in se mirno pogovarjal z mornarji.

Tudi naslednje dni stanje ni bilo spremenjeno. 15. aprila popoldan pa so posadki nenadoma sporočili povelje vrhovnega jugoslovanskega poveljstva, in sicer: »Vsem oboroženim silam. Sklenjeno je premirje z nemško in italijansko armado. V primeru napada sovražnikovih letal ali vojaških enot je prepovedano streljanje na njih. Najstrožje je prepovedano uničevanje lastnega vojaškega materiala, objektov in zalog.«

Učinek tega povelja je porazno deloval na posadko rušilca. Zvečer istega dne je poveljnik rušilca zbral vse častnike in sporočil, da so po nepotrjenih vesteh italijanska letala – kljub sklenjenemu premirju – bom-

bardirala Dubrovnik. Ker je v primeru napada na ladje bila prepovedana uporaba orožja, je poveljnik rušilca ukazal naslednje: zato, da ne bi v tem premirju prišlo do nepotrebnih žrtev med posadko, se bodo vsi zgodaj zjutraj izkrcali in čakali v bližini na kopnem.

Mašera se je skušal temu ukazu upreti, rekel je, da bo našel prostovoljce, ki bodo ostali pri topovih in branili ladjo. Vendar poveljnik ladje takšen predlog ni sprejel. Zjutraj naslednjega dne je bila tako posadka zbrana v gozdličku, ladja pa je ostala prepuščena

Milan Spasić

na na milost in nemilost morebitnim sovražnikovim napadom.

17. april 1941, dva dni po teh dogodkih, pa je bil za Jugoslavijo tragičen. Okoli poldneva je prišlo povelje komande flote, da morajo vse posadke zapustiti ladje, ker je Jugoslavija kapitulirala. Na ladjah, kjer je bil do tedaj vzoren red, je zavladal popoln kaos. Tudi na rušilcu Zagreb se je začelo neurejeno odhajanje ljudi na vse strani. V tem splošnem neredu sta edino Spasić in Mašera mirno vzela iz skladišča razstrelivo in vžigalne vrvice ter jih začela razporejati na posameznih točkah znotraj ladje. Vse

svoje osebne stvari sta dodala odhajajočim in tako je vsem postalo jasno, da bosta ladjo razstrelila in pri tem ostala na njej.

Pozno popoldne 17. aprila so v Boki Kotorski zgramele močne eksplozije, ki so ladjo raznesle. Rušilca Zagreb ni bilo več, z njim pa sta se končali življenji obeh mladih častnikov, ki nista hotela ladje zapustiti. Ob tem je zanimiva izjava nekdanjega poveljnika tega rušilca, ki je živel v tujini. Okoli leta 1960 jo je dal nekemu novinarju: »K meni je prišel moj pomočnik in povedal, da hočeta Mašera in Spasić razstreliti ladjo in sta pri tem sklenila, da bosta na ladji ostala. Poklical sem Mašero in Spasića in ju skušal prepričati, da je to, kar nameravata storiti, prava norost, saj bodo vse ostale ladje nepoškodovane prišle v roke sovražnika. Vendar sta me oba gledala s posmehom in rekla: »Kdor se boji, lahko ladjo zapusti«. Nisem ju mogel prepričati in sem kot zadnji ladjo zapustil.«

V svetovni zgodovini vojn na morju je bilo več primerov, ko poveljniki potapljačih se ladij niso zapuščali ladje in so se potopili skupaj z njimi. V primeru rušilca Zagreb je njegov poveljnik mirno zapustil ladjo, tako, kot so to storili poveljniki vseh ostalih ladij. Bili so prepričani, da ravnajo prav, ker so to zahtevala določila kapitulacije. Mašeri in Spasiću pa je to bilo očitno nesprejemljivo in ponižujoče. Razstrelila sta rušilec, da ni prišel v roke sovražniku, ostala sta na ladji in s tem tudi sovražniku povedala, da se ne bosta predala.

Nekaj dni pozneje so Italijani našli truplo Spasića in ga z vsemi vojaškimi častmi pokopali na pokopališču Savina pri Hercegu Novem. S tem so hoteli pokazati, da spoštujejo Spasićevo junaško dejanje.

Trupla Mašere niso našli. Edino, kar je ostalo, je bila njegova ožgana lobanja, ki jo je našla neka pastirica v bližini mesta razstrelitve. Shranila jo je v pločevinasti škatli in skrila zato, da ne bi ostanki borca prišli v roke sovražnika. Veliko pozneje po vojni je povedala oblastem, kaj je napravila. Končno so pred nekaj leti lobanjo Mašere poslali v Ljubljano, kjer je z vsemi častmi pokopana v družinski grobnici družine Mašera.

Leta 1973 sta bila Sergej Mašera in Milan Spasić razglašena za narodna heroja. Dve vojašnici vojaške mornarice nosita njuni imeni, v naših mestih pa imamo ulice in trge z njunimi imeni.

Junaško dejanje Mašere in Spasića je odmevalo tudi v tujini. Tako v nekaterih pomorskih vojaških šolah gojencem opisujejo, kaj sta storila ta dva junaka in poudarjajo, da mora tako dejanje biti vsakomur vzor.

Nikolaj Safonov

Sergej Mašera ob protiletalskem topu 6. aprila 1941.

Nova številka

Zgodovinski časopis

Veliko zanimivosti o novejši zgodovini

Seveda na začetku, tako kot se stroki spodobi, trije prispevki namenjajo pozornost dr. Vasiliju Meliku, sedemdesetletniku. Iz vrste naslednjih zapisov pa smo skušali opozoriti zlasti na tiste, ki se dotikajo ali naravnost posegajo v teme iz novejšje zgodovine. Tako dr. Janko Pleterski piše o italijanskem, nemškem in slovenskem (jugoslovanskem) stičišču v letih 1918–1920, Jurij Perovšek zanimivo o nacionalpolitičnih konceptih slovenskih unitarističnih sil v letu 1923, Zdenko Čepič pa o povojnem begu z zemlje ter o notranjih migracijah v Sloveniji v letih 1945–1960. Posebno zanimivo za naše bralstvo pa utegne biti branje dveh zapisov (Darje Mihelič in Petra Vodopivca) o novih vsebinah pri pouku zgodovine v slovenskih šolah.

Med prispevki je zanimiv tudi članek Marjete Čampa o slovenskem vsakdanjiku med drugo svetovno vojno na italijanskih in nemških lepakih. Skratka, kogar podrobneje zanimajo teme iz novejšje slovenske zgodovine, bo imel v tej številki Zgodovinskega časopisa res kaj prebrati, hkrati pa bo brez dvoma »vrgel oko« tudi na katerega izmed sestavkov iz starejših obdobj – kot na primer na članek Chaterine Carmichael o dveh angleških gentlemanih na potovanju po slovenskih krajih leta 1737. **B. Ž. J.**

Ob razstavi v Slovenj Gradcu

Redek gost

Ossip Zadkin v Sloveniji prvič

Medtem ko smo predvsem na grafičnem, redkeje na slikarskem, sploh pa ne na kiparskem področju vajeni tujih starejših umetnikov v naših razstavnih prostorih, nas je Umetnostni paviljon iz Slovenj Gradca znova presenetil. Roko na srce, res je, da gre za enega najuglednejših častnih občanov tega umetnostnega centra, ki mu je to priznala tudi OZN (praktično so vsi ti častni občani – umetniki že pokojni, vključno z Božidarjem Jakcem), toda prizadevanja, da se je pregledna razstava likovnih del (46 skulptur in 22 grafik) Ossipa Zadkina (1890–1967), francoska avtorja ruskega porekla, preselila k nam, so bila dolgotrajna. Bistveno daljša, kot so taka prizadevanja trajala okrog priprave prejšnjega kiparskega gosta iz istega častnega kroga pred dobrimi desetimi leti (in še za živa), Henrija Moora.

Kakorkoli že – pred nami je po zaslugi in vztrajnosti Slovenj Gradca, Braneta Koviča ter številnih sponzorjev

eno svetovnih imen, umetnik, ki je deloval v okviru pariškega umetnostnega kroga, bil vzgojitelj mladim, po prepričanju pa vztrajal v izjemno širokem humanističnem konceptu; njegova figuralna poetika, ki je združevala izjemno razpetost (v prvotnem smislu tega pojma) forme, vendar vedno v korist očitno čitljive, prepoznavne oblike, je prešla v posebno avtorsko govorico, ki je bila kljub sproščenosti in lagodnosti oblikovanja nepojmljiva, pristna. V tolikšnji meri, da je bilo v njej mogoče oblikovati tudi portrete kiparjevih sodobnikov v posebnem vsebinskem kontekstu, kar daje še danes poseben mik Zadkinovi portretistiki.

Razstava, ki bo kot prva predstavitev Zadkina na evropskem Vzhodu, (vsaj dela imajo sicer stalno mesto v posebnem muzeju, posvečenem izključno temu avtorju) trajala do 5. julija letos, vključuje v posebnem prostoru še izbor petih skulptur našega Stojana Batiča, ki mu je bil Ossip Zadkin veliki vzornik; predvsem v dojemanju in ponazarjanju ter obvladovanju na kiparski način definiranega prostora ter njegove vsebine.

(Po zaključku ljubljanskega visokošolskega študija je Batič pri Zadkinu

deloval kot ožji sodelavec pri realizaciji nekaterih njegovih večjih delih.)

Na koncu povejmo še, da bo razstava del Ossipa Zadkina odprta v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu do 5. julija, vsak dan od 9. do 18. ure.

Aleksander Bassin

Novinarsko-politični ping pong

ali Kultura pluralne družbe

Ko je Janez Janša pred slabim letom dni »spočel« labodji spev nekaterih urednikov in novinarjev na slovenski TV in ko so se novinarji na to odzvali z glasnimi protesti in celo stavko, s(m)o bili mnogi – tudi novinarji! – prepričani, da gre zgolj za nesporazum, za kratkotrajen konflikt oz. krateg stik med dotedanjimi zavezniki (nekdanjo opozicijo in dobršnim delom novinarstva, ki se je zlasti ob procesu proti četverici in po njem nagnilo na stran opozicijskih skupin). Toda prvo leto slovenske demokracije bo ostalo v spominu tudi kot leto bolj ali manj odkritih sporov med novimi oblastmi in novinarstvom, oz. kot leto poglobljanja konflikta med obema taboroma. Pri tem so nekatere, milo rečeno, netaktne poteze oblastnikov potisnile velik del novinarjev v opozicijo do nove oblasti, ne da bi novinarji to hoteli. Oblasti so si »ustvarile« sovražnike tam, kjer jih objektivno ni, oz. tam, kjer bi lahko imele zaveznike, ki bi jim v vlogi korektivnega dejavnika njihovih postopkov lahko koristili.

V vsem tem letu pa mnogi novinarji, publicisti, strokovnjaki s področja komunikologije in politiki poskušajo »pojasniti« vzroke omenjenega konflikta. Za nekatere je vzrok v sami naravi oblasti (ki da kviri ljudi, dela iz

demokratov avtokrate ipd.), za druge konflikta sploh ni, temveč gre zgolj za nesporazum, ki pa ga (pre)občutljivi novinarji preveč napihujejo. Spet tretji vidijo problem v lastnini oz. neurejenih lastninskih razmerjih, za četrte pa je vse to normalno stanje, kajti oblast in novinarstvo sta v povsem različnih položajih in vlogah in nasprotja med njima so normalna posledica različnih vlog in družbenih položajev.

Ne manjka ljudi, ki so prepričani, da so vsi ali vsaj večina novinarjev zagovorniki prejšnjega režima, indoktriniranci, simpatizerji opozicije (nekdanje pozicije) ali celo »kardeljanci«. Za druge spet je vzrok spora v neizobraženosti, neznanju in nesposobnosti novinarjev. Skratka, v javnosti poteka svojevrsten ping-pong o tem, kdo ali kaj je zakrivil(o) konflikt, vsi pa lahko za svoja stališča natresejo kopico bolj ali manj resnih argumentov.

A vsaj dva vidika tega spora vendarle ostajata v ozadju. Prvi je povezan s časom pred volitvami in s predvolilnimi obljubami.

Ni mogoče zanemariti dejstva, da so se novinarji v zadnjih letih v glavnem otrsli neposrednega vpliva in pokroviteljstva politike in politikov – vsaj tisti, ki so to hoteli in so se bili sposobni »osamosvojiti«. Ni dvoma, da se je ta del novinarstva »nalezel« prijetnega šarma samostojnosti, pa

tudi vpliva in moči, ki ga ima napisana ali izgovorjena beseda. Pred volitvami so vse stranke v glavnem obljubljale, da v avtonomijo novinarstva ne bodo posegale, zato je bilo »presenečenje« ob prvih pritiskih novih oblasti na novinarje toliko večje.

»Privilegija«, da lahko mislijo s svojo glavo in to tudi povedo ali zapišejo, si novinarji, obogateni z izkušnjami iz t. i. svinčenih let samoupravnega novinarstva, ne bodo kar tako pustili odvzeti. Seveda pa je oblast tudi tokrat v prednosti – ker je pač oblast.

Drugi vidik, ki je prav tako največkrat zanemarjen, je verjetno globlji. Tako politika kot novinarstvo se v teh razpravah pogosto sklicujeta na evropske norme in Evropo, toda ob tem pozabljata, da so te norme nastajale več desetletij in da so se, in se še, tudi v parlamentarnih demokracijah dogajajo podobne reči, kot se dogajajo pri nas. Vendar so se skozi desetletja vzpostavila neka pravila igre, vzpostavljena je določena (višja) raven vedenjske kulture, politične kulture, kulture dialoga in nenazadnje tudi kulture vladanja. Teh demokratičnih tradicij pri nas praktično ni, naivno pa je tudi pričakovati, da bi zamujeno lahko nadomestili čez noč. »Pravila igre« pri nas šele nastajajo, demokracije se šele učimo, to pa, seveda, pomeni tudi tavanja sem in tja, take in drugačne »odklone«, pa tudi spore, nesporazume in konflikte, potrebne ali nepotrebne, na strani oblasti ali na strani novinarjev.

Drago Balazič

O monografiji dr. Naceta Šumija o novih Žalah

Spoštljiv spomin na mrtve

Če velja, da je smrt res usoda vsega živega, k temu pa upanje, da s fizično smrtjo vendarle ni še čisto vsega konec, potem je tem bolj razumljivo človekovo nenehno hrepenenje k duhovni nesmrtnosti. Redki si jo prislužijo za širši krog ljudi, za narod, državo in širše svetovno občestvo. Zato pa domala vsakdo ohranja svoj majcen delež nesmrtnosti skozi spomine svojcev in potomcev.

Tako je danes in tako je bilo tudi v davni. Različne stare kulture so sicer pojmovala smrt kot prehod v neko novo življenje, ki sicer ni zemeljsko, zato pa je z njim tesno povezano, v smislu krščanstva ali drugih verovanj. S tem so povezovali tudi pokopavanje preminulih ljudi, obrede okrog tega in pravila obnašanja. Vselej so veljala pokopališča za nekako svete kraje in kulti pokojnikov so pogojevali tudi najrazličnejše oblike označevanja teh krajev zadjnega počitka.

Če bi pogledali s hitrim pogledom od prazgodovine do danes, kolikšen del so ljudje posvečali mrtvim, bi (morda kar malce osuplo) ugotovili, da velik delež, tako z mislimi, delom (pisanjem) kot tudi konkretno, z graditvijo pokopališč. Največja in še do danes najslavnejša »bivališča« mrtvih so zgradili Egipčani, skrivnostni kulti pokojnikov so bili znani pri Indijancih, pri nas najstarejše in neverjetne najdbe pa so iz Lepenskega vira... Prednike

so pokopavali stoje, leže, sede, upepeljene in kdo ve kakšne še. In vsako okolje s svojimi pokopališči govori tudi o živih ljudeh in njihovih navadah.

Kdor je kdaj videl pokopališče afriških puščavskih nomadov, ne bo prizora nikoli pozabil. Vsaki mrtvi duši je v spomin postavljen v pesek le koničast kamen, vsi kamni skupaj pa pomenijo neverjetno sozvočje z naravo, prostor izjemne askeze za in miru, ki bi, ne da bi spraševali, sam zase govoril, da gre za pokopališče.

Domala vsi poznamo muslimanska pokopališča iz Bosne, mnogi pa tudi srbska pokopališča, na katerih so sezidane »hišice« za rajnike, kjer jih čaka vse tuzemsko (s hladilniki, štedilniki in drugo opremo vred), če bi se »morebiti kdaj hoteli vrniti«...

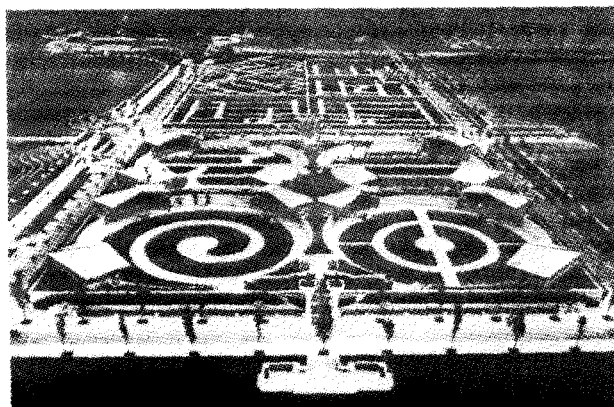
Eden najlepših in najbolj ne navadnih krajev znamenitega New Yorka je prav njegovo čudovito pokopališče, ki se razteza kilometre dolgo po travnatih gričih.

Morda Slovenci nismo ravno primerki posebno domiselnega čaščenja svojih pokojnikov. Prej bi lahko rekli, da smo v skromnosti in revščini zreducirali na minimum našo srednjeevropsko tradicijo pokopavanja. Vendar smo imeli pokojnike ob številni beri cerkvic in cerkva navadno blizu doma, dokler se niso nekatera večja mesta, kot je Ljubljana, že razširila na evropsko referenčno

stopnjo in tako tudi s tega vidika začela dobivati vse večje nove potrebe.

Če je arhitekt Plečnik zaznamoval celoto slovenske prestolnice, od najožjega središča s Tromostovjem pa do nacionalne osrednje knjižnice, je povsem naravno, da je zapustil svoj celostni pomnik-arhitekturno umetnino tudi na Žalah, ljubljanskem pokopališču. (Žal prav ta zlahten spomenik še vedno ni do kraja saniran).

»... Dilema o naravni, krajinski ali arhitektonski ureditvi je bila očitna tudi pri natečaju za novi del pokopališča na ljubljanskih Žalah. Obe usmeritvi sta seveda načelno mogoči in enakopravni, odločitev pa so odvisne tako od mentalitete ustvarjalcev in prebivalcev, kakor tudi od lokacijskih možnosti.

Reči je treba, da se lokacija novih Žal sama po sebi nagiba k arhitektonski rešitvi; del tega lahko vidimo že sedaj na severni strani, kjer je oblikovan cvetni amfiteater-del bodočega glavnega mestnega vhoda z zahodne strani...

Odločitev za arhitektonsko zasnovno novega dela pokopališča pomeni, da se je načrtovalec uklonil mentaliteti, ki je za Ljubljano značilna, uklonil razpoloženju, ki ni razumljivo brez omembe mediteranskega vpliva. Pomeni, da imamo radi urejene, trdne in jasne zasnove. Takšna mentaliteta je skozi zgodovino v Ljubljani vseskozi razvidna. Še posebej je mediteranska tradicija izpričana od rimskih časov naprej...

Tako o novih Žalah v monografiji z istoimenskim naslovom piše dr. Nače Šumi, ko nam predstavlja udejanjanje projekta inž. arh. Marko Mušiča, za katerega meni, da je dovolj nalogo zastavil izredno domiselno, samozavestno in vizionarsko. O tem slednjem se morda lahko še sprašujemo, saj

je upati, da bodo Slovenci in Ljubljanci, navsezadnje v duhu vsega spreminjajočega se spreminjali tudi svojo miselnost. Nesporo pa drži, da je arhitekt naredil najboljše možno v okvirih tega, kar se je od njega pričakovalo in ob dejstvu, da stoji na parceli zraven tiste, ki jo je urejal, pač Plečnikove Žale.

Arhitekt si je, pravi dr. Šumi, zamislil novo pokopališče kot nekakšno mesto mrtvih, obdano z nizkim obzidjem in monumentalnimi, stebriščnimi vhodi in izstopajoče markantno urejeno severno stranico z obzidjem, dvigajočim se nad poglavljen zbirališčni prostor. Profesor Šumi opozarja na globalne pristope arhitekta Mušiča, ki upoštevajo tako intimo pokopnih obredov kot tudi združevanje enot v harmoničen kompleks. Knjiga-monografija je polna izjemno lepih fotografiranih detajlov. In vendar – kritičnemu očesu se od vsega hudega, kar nas arhitekturnega obdaja v živem življenju, zdi, da bo moral slej ko prej priti čas, ko bo najpreprostejši travnati holmec postal dostojen zadnji dom za vsako naše prgišče pepela.

Monografijo o razširjenem delu ljubljanskega pokopališča je v zasnovi in z izborom gradiva pripravila Dalija Tanšek, fotografije so prispevali znani slovenski fotografi, oblikovanje in grafično ureditev knjige je prav tako opravila Dalija Tanšek, knjigo pa je založil Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani (s pomočjo sponzorjev SCT in tiskarno Jože Moskrič).

B. Ž. J.

Podeljene nagrade Riharda Jakopiča

Ob številnih polemikah glede Prešernovih nagrad in glede nagrad ter njihovih pravih podelitve nasploh je bilo okrog slovenskega kulturnega praznika veliko besed. Upati je le, da se demokratična, fina družba, ki se v marsikaterem pogledu zgleduje po starejših humanističnih in kulturnih evropskih tradicijah, ne bo počasi, kot splošno načelo odpovedala takšnim javnim pohvalam.

Letošnja slovenska likovna nagrada Riharda Jakopiča je zagotovo šla v prave roke, saj jo je prejel slikar, grafik in fotograf Zmago Jeraj, človek, ki že tri desetletja nepretrgoma raziskuje likovni svet in katerega dognanja so včasih strašljiva, drugič spet mila, kakor se pač giblje med profesionalno perfekcijo in svetovno kontemplacijo, med risbo in barvo, med okvirom in prostranstvom, med vprašanji dveh in več dimenzij. Zdi se, da je to še ena nagrada, ki »zamuja«, vendar je vsaj v okviru stanu dovolj povedna in poštena.

B. Ž. J.

ARCOMURKA
„TABOR“

**61290 Grosuplje,
 Adamičeva 14
 Trgovina,
 gostinstvo in
 turizem p. o.
 telefon: (061)
 772-315, 772-120**

**KOVINSKA INDUSTRIJA
 VRANSKO p. o.**

63305 Vransko, Tel.: 063/724-010,
 Telefax: 063/724-012

Dejavnosti podjetja

1. Kotli za plinska in tekoča goriva moči do 7 MW, tlakov 0,5 do 25 bar in temperature do 200°C (medij voda ali para).
2. Kontejnerske kotlarne moči do 4 MW na enoto.
3. Kotlarne na lesne ostanke, žagovino in lubje (od pnevmatskega transporta – silosa doziranja – zgorevanja do dimnika).
4. Ekološki program – sežigalnica odpadkov in izbira alternativnih virov energije.
5. Dozirne in transportne naprave za lesno industrijo.
6. Odsesovalne in odpraševalne naprave.
7. Kovinske konstrukcije in procesna oprema.
8. Rezervoarji in tlačne posode.
9. Toplotna tehnika za dom
 – trajnogoreči in kombinirani kotli ter etažni štedilniki na trda, tekoča in plinasta goriva za centralno ogrevanje, moči 7 do 100 KW
 – sobne peči – kamini, moči 3–75 KW
 – specialni kotli na tekoča in plinasta goriva za centralno ogrevanje
10. Izdelki za kmetijstvo
 – ekonom kotli (brzoparilniki) velikosti do 220 lit.
 – kotli za žganjekuho
11. Izvajanje investicijskih del – INŽENIRING POSLI
12. Promet na malo in veliko tehničnih proizvodov.

Mi moderni interieri

**Trgovsko podjetje
 s pohištvo
 in stanovanjsko opremo, p. o.
 61000 Ljubljana – Parmova 53**

**Telefon n. c. 317-844
 Telex: YU NINA 31102
 Telefax: (061) 302-660**

NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO

NOVO

NOVO

NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO • NOVO •

vakiti

NIZKOKALORIČNI DŽEMI IZ TROPSKEGA SADJA

-MERCATOR – ETA – ŽIVILSKA INDUSTRIJA KAMNIK

Donit, Kemična industrija, p. o., C. kom. Staneta 38,
61215 Medvode, YU

DON'T

Tel. cent.: (061) 611-106, komerc.: (061) 613-121
Telex: 31365, Telefax: (061) 612-030,
Telegram Donit Medvode

NAGRADNA KRIŽANKA

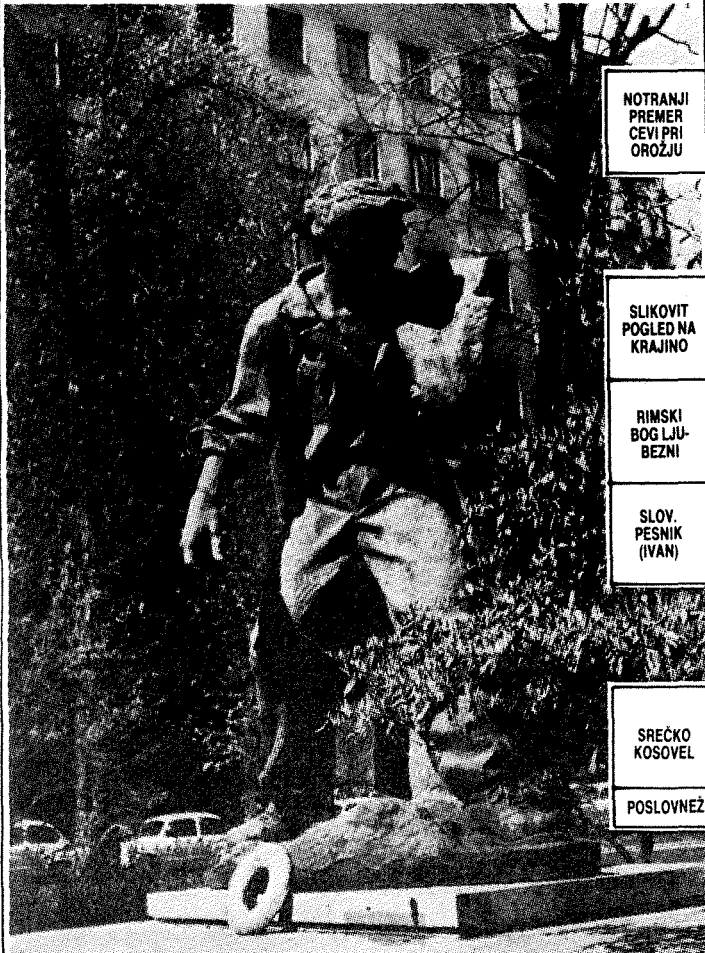
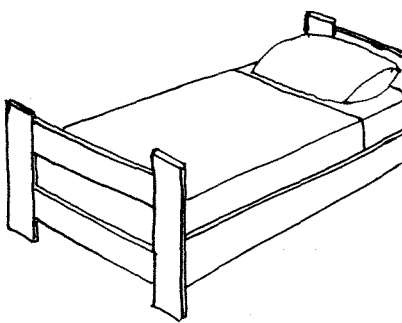
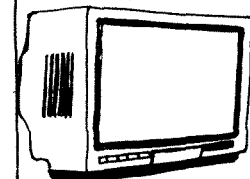
Razpis praznične nagradne križanke

Rešitve nagradne križanke pošljite najpozneje do 30. aprila 1991 na naš naslov: Uredništvo TV-15, Ljubljana, Dvoržakova 12, s pripisom »nagrada križanka«. Tri reševalce čakajo tri lepe knjižne nagrade.

Nagradni kupon

Ime in priimek _____

Naslov _____

							UMETNIK	KAVBOJSKO MESTO	NEDELAV- NOST	STRAVINSKI	NOČNI LOKAL	SLOVENSKA PESNICA	OBNOVA	TV 15						
NOTRANJNI PREMER CEVI PRI OROŽJU															CUNJA					
SLIKOVIT POGLED NA KRAJINO																				
RIMSKI BOG LJU- BEZNI											NOVA MUZIKA VRAČILO									
SLOV. PESNIK (IVAN)										POJAV NA VODNI GLADINI MARIJA Z MRTVIM JEZUSOM						KURIR	DEL NOVE GVINEJE		STARINAR	
GORA V KAMNISKIH ALPAH								DELEŽ DRUŽABNIKA PIKAJOČA ŽIVALICA						VODNA ŽIVAL NURMI						
SREČKO KOSOVEL									DANEU RAZSEVEK BOLEZNI				DEL KOLODVORA PRENO- VITELJ							
POSLOVNEŽ																				
																	GLASBENIK SOSS MESTO V SIBIRIJI			
TV 15	BRAŠNO	URNIK	ZNAČILNOST SLOV. GOSPO- DARSTVA	PRISTOJ- BINA	NAJMOČ- NEJŠA BARVA KART	IT. ŠAHIST ATLANTSKI PAKT						CESTNI ZAVOJ ŠEF SAMO- STANA								
PRILJUB- LJENA ITALIJANSKA PESEM										BREME FRABRIKA V KAMNIKU								LJUDSKA VOJSKA ORAC		
GRŠKA GORSKA VILA							IGRALEC	SUHA TRAVNA RAVAN							SPALNICA NA LADJI					
INDIJSKO VELE- MESTO								MESTECE V ČRNI GORI NAŠA LUKA							OBRtnIK J.T. FILOZOF (MARIO)					
PLEMIČ											SLADICA ZA PRAZNIK							UDELE- ZENKA OLIMP. IGER	POMLAD	
	LETO- VISČE PRI OPATIJI					TV 15	TRDITEV SOCIALNI POLOŽAJ					TRI- NOSTVO	MESTO NA DONU SOBNA RASTLINA							
	JOŽE VIDIC				BOREC ZA SEVERNO MEJO (RUDOLF)	SEČNICA ALBERT JAKOPIČ								KAMENJE PREDHODNIK ESPERANTA						
		BRZICE NA REKI VUOKSI PESNIK ZAJC							SO ZMAGE IN...	OČESNA ŠARENICA MINERAL Z AVALE						ZVER SORODSTVO				
RADIJSKI PRISPEVEK							ANATOLE FRANCE	RAJ ZLATO JABOLKO									MANGAN DELON			
SANKE					KOVAŠKI PODSTAVEK ČLOVEŠKI ORGANIZEM										ŽIVALSKA USTNICA UPORNI SPANEC					
CELO- VITOST						OBČANI STOLETJE								INDONE- ZIJSKI OTOK					NEMŠKI FILOZOF (GEORG)	
LOJTRA							KOVINA VALJEVO							DEŽELA NA PELO- PONEZU						
														REKA V »SPODNJEM« SVETU						
OKONČNIK										IGRALKA RINA				KRIŽANKA: FRANCI PAVŠER	KANOVO GOSPODSTVO					

Maribor:

O obletnici in o pripravah na Vlak prijateljstva

V Mariboru so se sestali predsedniki KO ZZB NOV in domicilnih odborov in podoborov enot NOV in POS v občinah Maribor, Ruše in Pesnica in razpravljali o pripravah na udeležbo borcev na osrednji republiški proslavi 50-letnice vstaje in ustanovitve OF 27. aprila v Ljubljani.

Predsednik mariborske borčevske organizacije Jože Berce je dejal, da bo iz Maribora odpeljalo na to proslavo najmanj deset avtobusov z okoli 500 udeleženci, po možnosti pa jih bo še več. Poudaril je, da naj organizacije povabijo na to proslavo tudi svoje simpatizerje, tabornike, otroke in svoje vnuke. Po njegovih besedah bodo slovenski borci na tej proslavi nasto-

pili proti izničenju in omalovaževanju NOB in izenačevanju borcev in domobrancev. Postavili bodo tudi jasno zahtevo, da je treba NOV vključiti v slovensko ustavo in doseči, da bodo NOB priznale tudi vse politične stranke. Na proslavi v Ljubljani bodo podprli tudi samostojno in neodvisno politiko republike Slovenije in procese demokratizacije. Ob tem pa bodo posebej opozorili na veličastnost narodnoosvobodilnega boja in na akcije posameznih strank, ki želijo borce potisniti na stranski tir in jim odvzeti tudi zdravstvene in nekatere druge pravice, ki jim gredo kot nekdanjim borcem. Razprava je pokazala, da so vse evropske države priznale v svojih za-

konskih in drugih predpisih udeležbo v protifašistični koaliciji v zadnji svetovni vojni.

Na pogovoru so priporočili borcem, naj se vključijo v Demokratično stranko zveze upokojencev Maribor, saj so cilji in prizadevanja borcev in upokojencev v mnogočem istovetna. Prav tako pa je prepuščeno vsem borcem, da se lahko samostojno odločijo za vključitev v katerokoli drugo politično stranko.

Na pogovoru so razpravljali tudi o pripravah na Vlak prijateljstva, ki bo od 12. do 15. septembra letos pripeljal srbske gostitelje naših pregnancev v Slovenijo. Borci v Mariboru in v drugih podravske in tudi v koroških občinah bodo

z veseljem sprejeli srbske goste. Imenovani so 7-članski pripravljalni odbor. Podprli so tudi zamisli, naj bi letošnja manifestacija potekala brez navzočnosti političnih strank in uradnih delegacij, da bi naj bilo to srečanje prijateljev, ki so se spoznali v težkih časih naše zgodovine, kot usklajevalca teh dejavnosti pa so predlagali RO ZZB NOV Slovenije.

Borci so predlagali skupščini občine Maribor, da bi 26. aprila organizirali v Mariboru svečano akademijo, vendar še odgovora niso dobili. Prav tako so predlagali, naj bi pripravili 29. aprila proslavo v Volkmerjevem prehodu, kjer je leta 1941. potekala prva akcija zoper nemškega okupatorja. Prav tako so menili, naj bi organizirali proslavo tudi ob 4. juliju – dnevu borca. Podprli so tudi pobudo nekaterih KO ZZB NOV, ki so se odločile, da bodo pri pobiranju članarine zbirale tudi prostovoljne prispevke kot pomoč skladu časopisa TV-15.

M. K.

Pogovori z vodstvom Socialdemokratske stranke

Kolaboracija zgodovinsko ni sprejemljiva

V sklopu pogovorov o aktualnih vprašanjih, ki jih predstavniki Republiškega odbora ZB NOV Slovenije občasno vodijo s predstavniki političnih strank in družbenih organizacij, je v preteklem tednu prišlo do srečanja z vodstvom Socialdemokratske stranke Slovenije. Uvodoma je predsednik Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Ivan Dolničar predstavil sedanjo organiziranost in delovanje borčev-

ske organizacije kot nestrankske družbene organizacije in njen odnos do aktualnih vprašanj današnjega razvoja v Sloveniji in Jugoslaviji.

S svoje strani je predsednik Socialdemokratske stranke Slovenije dr. Jože Pučnik izrazil osebno spoštovanje do zgodovinskega dejstva upora proti okupatorju in fašizmu. Poudaril je, da izhaja iz partizanske družine, saj je bil njegov brat Ivan borec 13. brigade »Mirka Bračiča«, kar je potrdil tudi predsednik Dolničar, ki je v tem času bil na čelu te brigade. Dr. Pučnik je tudi menil, da kolaboracija z okupatorjem zgodovinsko ne more biti

sprejemljiva, ker gre za temeljne interese naroda in narodne skupnosti, ki jih ne bi smeli prestopiti. Hkrati je opozoril, da vse razsežnosti dogajanj pred petdesetimi leti še niso bile osvetljene, podobno kot tudi dejstvo, da je v povojnih letih prihajalo do manipulacije in zlorab teh svobodoljubnih opredelitev slovenskega naroda.

Med pogovori so obravnavali zaznamovanje 50. obletnice OF, varstvo in zaščito pravic borcev in invalidov, priprave za sprejem nove slovenske ustave ter simbolov slovenske države, kakor tudi aktualna vprašanja osamosvojitve in polne suverenosti slovenske

države. Dr. Pučnik je dejal, da mu je znano, da je glede plebiscita in temeljnih vprašanj osamosvojitve slovenske države borčevska organizacija zavzela jasna domoljubna stališča. Pohvalil je tudi znanstveno raven in objektivnost revije Borec. Glede zaznamovanja 50. obletnice OF pa bo vodstvo stranke še obravnavalo to vprašanje in zavzelo svoje stališče.

Udeleženci teh pogovorov so takšno izmenjavo pogledov in mnenj ocenili kot koristno ter se dogovorili za nadaljevanje takšnih občasnih stikov. V pogovorih je s strani vodstva Socialdemokratske stranke Slovenije sodeloval tudi podpredsednik stranke Matjaž Šinkovec, s strani ZZB NOV Slovenije pa podpredsednik RO ZB NO Slovenije Bojan Škrk in član Izvršnega odbora Marjan Osolnik.

Združitev sekcij

V začetku aprila je bila v Ljubljani letna konferenca ljubljanske sekcije skupnosti borcev odreda JA za Slovensko primorje, Trst in Istro pri zavezniški vojaški upravi cone A Julijske krajine. Ker je večina teh borcev hkrati tudi članov sekcije borcev Briško-beneškega odreda, so se na njej odločili, da se bo njihova sekcija vključila v ljubljansko sekcijo borcev in aktivistov Briško-beneškega odreda. V njen odbor so izvolili Riharja Gravnarja. Kot namestnik predsednika sekcije bo zastopal in urejal zadeve borcev odreda JA.

Na konferenci so se pogovarjali tudi o tem, da bi pripravili izlet v Benečijo, v kraje, kjer je med vojno deloval njihov odred. Dokončno se bodo o tem dogovorili na prvem srečanju v maju, predvidoma 9. maja. Takrat bodo zbirali tudi že prijave zanj.

Na sestanku so povabili vse svoje člane, naj se s svojci v čim večjem številu udeležijo proslave ob 50. obletnici ustanovitve OF v Ljubljani.

Obvestilo bralcem

Zaradi prvomajskih praznikov bo naslednja številka časopisa TV-15 izšla 9. maja 1991.

Uredništvo

Bodimo ponosni na čas pred petdesetimi leti

Na letni konferenci krajevne organizacije ZB NOV Smolnik v Rušah so se tokrat spomnili predvsem petdesete obletnice ustanovitve OF in začetka oborožene upora slovenskega naroda proti okupatorju. O pomenu takratnih zgodovinskih odločitev predvsem v luči sedanjega časa je zbranim spregovorila profesorica Gena Pen in svoje razmišljanje sklenila takole:

»Kaj si bomo priklicali v spomin mi, na Bistrici, v Rušah, na Smolniku, v Lovrencu, v Selnici? Prav gotovo bomo s ponosom še enkrat prehodili pot tovarštva, od 26. maja 1941, ko so pri Knifičevih ustanovili odbor OF, poslušali poročilo o uspehi akciji, ko so skorejci z letaki pozivali k oboroženi vstaji, spremljali prve prostovoljce v gozd, poživiljali prvo zmago Po-

horske čete na Klopnem vrhu, odločno podprli ustanovitev Ruške čete in jo spremljali pri vsah akcijah do častne smrti v Pohorskem bataljonu, onemeli od bolečine in v sebi zbirali moči za nove boje, pozdravljali prihod Štirinajste divizije, v Lovrencu posedeli v partizanski šoli, spremljali Lackov odred in se ustavili na kurirski postaji TV-12 S – koliko tega bi še lahko naštel! Koliko trpljenja in solza, koliko ljubezni in odločnosti! Mladi in neizkušeni smo odhajali v boj, zreli možje so se vračali. Mnogi se niso vrnili. Umirali niso samo v gozdovih, umirali so v taboriščih, v izgnanstvu, za domovino, svobodo, za novi pravičnejši svet. Častno so izpolnili svoj dolg.

Pa mi? Je bilo vse naše ravnanje in odločanje vredno njihovih žrtev? Smo zna-

li ceniti neprecenljivo vrednost njihovega življenja? Včasih bi se resnično morali sramovati. Ob petdeseti obletnici poiščimo v sebi, kar je najboljšega in najplemenitejšega. Svoboda je neprecenljiva in življenje v samostojni, neodvisni državi je vredno največjih žrtev. Trdni temelji zanjo pa so bili postavljeni 27. aprila 1941.

Slovenski del konference so sklenili s predstavitvijo pesniške zbirke rojakinje Mire Namestnik – Glazarjeve »Črne pesmi«, ki jih je pesnica izdala v samozaložbi.

Potem pa so v nadaljevanju sestanka spregovorili še o nekaterih neljubih zadevah. Poudarili so, da ni vredno demokratičnih hoten in da je ponižujoče početje nekaterih, ki hočejo spremeniti imena ulic, trgov

Vabila na proslavo v Ljubljano

Borce Notranjskega odreda in njihove družinske člane, posebno mladino, vabimo, da se udeležijo proslave ob 50. obletnici OF, 27. aprila v Ljubljani. Zberajo naj se pri svojem praporu ob 10.30 pred Opero v Kjubljani.

Odbor

★ ★ ★

Odbor XI. SNOUB Miloš Zidanšek in Pohorski odred vabita svoje borce, da se udeležijo osrednjega zborovanja ob 50. obletnici OF 27. aprila 1991 v Ljubljani. Zberemo se pod našim praporom v soboto, 27. aprila po 10. uri pred stolpnico Ljubljanske banke na Trgu revolucije v Ljubljani.

Odbor XI. SNOUB in Pohorskega odreda

★ ★ ★

Borce Lackovega odreda in njihove družinske člane vabimo, da se v čim večjem številu udeležijo proslave OF, 27. aprila 1991 v Ljubljani. Prijavite se v vaši krajevni organizaciji.

Druga vabila in obvestila

50-letnico ustanovitve OF bomo v Kamniku praznovali 25. aprila 1991. Program slavnostne prireditve bo vseboval glasbene, pevske in govorne točke s skupnim naslovom NIKDO NAS IZ NAŠE ZEMLJE NE IZRUJE. Nastopali bodo Simfonični orkester Kamnik-Domžale in solisti pod vodstvom prof. Tomaža Habeta.

Občinski odbor
ZZB NOV Kamnik

Ob prazniku dela in krajevnem prazniku Šentjernejo bo 1. maja 1991 ob 11. uri na Javorovici tradicionalna slavnost, posvečena padlim borcem 4. bataljona Cankarjeve brigade.

Vabimo vse preživle borce in borke in svojce padlih borcev 4. bataljona, da se te prireditve udeležijo. Posebne prevoze ne bo.

Odbor skupnosti borcev
Cankarjeve brigade

Domicilni odbor III. SNOUB Ivana Gradnika vabi borke in borce, da se udeležijo že tradicionalnega zbora brigade, ki bo v soboto, 11. maja 1991 ob 11. uri v domu JLA v Ajdovščini. Po zboru ob 12. uri bo tovariško srečanje. Borce iz ljubljanske območne skupnosti obveščamo, da so odhodi avtobusov iz Ljubljane ob 6.30, 7.30 in 8.30. Povratak iz Ajdovščine po dogovoru. Za vse prijavitelje iz ljubljanske območne skupnosti bo odhod ob 8. uri s Kongresnega trga.

Domicilni odbor III. SNOUB
Ivana Gradnika

Odbor skupnosti borcev brigad in enot NOVJ, ustanovljenih v ZSSR, vabi borce in njihove sorodnike, da se udeležijo proslave v počastitev 50-letnice OF, ki bo v soboto, 27. aprila 1991 ob 11. uri na Trgu revolucije v Ljubljani. Glede prevoza se povežite s krajevno organizacijo oziroma občinsko organizacijo ZZB NOV.

Odbor skupnosti borcev 4. SNOUB »Matija Gubec« bo pripravil izlet v Goriška Brda in nanj vabi borce te brigade. Izlet bo 25. maja 1991. Za prevoz bosta na voljo dva avtobusa. Odpeljala bosta iz Ljubljane in Novega mesta. Za udeležence bo poskrbljeno tudi za kosilo.

Stroški za izlet bodo okrog 150,00 din za udeležence (za prevoz in partizansko kosilo).

Prijave z vplačilom stroškov bo sprejemal odbor v dneh 6., 7. in 8. maja od 10.00 do 12.00 v prostorih Kluba upokojencev v Ljubljani, Knafličev prehod 1. Tam se lahko prijavi borci, ki živijo v Ljubljani in njeni okolici ter na območju Gorenjske in Štajerske. Avtobus zanje bo odpeljal 25. maja ob 8,00 s parkirišča pred Univerzo v Ljubljani, Trg osvoboditve.

Borci z območja Dolenjske naj se prijavijo Občinskemu odboru ZZB NOV Novo mesto, kjer bodo tudi zvedeli, kdaj bo odpeljal avtobus iz Novega mesta in od kje.

Borci s Primorske in Notranjske naj si sami preskrbijo prevoz in se organizirajo tako, da bodo okrog 10.00 v Kmetijski zadrugi Goriška Brda v Dobrovem.

Ker bodo kosilo pripravili samo za prijavitelje število udeležencev, morajo vsi, ki se bodo podali na izlet, pa ne bodo potovali z našima avtobusoma, to sporočiti našemu odboru najkasneje do 8. maja 1991.

Borci, prijavite za izlet tudi svoje družinske člane ali prijatelje, borce iz drugih enot!

V avtobusih je na voljo omejeno število sedežev, zato se pravočasno prijavite.

Odbor Skupnosti borcev
4. SNOUB Matija Gubec

TV-15

Časopis borcev NOB

Ustanovitelj in izdajatelj: RO ZZB NOV Slovenije

Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780

Delavci v uredništvu: Roman Zupan (glavni in odgovorni urednik), Ziva Drole, Bojana Žokalj-Jesih, Bojan Kuntarič, Milenko Strašek (novinarji – uredniki rubrik), Miran Pleničar (lektor-redaktor), Janez Herle (tehnični urednik) in Marja Okorn (tajnica uredništva).

Predsednica časopisnega sveta: Ela Ulrih-Atena

Žiro račun: 50100-678-45473 RO ZZB NOV Slovenije (za TV-15).

Tiskarna: DP »Delo« – Tisk časopisov in revij, p. o.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.

Linka Ksela